

De Nederlandse conjunctuur

2003, aflevering 1

Verantwoording

Met de in 2000 opgestarte publicatie *De Nederlandse conjunctuur* wordt op basis van de vele CBS-conjunctuurgegevens een gedetailleerd, samenhangend overzicht gegeven van de recente ontwikkelingen in de Nederlandse economie. De samenhang wordt onder andere bereikt door het gebruik van de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen, die een systematische beschrijving van de economie geven. Deze aflevering bevat de uitkomsten van de Kwartaalrekeningen 2002-III.

Waar mogelijk zijn de gegevens over het derde kwartaal van 2002 aangevuld met indicatoren voor het vierde kwartaal van 2002. Daarbij gaat het onder meer om de Consumentenprijsindex, de Consumptie-index, het Consumenten Conjunctuur Onderzoek, de Conjunctuurtesten van de industrie en de zakelijke dienstverlening en de Productie-index van de industrie.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Druk

Centraal Bureau voor de Statistiek
Facilitair bedrijf

Omslagontwerp

WAT ontwerpers, Utrecht

Inlichtingen

Tel.: (045) 570 70 70
Fax: (045) 570 62 68
E-mail: infoservice@cbs.nl

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl

Internet

www.cbs.nl

© Centraal Bureau voor de Statistiek,
Voorburg/Heerlen, 2003.
Bronvermelding is verplicht.
Vereenvoudiging voor eigen gebruik of
intern gebruik is toegestaan.

Prijzen zijn excl. administratie- en
verzendkosten.
Abonnementsprijs: € 34,85
Prijs per los nummer: € 12,80
Kengetal: P-104
ISSN 1566-3191

Centraal Bureau voor de Statistiek

Inhoud

Verantwoording	2
Verklaring der tekens	4
Summary	7
1. Macro-economisch beeld	10
2002-III: bescheiden economische groei	10
2002-IV: nog steeds geen duidelijk herstel	12
2. Bestedingen	14
2.1 Consumptie huishoudens 1,1% groter	14
2.2 Investerings: daling houdt aan	15
2.3 In- en uitvoer: dalings vlakken af	16
3. Productie	17
3.1 Landbouw: Lichte dalings volume en prijs	17
3.2 Delfstoffenwinning: stabilisatie in de afzetprijzen	18
3.3 Industrie	18
3.4 Voeding: lichte ruilvoetverbetering	19
3.5 Papierindustrie : Aanhoudende productiedaling	19
3.6 Aardolie-industrie: inkomen opnieuw lager	19
3.7 Chemische basisproducten: productiewaarde hoger	19
3.8 Eindchemie: nominale groei stabiel	20
3.9 Rubber en kunststof: productiewaarde hoger	21
3.10 Metaalindustrie: productiewaarde licht gedaald	21
3.11 Machine-industrie: lichte nominale groei	22
3.12 Elektrotechniek: productiewaarde minder gedaald	22
3.13 Transportmiddelenindustrie: productie daalt licht	23
3.14 Bouwnijverheid: minder sterke daling productievolumen	23
3.15 Handel en reparatie	23
3.16 Horeca: afname omzetvolume	24
3.17 Financiële instellingen: kleine nominale groei	24
3.18 Omzet uitzendbranche onder druk	25
3.19 Zakelijke dienstverleners: omzetvolume stationair	25
3.20 Productie overheid groeit stevig door	25
3.21 Zorg blijft snel groeien	25
4. Prijzen en lonen	26
4.1 Opnieuw ruilvoetverbetering industrie	26
4.2 CPI daalt onder prijsstijging BBP	26
4.3 CAO-loonstijging blijft gematigd	26
4.4 BBP-prijsstijging ontleed	27
5. Inkomen en arbeid	28
6. Internationaal	31
Tabellen	32
Tables	32
Begrippenlijst	54
Main concepts	54

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
–	= nihil
–	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2001–2002	= 2001 tot en met 2002
2001/2002	= het gemiddelde over de jaren 2001 tot en met 2002
●	= niet aangepast aan jaarcijfers NR
□	= in overeenstemming met voorlopige jaarcijfers NR
■	= in overeenstemming met nader voorlopige jaarcijfers NR

In geval van afronding kan het voorkomen dat de totalen niet geheel overeenstemmen met de som der opgetelde getallen.

Explanation of symbols

.	= data not available
*	= provisional figure
x	= publication prohibited
–	= nil
–	= (between two figures) inclusive
0 (0,0)	= the figure is less than half of the chosen unit
a blanc	= category not applicable
2001–2002	= 2001 to 2002 inclusive
2001/2002	= the average of the years 2001 to 2002 inclusive
●	= not adjusted to annual figures NA
□	= adjusted to first preliminary annual NA figures
■	= adjusted to second preliminary annual NA figures

In case of rounding the total may not completely match the sum of the added numbers.

Afsluitdatum gegevensverwerking voor tabellen en persbericht:
16 januari 2003.

De tekst van deze publicatie is tot 31 januari 2003 bijgewerkt.

Closing data of data processing for tables and press release:
January 16 2003.

The text in this publication has been updated until
January 31 2003.

Short term indicators

	Unit	2001			2002			
		II	III	IV	I	II	III	IV
Economic growth								
Netherlands	% volume growth	1,7	1,1	0,6	-0,1	0,0	0,5	.
Germany	% volume growth	0,6	0,4	-0,1	-1,2	0,4	0,9	.
EU-15	% volume growth	1,6	1,6	0,7	0,6	0,9	1,1	.
US	% volume growth	1,2	-0,4	0,1	1,4	2,2	3,2	.
Japan	% volume growth	-0,6	-1,2	-2,7	-3,1	-0,8	1,3	.
Expenditure and foreign trade								
Imports of goods and services	% volume growth	2,8	2,3	-3,9	-5,4	-2,5	-1,4	.
Exports of goods and services	% volume growth	3,2	1,2	-3,3	-4,7	-2,3	0,0	.
Consumption	% volume growth	2,0	1,7	1,9	1,8	1,4	1,7	.
Government	% volume growth	3,2	2,9	3,1	3,3	2,7	3,1	.
Households	% volume growth	1,5	1,1	1,3	1,2	0,8	1,1	.
Gross fixed capital formation	% volume growth	-0,8	-1,6	-0,9	-1,7	-3,5	-3,6	.
Businesses	% volume growth	-2,2	-4,1	-2,6	-3,1	-4,3	-4,6	.
Government	% volume growth	8,0	12,5	8,7	7,3	0,8	1,2	.
Surplus of the nation on current transactions	in % GDP	4,2	4,3	1,8	3,3	-0,8	2,6	.
Production (value added)								
Producers of goods	% volume growth	1,6	0,9	0,6	-1,9	-1,7	0,1	.
Producers of commercial services	% volume growth	1,7	1,0	-0,1	-0,1	-0,3	0,0	.
Producers of non-commercial services	% volume growth	2,3	1,8	2,0	2,9	2,6	2,6	.
Prices, wages and interest rates								
Consumer price index	% change	4,7	4,6	4,3	3,8	3,5	3,4	3,3
Producers' prices manufacturing industry: output	% change	4,8	-0,4	-4,9	-3,7	-3,5	-0,1	.
Producers' prices manufacturing industry: input	% change	5,8	-2,0	-9,5	-5,8	-5,0	-1,5	.
Crude oil, North Sea Brent	\$ per barrel	27,61	25,86	19,98	21,60	25,45	26,61	26,56
US dollar	euro	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0
Monthly contract wages	% change	4,5	5,1	5,2	5,2	4,2	3,7	3,4
Call money	%	4,8	4,3	3,6	3,3	3,3	3,3	3,2
Average yield to maturity	%	5,0	4,8	4,5	4,9	5,0	4,5	4,2
Assets and financing								
CBS share price index ¹⁾	% change	3,5	-20,2	9,7	5,2	-14,2	-31,0	7,9
Savings	% change	10,0	12,0	13,0	12,0	10,0	11,0	.
Consumer credit	% change	-4,0	-2,0	-6,0	-8,0	0,0	2,0	.
Labour market								
Paid employment in full-time equivalents	% change	2,3	2,2	2,0	1,4	0,8	0,2	.
Hours worked by temporary workers	% change	-3,0	-4,0	-5,0	-9,0	-4,0	.	.
Registered unemployment	%	1,8	1,9	1,9	2,2	2,2	2,3	2,5
Vacancies	x 1 000	218	171	164	178	162	115	.
Sentiment								
Producers' confidence manufacturing industry	level (%)	-0,8	-1,7	-5,1	-2,4	-1,7	-0,6	-1,6
Consumer confidence	level (%)	-0,5	-4,1	-9,3	-4,8	-17,3	-27,3	-31,8
Calendar and season								
Shopping days		74	78	77	76	74	79	77
Working days		62	65	64	63	62	66	64

1) Change on previous period.

Summary

Following a standstill in the first half of 2002, Dutch economic growth improved slightly in the third quarter of 2002. GDP volume growth was 0.5% compared with one year earlier. After adjustment for seasonal and calendar effects, a quarter-on-quarter growth of 0.3% was measured for the third quarter of 2002.

GDP price increase up again

The GDP price level was 3.5% higher in the third quarter of 2002 than one year previously, implying an acceleration of price increases. In the first and second quarters of 2002, price increases were lower than in the previous quarter. In the first quarter of 2001 the highest price increase since the early eighties was recorded (+5.6%). Inflation (in terms of the consumer price index) levelled off further in the third quarter of 2002, to 3.4%, down from 3.5% in the second quarter. In the first half of 2001, inflation increased strongly.

Labour productivity improves slightly

Because of the delayed reaction of the labour market to the rapid deceleration of production growth, labour productivity fell by 0.4% in 2001. Such a fall has not been seen before in the post-war period. The decrease continued into the first half of 2002. Job growth, however, did slow down to 0.8% in the third quarter. The number of open job vacancies has also been decreasing, while unemployment started to increase. On average labour productivity improved slightly in the third quarter, but fell by an average 0.4% in the first nine months of 2002.

Wage increase decelerates

Wage rises decelerated in the third quarter. The average wages per labour year in the third quarter were 4.6% up on one year earlier. The second quarter showed wage rises of 5.0%.

Operating surplus slightly up

The total value of the wage sum again rose slightly faster in the third quarter than total income, as in the previous quarters pushing up further the share of the wage sum in GDP. The value of net operating surplus – the income of enterprises and the self-employed – total was 0.3% higher than in the third quarter of 2001. The first and second quarters of 2002 showed a drop in entrepreneurial income of respectively 5.8% and 10.6%.

Investment still down

As in preceding quarters, in the third quarter of 2002 investment spending was lower (–3.6%) than one year earlier. Private sector investment in particular was down (–4.6%). Public sector investment still grew, by 1.2% in the third quarter.

Consumption growth up again

The growth of consumption of households (1.1%) was higher than in the preceding quarter (0.8%). Spending on consumer durables and food, drink and tobacco, in particular, increased. Government consumption remained relatively high (3.1%).

Exports unchanged

Exports in the third quarter showed a volume change of 0.0% compared with one year earlier. In the previous quarters exports fell sharply. The decrease in exports in 2002 was mainly caused by re-exports. Re-exports are goods produced abroad and redistributed to foreign countries through distribution companies in the Netherlands, such as computers and electronics. Exports of services were slightly higher than one year earlier (0.7%). Exports of goods decreased (–0.1%) in the third quarter. In the first and second quarters of 2002, volume dropped by respectively 5.6% and 2.8%. Exports of goods produced in the Netherlands in the third quarter for the first time in 2002 were higher than one year earlier.

Imports lower in third quarter

Imports in the third quarter were lower than one year previously (–1.4%). This was partly connected with the fall in re-exports, but the use of imported raw materials and semi-finished products by Dutch companies also diminished.

Agriculture down again

The recovery of production in agriculture did not continue in the third quarter of 2002. The volume of value added was down 0.9% on twelve months previously, following a growth of 0.6% in the previous quarter. Decreased output prices pushed down value added in euro by 4.4%.

Manufacturing production still down

The production volume in the manufacturing industry was 0.3% smaller in the third quarter than one year previously. Production figures were also lower in the first (–2.9%) and second (–2.1%) quarters of 2002. In the third quarter the decrease was smaller, indicating that the manufacturing industry is over the worst as far as volume developments are concerned. Volume mainly improved in the textile, chemical and petrochemical industry. Sectors with lower production levels are metal, electrical engineering, and paper and publishing.

Construction still down

In the construction industry, volume slowed in the third quarter of 2002 to –0.2%. A volume decrease (–1.2%) of value added was also recorded in the second quarter.

No growth for commercial services

Commercial services showed a volume change of 0.0% compared with one year earlier. A decrease of volume was recorded in the first (–0.1%) and second quarter (–0.3%) of 2002. In the fourth quarter of 2001 volume had decreased for the first time since early 1993. In the period 1995–2000, this branch grew by between four and six percent annually. The volume of value added was lower than one year earlier in hotels, restaurants and cafés, financial services and temp agencies in particular. Price increases pushed up the income earned in euro in commercial services by 3.2% in the third quarter of 2002 compared with the same period last year. Growth of volume in the communication sector did increase further in the third quarter (3.7%). For financial services production was

again lower (1.6%) than one year previously. Both branches have shown a strong growth in recent years.

Strong surge for non-commercial services

Volume growth in non-commercial services was practically stable in the third quarter. General government, education and care showed average growth rates of 2.6%. Consequently, these branches were among the fastest growing sectors of the Dutch economy.

2002-IV: still no clear recovery

Economic growth came to a standstill in the first, second and third quarters of 2002. Although, the first economic data do not seem to indicate a clear recovery for the fourth quarter, there are some modest improvements.

Consumer confidence in the fourth quarter is 5 points lower than in the third quarter. Willingness to buy also fell by 3 points. The economic figures, however, indicate a dip followed by a small improvement in the fourth quarter. In the past, similar falls in the

values of these indicators have led to lower consumption growth rates several months later.

The production index of the manufacturing industry indicates that the decrease in production was less in the fourth quarter. The average daily production in manufacturing in October–December was 0.5% below the level of one year earlier. This decrease was clearly lower than in previous quarters of 2002.

According to the foreign trade statistics, the value of Dutch exports in October 2002 was higher than in the same period last year for the second month in a row, partly because of higher industrial output prices. In the third quarter export value was modestly higher than twelve months previously. In October, the business sentiment survey among manufacturers showed a clear improvement in orders received from abroad, followed by a fall in November. Because of the importance of manufacturing for total exports, analysts anticipate continuing but modest growth rates for Dutch exports.

Inflation was again lower in October–December 2002 compared with the third quarter. The increase in manufacturing output prices in October and November removed the decreasing inflation pressure from industry. This was also recorded in the third quarter.

Staat 1
Conjunctuurindicatoren

	Eenheid	2001			2002			
		II	III	IV	I	II	III	IV
Economische groei								
Nederland	% volumegroei	1,7	1,1	0,6	-0,1	0,0	0,5	.
Duitsland	% volumegroei	0,6	0,4	-0,1	-1,2	0,4	0,9	.
EU-15	% volumegroei	1,6	1,6	0,7	0,6	0,9	1,1	.
VS	% volumegroei	1,2	-0,4	0,1	1,4	2,2	3,2	.
Japan	% volumegroei	-0,6	-1,2	-2,7	-3,1	-0,8	1,3	.
Bestedingen en buitenlandse handel								
Invoer goederen en diensten	% volumegroei	2,8	2,3	-3,9	-5,4	-2,5	-1,4	.
Uitvoer goederen en diensten	% volumegroei	3,2	1,2	-3,3	-4,7	-2,3	0,0	.
Consumptie	% volumegroei	2,0	1,7	1,9	1,8	1,4	1,7	.
Overheid	% volumegroei	3,2	2,9	3,1	3,3	2,7	3,1	.
Huishoudens incl. IZW huishoudens	% volumegroei	1,5	1,1	1,3	1,2	0,8	1,1	.
Bruto investeringen in vaste activa	% volumegroei	-0,8	-1,6	-0,9	-1,7	-3,5	-3,6	.
Bedrijven	% volumegroei	-2,2	-4,1	-2,6	-3,1	-4,3	-4,6	.
Overheid	% volumegroei	8,0	12,5	8,7	7,3	0,8	1,2	.
Saldo lopende transacties met het buitenland	in % BBP	4,2	4,3	1,8	3,3	-0,8	2,6	.
Productie (toegevoegde waarde)								
Goederenproducenten	% volumegroei	1,6	0,9	0,6	-1,9	-1,7	0,1	.
Producenten van commerciële diensten	% volumegroei	1,7	1,0	-0,1	-0,1	-0,3	0,0	.
Producten van niet-commerciële diensten	% volumegroei	2,3	1,8	2,0	2,9	2,6	2,6	.
Prijzen, Cao-lonen en rentestanden								
Consumentenprijsindex	% mutatie	4,7	4,6	4,3	3,8	3,5	3,4	3,3
Producentenprijsindexcijfer industrie afzet	% mutatie	4,8	-0,4	-4,9	-3,7	-3,5	-0,1	.
Producentenprijsindexcijfer industrie verbruik	% mutatie	5,8	-2,0	-9,5	-5,8	-5,0	-1,5	.
Aardolie, North Sea Brent	\$ per barrel	27,61	25,86	19,98	21,60	25,45	26,61	26,56
Amerikaanse dollar	euro	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0
Cao-lonen per maand	% mutatie	4,5	5,1	5,2	5,2	4,2	3,7	3,4
Daggeldrente	%	4,8	4,3	3,6	3,3	3,3	3,3	3,2
Rendement op staatsobligaties	%	5,0	4,8	4,5	4,9	5,0	4,5	4,2
Vermogen en financiering								
CBS-herbeleggingsindex ¹⁾	% mutatie	3,5	-20,2	9,7	5,2	-14,2	-31,0	7,9
Spaartegoeden	% mutatie	10,0	12,0	13,0	12,0	10,0	11,0	.
Verstrekt consumptief krediet	% mutatie	-4,0	-2,0	-6,0	-8,0	0,0	2,0	.
Arbeidsmarkt								
Arbeidsvolume van werknemers	% mutatie	2,3	2,2	2,0	1,4	0,8	0,2	.
Aantal uren van uitzendkrachten	% mutatie	-3,0	-4,0	-5,0	-9,0	-4,0	.	.
Geregistreerde werkloosheid	%	1,8	1,9	1,9	2,2	2,2	2,3	2,5
Aantal vacatures	x 1 000	218	171	164	178	162	115	.
Stemming								
Producentenvertrouwen industrie	niveau (%)	-0,8	-1,7	-5,1	-2,4	-1,7	-0,6	-1,6
Consumentenvertrouwen	niveau (%)	-0,5	-4,1	-9,3	-4,8	-17,3	-27,3	-31,8
Kalender en seizoenen								
Koopdagen		74	78	77	76	74	79	77
Werkdagen		62	65	64	63	62	66	64

¹⁾ Veranderingen t.o.v. de voorgaande periode.

1. Macro-economisch beeld

De Nederlandse economie groeide in het derde kwartaal van 2002 bescheiden. Het bruto binnenlands product nam toe met 0,5%. Het uitvoervolume bleef in het derde kwartaal gelijk. De bedrijfsinvesteringen daalden verder. De consumptiegroei van huishoudens nam toe en de overheidsconsumptie bleef fors groeien. De prijsstijging van het BBP versnelde tot 3,5%. De arbeidsmarkt is duidelijk omgeslagen. De werkgelegenheidsgroei liep sterk terug, het aantal openstaande vacatures is aanzienlijk gedaald en de werkloosheid is gestegen. De eerste indicatoren voor het vierde kwartaal van 2002 wijzen nog steeds niet op een duidelijk herstel.

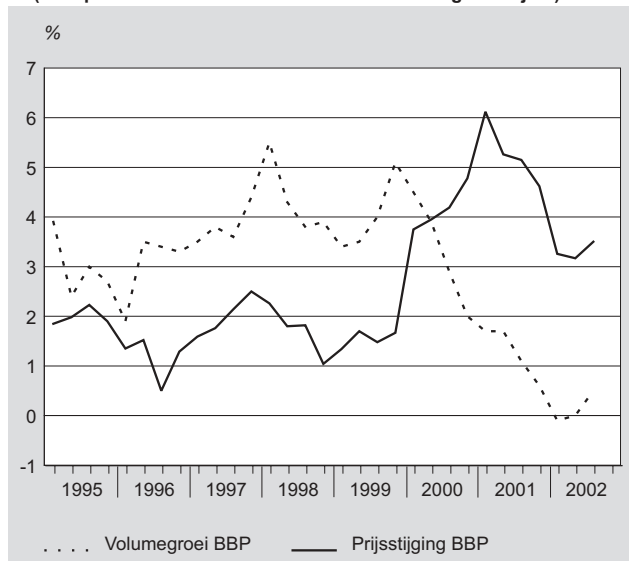
De volumestijging van het bruto binnenlands product bedroeg in het derde kwartaal 0,5% ten opzichte van het derde kwartaal van 2001. In het voorgaande kwartaal van 2002 bleef het volume van het bruto binnenlands product gelijk. In het eerste kwartaal van 2002 was nog sprake van een daling van het volume met 0,1%. Het derde kwartaal van 2002 telde een werkdag meer dan vorig jaar. Na correctie voor dit effect en andere kalender- en seizoen-effecten bedroeg de kwartaal op kwartaalgroei in het derde kwartaal 0,3%. Het derde kwartaal van 2002 is daarmee het vijfde achtereenvolgende kwartaal waarin de economie niet of nauwe-

lijks groeide. Een dergelijke lange periode zonder noemenswaardige groei is in twintig jaar niet voorgekomen. Toch is er nog geen sprake van een recessie. Volgens een veelgebruikte definitie is daar pas sprake van als de kwartaal op kwartaalgroei twee opeenvolgende kwartalen negatief is.

De aanhoudende groeivertraging komt ook naar voren in een aantal andere conjunctuurindicatoren. Zo is het consumentenvertrouwen in het derde kwartaal van 2002 verder teruggelopen. Consumenten waren negatief over de ontwikkeling van de financiële positie van hun eigen huishouden en beoordelen de tijd voor grote aankopen ongunstig. Steeds minder consumenten verwachten dat hun financiële positie in 2003 zal verbeteren. Ook de verdere daling van de beurskoersen in het derde kwartaal heeft bijgedragen aan het negatieve oordeel over het economische klimaat.

De stagnatie van de economische groei is in de loop van 2002 ook zichtbaar geworden op de arbeidsmarkt. Doorgaans reageert de arbeidsmarkt op bewegingen in de economische groei met een vertraging van ongeveer een jaar. Sinds de daling van de economische groei begin 2001 inzette, is de werkgelegenheidsgroei in de loop van 2002 steeds sneller afgenomen. De banengroei daalde van 2,3% in 2001 tot 1,5% in het eerste en 1,0% in het tweede kwartaal van 2002. In het derde kwartaal daalde de banengroei verder tot 0,8%. Ook het aantal vacatures is in het derde kwartaal verder afgenomen. Het aantal werklozen vertoonde in de eerste helft van 2002 een stijgende lijn en in het derde kwartaal steeg de werkloosheid verder. De spanning op de arbeidsmarkt is daarmee duidelijk afgenomen.

1. Bruto binnenlands product: volume- en prijsontwikkeling (ten opzichte van hetzelfde kwartaal in het voorgaande jaar)

2002-III: bescheiden economische groei

In het derde kwartaal van dit jaar is de economische groei uitgekomen op 0,5% ten opzichte van het derde kwartaal van 2001. De bedrijfsinvesteringen liepen in het derde kwartaal verder terug. De daling van de uitvoer van goederen en diensten is tot stilstand gekomen. De consumptiegroei van gezinnen is in het derde kwartaal bescheiden gestegen tot 1,1%. De overheidsconsumptie was opnieuw de sterkst groeiende bestedingscategorie. Het inflatiepeil daalde licht in het derde kwartaal van 2002. De prijsstijging van het BBP als geheel ligt in het derde kwartaal iets hoger dan in het voorgaande kwartaal.

De stijging van de totale door werkgevers betaalde loonsom van 4,9% was opnieuw hoger dan de waardeontwikkeling van het BBP (3,5%) in het derde kwartaal. Het netto ondernemersinkomen lag in het derde kwartaal iets hoger dan een jaar eerder (78 miljoen euro).

Staat 2 Bruto binnenlands product

	2001				2002		
	I	II	III	IV	I	II	III
	<i>mld euro; prijsniveau 1995</i>						
Oorspronkelijk BBP	90,1	93,9	89,1	94,0	90,0	93,9	89,6
Winter- en kalendereffecten	0,5	0,0	0,0	0,2	0,6	0,0	-0,2
Genormaliseerd en gestandaardiseerd BBP	90,6	93,9	89,1	94,2	90,6	93,9	89,4
Seizoeneffecten	1,1	-2,0	2,7	-2,5	1,1	-2,0	2,7
Conjunctuurrelevant BBP	91,6	91,9	91,8	91,7	91,8	91,9	92,1

Bestedingen: investeringen dalen, uitvoer stabiel

Het volume van de investeringen is per saldo in het derde kwartaal van 2002 met 3,6% gedaald. De daling zit vooral in afnemende bedrijfsinvesteringen (-4,6%). De overheidsinvesteringen groeiden met 1,2% in het derde kwartaal. Met name investeringen in machines en installaties, zakenauto's, vliegtuigen, computers en woningen liepen terug. In gebouwen en infrastructuur is ongeveer evenveel geïnvesteerd als een jaar geleden. Hierbij gaat het voor het overgrote deel om productie op al eerder gestarte projecten.

De consumptiegroei van huishoudens kwam uit op 1,1% in het derde kwartaal. Daarmee ligt de consumptiegroei boven het niveau (0,8%) van het tweede kwartaal van 2002. De toename werd vooral veroorzaakt door een stijging van de goederenconsumptie. De consumptiegroei van voedings- en genotmiddelen nam toe tot 2,1%. Bij de consumptie van duurzame goederen was sprake van een stijging van de groei van 0,0% in het tweede tot 0,8% in het derde kwartaal van 2002. De overheidsconsumptie is in het derde kwartaal toegenomen met 3,1%. De consumptie van de overheid droeg, net als in het voorgaande kwartaal, flink bij aan de groei van het bruto binnenlands product. Met name de uitgaven voor gezondheidszorg, onderwijs en openbaar bestuur stegen.

Het volume van de uitvoer van goederen en diensten was in het derde kwartaal van 2002 even groot als een jaar eerder, na drie kwartalen met forse dalingen van het uitvoervolume. Vooral de daling van het volume van de goederenuitvoer vlakke af in het derde kwartaal. De uitvoergroei lag in het derde kwartaal boven het niveau van de binnenlandse bestedingen. In de vier voorgaande kwartalen lag de groei van de uitvoer hier juist beneden. Het afvlakken van de dalingen van de in- en uitvoer kwam voor een belangrijk deel door de minder sterke daling van de wederuitvoer. Dit zijn ingevoerde producten die Nederland weer verlaten nadat ze hooguit een kleine bewerking hebben ondergaan (bijvoorbeeld computers en toebehoren). Het volume van de wederuitvoer is dit kwartaal minder teruggelopen dan in de eerste twee kwartalen van 2002. In het derde kwartaal van 2002 was sprake van een volumedaling van 2,5%. In het tweede kwartaal bedroeg de volumedaling nog 7%. De afgelopen jaren nam de wederuitvoer sterk toe, veel sterker dan de invoer van in Nederland geproduceerde goederen. Zo groeide het volume van de wederuitvoer in 2000 nog met 14,2%. Eind 2001 sloeg dit volledig om. De uitvoer van in Nederland geproduceerde goederen was in het derde kwartaal voor het eerst in dit jaar hoger dan een jaar geleden.

Bij de uitvoer van diensten groeide het volume met 0,7% in het derde kwartaal van 2002. In het eerste en tweede kwartaal van dit jaar bleef het volume van de uitvoer van diensten gelijk.

Het volume van de goederenuitvoer daalde in het derde kwartaal met 0,1%. In het eerste en tweede kwartaal was nog sprake van een afname van het volume met respectievelijk 5,6% en 2,8%.

Invoer in derde kwartaal lager

In het derde kwartaal daalde het invoervolume van goederen en diensten met 1,4% ten opzichte van het derde kwartaal van 2001. Onder andere de invoer van landbouwproducten, machines en apparaten, elektrotechnische en optische apparaten, textiel en lederwaren is teruggelopen. Voor een deel hing dit samen met de terugval in de wederuitvoer.

Productie: voorzichtig herstel industrie en handel

In het derde kwartaal is sprake van een voorzichtig herstel in de industrie en bij de handel. De productie in deze bedrijfstakken nam in het derde kwartaal weliswaar nog licht af, maar de daling is veel minder groot dan in de twee voorgaande kwartalen van 2002. In de landbouw en visserij en de financiële en zakelijke dienstverlening was in het derde kwartaal niet langer sprake van een toename van de productie. In de delfstoffenwinning nam de productie flink toe. In het eerste en tweede kwartaal was hier nog sprake van forse krimp. De productie in de bouwnijverheid daalde nog licht, maar ook hier is sprake van een verbetering. De productiegroei van vervoer- en communicatiebedrijven kon verder oplopen in het derde kwartaal. Bij de niet-commerciële dienstverleners (overheid en zorg) bleef de volumegroei in het derde kwartaal vrijwel stabiel op een hoog niveau.

De landbouw zag de productie in het derde kwartaal krimpen. Het volume van de toegevoegde waarde lag 0,9% lager dan een jaar eerder. In het voorgaande kwartaal werd nog een groei van 0,6% gerealiseerd. Door een verslechtering van de afzetprijzen is de toegevoegde waarde in euro's in het derde kwartaal van 2002 met 4,4% gedaald.

In de industrie was het productievolume in het derde kwartaal 0,3% kleiner dan een jaar eerder. De krimp was met 2,9% het grootst in het eerste kwartaal, voorlopig het dieptepunt in de volumeontwikkeling in de industrie. Ook het tweede kwartaal kende een flinke daling van de productie (-2,1%). Het voor lonen, afschrijvingen en winsten beschikbare bedrag was in het derde kwartaal 1,5% hoger dan een jaar eerder. In de eerste twee kwartalen van dit jaar was er nog sprake van een afname van 5,5% en 4,0%. Met name de textiel-, aardolie-, chemische, rubber- en kunststofindustrie lieten een verbetering van de productie zien. De productiedaling was relatief groot in de metaal-, elektro- en papierindustrie.

In de bouwnijverheid kromp de productie in het derde kwartaal van 2002 met 0,2%. In het tweede kwartaal bedroeg de productiedaling hier nog 1,2%, zodat gesproken kan worden van een voorzichtig herstel.

De commerciële dienstverlening liet een gelijk volume zien ten opzichte van een jaar eerder. In het tweede kwartaal daalde de productie nog met 0,3% en in het eerste kwartaal bedroeg de krimp 0,1%. In de periode 1995-2000 kende deze bedrijfstak nog groeicijfers die lagen tussen 4% en 6%. In de handel en reparatie

Staat 3 Bruto binnenlands product: ontwikkeling

	2001				2002		
	I	II	III	IV	I	II	III
	% volumemutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar						
Oorspronkelijk BBP	1,7	1,7	1,1	0,6	-0,1	0,0	0,5
Genormaliseerd en gestandaardiseerd BBP	2,0	1,7	1,1	0,4	0,1	0,0	0,3
	% volumemutatie t.o.v. voorgaande periode						
Conjunctuurrelevant BBP	0,2	0,3	-0,1	-0,1	0,0	0,1	0,3

bleef het productievolume in het derde kwartaal gelijk. Het gevormde inkomen in de commerciële dienstverlening groeide in het derde kwartaal met 3,2%.

Bij de communicatiebedrijven is het groeitempo in het derde kwartaal opgelopen tot 3,7%. In de financiële dienstverlening kwam de groei opnieuw lager uit. Bij de financiële instellingen was er in het derde kwartaal sprake van een krimp van 1,6%. Mede vanwege het slechte beleggingsklimaat stonden de resultaten onder druk. Bij uitzendbureaus is er inmiddels sprake van een krimp van 2,0% ten opzichte van het derde kwartaal van 2001. In het voorgaande kwartaal werd hier ook al een forse volumedaling geregistreerd van 3,0%.

Bij de niet-commerciële dienstverleners bleef de volumegroei in het derde kwartaal stabiel. De overheid, het onderwijs en de zorgsector noteerden gemiddeld groeicijfers van 2,6%. Daarmee behoren deze bedrijfstakken tot de snelst groeiende in de Nederlandse economie.

Werkgelegenheidsgroei vlakt verder af

De werkgelegenheidsgroei vlakt steeds verder af. In het derde kwartaal van 2002 bedroeg de banengroei 0,8% ten opzichte van dezelfde periode in 2001. In het eerste en tweede kwartaal van dit jaar groeide de werkgelegenheid nog met respectievelijk 1,5% en 1,0%. Met name bij de overheid en in de zorgsector groeide de werkgelegenheid. De banengroei is hier respectievelijk 3,8% en 4,8%. In het bedrijfsleven daalde de werkgelegenheid vrijwel overal. In de industrie daalde de werkgelegenheid in het derde kwartaal met 2,3%. Ook in de financiële en zakelijke dienstverlening daalde de werkgelegenheid verder. In de landbouw en visserij, bouwnijverheid, vervoer en communicatie kromp de werkgelegenheid in het derde kwartaal eveneens. In de handel, horeca en reparatie is nog sprake van afvlakkende groei.

Arbeidsproductiviteit neemt weer toe

Doordat de arbeidsmarkt vertraagd reageerde op de snelle groei-vertraging van de productie is de arbeidsproductiviteit in 2001 met 0,4% gedaald. Een dergelijke daling heeft zich na de Tweede Wereldoorlog nog niet eerder voorgedaan.

Ook in de eerste helft van 2002 bleef de werkgelegenheid door-groeien, waardoor de arbeidsproductiviteit daalde. In het derde kwartaal groeide de werkgelegenheid gemeten in arbeidsjaren met 0,2%. Dit betekent dat de werkgelegenheidsgroei voor het eerst sinds 2000 weer beneden de productiegroei (0,6% in het derde kwartaal) lag. De arbeidsproductiviteit verbeterde hierdoor enigszins. Gemeten over de eerste drie kwartalen van 2002 daalde de arbeidsproductiviteit gemiddeld met 0,4%.

Loonstijging blijft hoog

De loonstijging is in het derde kwartaal iets afgenomen. Het gemiddelde loon per arbeidsjaar is 4,6% hoger dan een jaar eerder. In het eerste en tweede kwartaal van 2002 namen de loonkosten gemiddeld toe met respectievelijk 4,6% en 5,0%.

Aandeel loonsom in BBP opnieuw groter

De totale waarde van de loonsom steeg in het derde kwartaal van 2002 opnieuw sneller dan het totale inkomen. Het aandeel van de loonsom in het BBP is dan ook net als in voorgaande kwartalen gestegen.

Ondernemersinkomen neemt iets toe

De waarde van het inkomen van ondernemingen en zelfstandigen, ofwel het netto exploitatieoverschot is in het derde kwartaal 0,3%

hoger dan een jaar eerder. In het eerste en tweede kwartaal van 2002 was nog sprake van een daling van het ondernemersinkomen met respectievelijk 5,8% en 10,6%.

Ruilvoetverbetering

In het derde kwartaal van 2002 verbeterde de ruilvoet licht. De uitvoerprijzen daalden minder snel (-0,5%) dan de invoerprijzen (-0,8%). De koopkracht van de exportsector kon hierdoor verbeteren. Dit had een stimulerend effect op de groei van het bruto nationaal inkomen. Ook had de ruilvoetverbetering een positief effect op de winstmarges van de Nederlandse bedrijven. Vooral in de sterk op het buitenland gerichte industrie is dit voelbaar. In het eerste en tweede kwartaal van 2002 verslechterde de ruilvoet nog.

Prijsstijging BBP hoger

In het derde kwartaal van 2002 lag het prijspeil van het BBP 3,5% hoger dan een jaar eerder. In het tweede kwartaal bedroeg de prijsstijging nog 3,2%. De prijsontwikkeling lag dus hoger in het derde kwartaal. Sinds het tweede kwartaal van 2001 was juist sprake van een voortdurende afzwakking van de prijsstijging die in het derde kwartaal dus niet doorzet. In het eerste kwartaal van 2001 werd nog de hoogste prijsstijging gemeten sinds het begin van de jaren tachtig: 5,6%.

Consumptieprijsstijging loopt terug

De inflatie, afgemeten aan de consumentenprijsindex, vlakke af tot 3,4% in het derde kwartaal van 2002. In het eerste kwartaal van 2002 bedroeg de stijging nog 3,8%. Het wegvallen van het effect van de BTW-verhoging vormt de belangrijkste oorzaak van de terugloop. In vergelijking met de landen van de eurozone blijft de inflatie in Nederland hoog.

Nationale besparingen fors lager

Inclusief de besparingen via pensioenfondsen en levensverzekeraars zijn de Nederlandse besparingen in het derde kwartaal 2,8 miljard euro lager uitgekomen dan een jaar eerder. De primaire inkomensstromen van Nederland met het buitenland lieten per saldo een verslechtering zien. Hierdoor viel het beschikbaar nationaal inkomen 3,6 miljard euro lager uit dan het bruto binnenlands product. Door de toegenomen consumptieve bestedingen (4,2 miljard euro) en het gestegen beschikbaar nationaal inkomen (1,4 miljard euro) daalden de besparingen per saldo met 2,8 miljard euro.

In het derde kwartaal daalden de binnenlandse investeringen (inclusief voorraden) met 1,0 miljard euro ten opzichte van een jaar eerder. De besparingen daalden harder (-2,8 miljard euro). Per saldo was het nationaal inkomensoverschot in het derde kwartaal 1,7 miljard euro lager dan een jaar eerder. Dit inkomensoverschot, ook wel het saldo van de lopende transacties met het buitenland genoemd, kwam uit op 2,8 miljard euro.

2002-IV: nog steeds geen duidelijk herstel

In de eerste drie kwartalen van 2002 is de groei van de economie vrijwel tot stilstand gekomen. Voor het vierde kwartaal wijzen de eerste economische gegevens nog niet op een duidelijk herstel. Wel zijn er enkele lichtpuntjes zichtbaar.

Daling consumentenvertrouwen ten einde?

Voor de consumptiegroei in het vierde kwartaal en daarna geeft het consumentenvertrouwen en het onderdeel 'koopbereidheid'

een ruwe indicatie. Het kwartaalcijfer voor het consumentenvertrouwen laat in het vierde kwartaal een doorgaande daling zien. Het komt uit op -32 punten, 5 punten lager dan in het derde kwartaal. Ook de koopbereidheid is teruggelopen, van -14 in het derde naar -17 in het vierde kwartaal. De onderliggende maandcijfers lijken er echter op te wijzen dat in de loop van het vierde kwartaal het dieptepunt bereikt is. Zeker als rekening wordt gehouden met seizoeninvloeden laten vertrouwen en koopbereidheid in november en december een voorzichtig herstel zien. In het verleden werden duidelijke stijgingen en dalingen van deze indicatoren na zes tot twaalf maanden gevolgd door oplopende respectievelijk teruglopende groeicijfers van de consumptie.

De cijfers over de consumptiegroei in oktober wijzen erop, dat de stabiele maar gematigde consumptiegroei van de afgelopen twee jaar ook in het vierde kwartaal doorzet. De groei komt uit op 1,9%, een cijfer dat positief is beïnvloed door een gunstig koopdagenpatroon.

Of de stabiele groei daadwerkelijk doorzet is onzeker. Voor november is ook het omzetvolume van de detailhandel bekend. Dit laat een daling zien ten opzichte van een jaar eerder, ondanks een gunstig koopdagenpatroon. Ongeveer de helft van de consumptie van huishoudens wordt bij de detailhandel gekocht.

Productiedaling industrie vlakt af?

Gegevens van de Productie-index Industrie wijzen erop dat de daling van de industriële productie in het vierde kwartaal afvlakt. De gemiddelde dagproductie van de industrie lag in oktober-november 0,5% onder het niveau van een jaar eerder. Deze daling is beduidend lager dan die in de eerste drie kwartalen van 2002. Het is echter nog te vroeg om te kunnen spreken van een omslag. Er wordt immers ook vergeleken met een relatief laag niveau, omdat in het vierde kwartaal van 2001 de industrieproductie begon te dalen.

In de chemische industrie is al een aantal maanden sprake van herstel. In de zwaarwegende metaalindustrie wordt echter nog steeds minder geproduceerd dan in het vierde kwartaal van 2001. Wel is hier de daling aan het afvlakken. Het producentenvertrouwen van industriële ondernemers laat in de laatste maanden van 2002 een daling zien, na een vrij fors herstel in juli.

Waarde uitvoer daalt niet verder

Volgens de Internationale Handelsstatistiek is in oktober de waarde van de goederenuitvoer voor de tweede maand op rij hoger dan een jaar eerder. Deze ontwikkeling volgt op dertien maanden van dalende uitvoercijfers. De stijging houdt gedeeltelijk verband met oplopende industriële afzetprijzen, zodat nog niet duidelijk is of ook de volumeontwikkeling positief uitvalt.

De Conjunctuurtest van de industrie laat in oktober een forse verbetering zien van de buitenlandse orderontvangst van de industrie, gevolgd door een kleine verslechtering in november. Vanwege het grote gewicht van de industrie voor het verloop van de uitvoer kan dit wijzen op een aanhoudende, maar bescheiden waardeinstijging van de Nederlandse uitvoer.

Inflatie in vierde kwartaal opnieuw teruggelopen

De inflatie is in het vierde kwartaal van 2002 opnieuw iets teruggelopen. Op zich is deze ontwikkeling gunstig, maar de Nederlandse inflatie blijft nog wel beduidend hoger dan die in de eurozone als geheel.

In de zomermaanden van 2002 is een einde gekomen aan een periode van afnemende inflatedruk vanuit de industrie. De afzetprijzen van de industrie liggen in oktober-november hoger dan een jaar eerder. Ook in het derde kwartaal was dat het geval, terwijl in de kwartalen daarvoor sprake was van lagere afzetprijzen.

2. Bestedingen

De economie in zijn geheel is in de eerste drie kwartalen van 2002 nauwelijks gegroeid. Aan de bestedingenkant van de economie vormt de zich nog altijd positief ontwikkelende consumptie het tegenwicht voor de dalingen van de uitvoer van goederen en diensten en de investeringen.

2.1 Consumptie huishoudens 1,1% groter

In het derde kwartaal van 2002 is het volume van de consumptie door huishoudens 1,1% groter dan in hetzelfde kwartaal van 2001. Dit percentage is vrijwel gelijk aan de volumetoename in het eerste kwartaal van 2002 (1,2%). In het tweede kwartaal lag het volume van de bestedingen 0,8% boven het niveau van een jaar eerder.

In het derde kwartaal is in ons land 1,2% meer besteed aan goederen. De volumetoename van de binnenlandse bestedingen aan diensten blijft hierbij enigszins achter (0,7%). Het aandeel van de goederen en diensten in de waarde van de binnenlandse consumptie is ongeveer even groot. Het volume van de binnenlandse consumptie door huishoudens in het derde kwartaal is dan ook 0,9% groter dan een jaar eerder.

Huishoudens en IZW's

Tot de huishoudens worden niet alleen gezinnen en alleenstaanden gerekend. Ook de zogenaamde instellingen zonder winstoogmerk werkzaam ten behoeve van huishoudens (IZWh) vallen hieronder. Daarbij gaat het onder andere om verenigingen, clubs, vakbonden en dergelijke die bijvoorbeeld met giften of lidmaatschapsgelden door huishoudens worden gefinancierd.

De ontwikkeling van de consumptie door huishoudens in het derde kwartaal past in het beeld van gematigde maar stabiele groei, zoals zich dat nu al bijna twee jaar manifesteert. Samen met de consumptie door de overheid geven de consumptieve bestedingen door huishoudens ook in het derde kwartaal een impuls aan de bestedingenkant van de economie. De volumegroei bij de overheidsconsumptie is zelfs de hoogste van alle onderscheiden bestedingscategorieën (3,1%).

Relatief hoge volumetoename bij voeding

Het volume van de bestedingen aan voedings- en genotmiddelen in het derde kwartaal is 2,1% groter dan in dezelfde periode een jaar eerder. Dit is sinds het eerste kwartaal van 2001 het hoogste groeicijfer dat op kwartaalbasis gemeten is. In 2001 was er sprake van een minieme afname van de consumptie van voedings- en genotmiddelen, na een aantal jaren van een stabiele maar gematigde groei.

In tegenstelling tot voorheen overtreft de prijsstijging bij deze artikelen de laatste twee jaar de inflatie. Tussen 1995 en 2000 deed zich bij deze artikelen nog een zeer gematigde prijsontwikkeling voor en stegen voedings- en genotmiddelen telkens minder in prijs dan de gemiddelde inflatie. In 2001 daarentegen was de prijsstijging, met zes à zeven procent, uitzonderlijk groot. Ook in 2002 ligt het prijspeil bij voedings- en genotmiddelen nog altijd hoog. Gemiddeld zijn de huishoudens in dit jaar vier procent meer kwijt geweest aan deze boodschappen dan het jaar ervoor.

Wisselend beeld bij duurzame goederen

Aan duurzame goederen is in het derde kwartaal van 2002, voor prijsverandering gecorrigeerd, 0,8% meer besteed dan in dezelfde periode een jaar eerder. In het tweede kwartaal was het volume gelijk aan dat in dezelfde periode een jaar eerder. Die nulgroei kwam toen alleen tot stand dankzij een zeer hoge volumeontwikkeling bij consumentenelektronica en vervoermiddelen, bij de overige categorieën was sprake van dalingen. In het derde kwartaal doet de sterkste groei zich opnieuw voor bij consumentenelektronica en vervoermiddelen.

Bij voertuigen, waaronder auto's, scooters, fietsen en motoren, is het volume van de bestedingen 6,5% groter en bij huishoudelijke apparaten 8,5%. Bij de aanschaf van auto's en witgoed wordt de consument in 2002 nog gestimuleerd te kiezen voor energiezuinige uitvoeringen. De overheidsregeling tot stimulering van schone en zuinige auto's is per 1 januari 2003 beëindigd. De Energiepremiereregeling (EPR) voor energiezuinige apparaten of energiebesparende voorzieningen zal met ingang van 2003 in afgeslankte vorm worden voortgezet. Deze beleidswijzigingen kunnen leiden tot anticipatieaankopen in de laatste maanden van 2002. De brancheorganisatie RAI onderschrijft dit vermoeden en constateert bij de allerzuinigste autotypes aan het eind van 2002 flink aantrekkende verkopen.

Staat 4
Binnenlandse consumptieve bestedingen

	2001				2002		
	I	II	III	IV	I	II	III
	% volumemutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar						
Goederen, w.v.:	0,1	-0,8	-0,2	0,3	1,1	1,2	0,9
Voedings- en genotmiddelen	-0,1	2,6	-1,7	-2,1	0,8	0,7	1,0
Duurzame consumptiegoederen	-0,7	-4,3	-0,2	1,3	0,2	1,9	0,0
Overige goederen	1,8	1,5	1,2	1,4	2,9	0,5	2,2
Diensten	2,0	2,3	2,5	1,8	1,4	1,0	0,7
Consumptieve bestedingen huishoudens inclusief IZWh (binnenlands)	1,0	0,8	1,1	1,1	1,2	1,1	0,8
Consumptieve bestedingen huishoudens inclusief IZWh (nationaal)	1,2	1,0	1,5	1,1	1,3	1,2	0,8

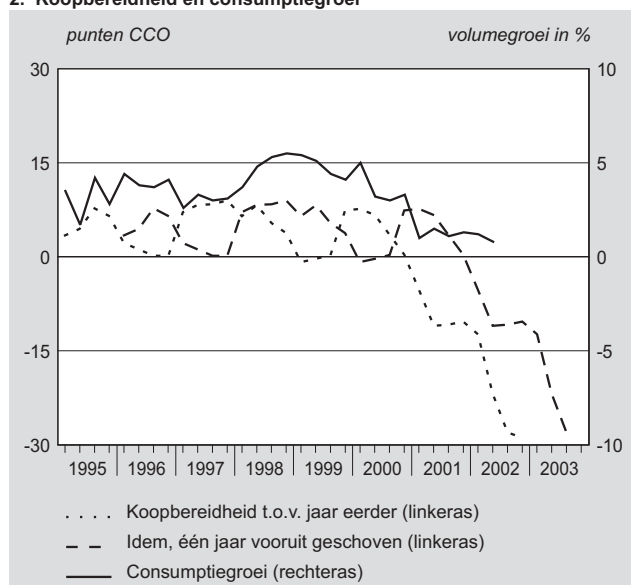
Bij andere artikelgroepen binnen de duurzame goederen ligt het volume van de bestedingen in het derde kwartaal juist onder het niveau van een jaar eerder. De bestedingen aan schoenen, woninginrichting, kleding en huishoudelijke apparaten zijn in dit kwartaal fors lager. Bij deze assortimentsgroepen blijven de aankopen in alle drie de kwartalen van 2002 achter bij die van een jaar eerder. Dit beeld spoort met de geringe koopbereidheid die in het onderzoek naar het consumentenvertrouwen gemeten is.

Consumptie diensten 0,7% groter

Het groeitempo van de bestedingen aan diensten lijkt zich te stabiliseren. Aan diensten werd in het derde kwartaal 0,7% meer geconsumeerd dan in hetzelfde kwartaal van vorig jaar. Dit groeipercentage is gelijk aan dat in het tweede kwartaal. Over een langere periode bezien, is de groei van de bestedingen aan diensten gestaag afgevlakt. In 1998 en 1999 was nog sprake van hoge volumestijgingen. Daarna is met name de groei van de bestedingen aan vervoers- en communicatiediensten ver teruggevallen.

Net als in 2001 is het volume van de bestedingen bij de horeca in de eerste drie kwartalen van 2002 kleiner dan in dezelfde periode een jaar eerder. En voor het vierde achtereenvolgende kwartaal blijven ook de consumentenbestedingen aan financiële en zakelijke diensten achter bij die van een jaar eerder. Hier is herstel nog niet in zicht. In tegendeel, de daling van 0,9% in het derde kwartaal is de scherpste in de rij.

2. Koopbereidheid en consumptiegroei

2002-IV: Einde daling koopbereidheid?

Volgens het onderzoek naar het Consumentenvertrouwen is in het vierde kwartaal van 2002 een einde gekomen aan de afname van de koopbereidheid. Deze was sinds begin 2002 voortdurend verslechterd. In november en december is sprake van een stabilisatie. Als rekening wordt gehouden met seizoeninvloeden, is al sinds oktober sprake van een licht herstel. De consument vindt de tijd onder andere gunstiger voor het doen van grote aankopen. Hierover waren de Nederlanders vanaf medio 2001 steeds negatiever geworden.

In het algemeen geeft de koopbereidheid een globale indicatie van de richting waarin de consumptiegroei zich zal ontwikkelen. Uit CBS-onderzoek komt naar voren dat de ontwikkeling van de

koopbereidheid zich in het verleden met een vertraging van *grosso modo* driekwart jaar vertaalde in de daadwerkelijke consumptieve bestedingen. Vooral de stijging of daling van de koopbereidheid in vergelijking met een jaar eerder is indicatief voor het oplopen of teruglopen van de consumptiegroei. Dit wijst erop dat het effect van de daling van de koopbereidheid op de consumptieve bestedingen nog niet is uitgewerkt. Bovendien geeft het aan dat het lichte herstel waarschijnlijk pas in de loop van 2003 in de uitgaven terug te vinden zal zijn.

2002-IV: Stabiele consumptiegroei in oktober

De consumptiegroei in oktober komt uit op 1,9%, een cijfer dat positief is beïnvloed door een gunstig koopdagenpatroon. Deze cijfers wijzen erop, dat de stabiele maar gematigde consumptiegroei van de afgelopen twee jaar in oktober doorzette.

Of de stabiele groei ook daarna aanhoudt, is onzeker. Het omzetvolume van de detailhandel in november laat een daling zien ten opzichte van een jaar eerder, ondanks een gunstig koopdagenpatroon. Ongeveer de helft van de consumptie van huishoudens wordt besteed aan goederen, die voornamelijk bij de detailhandel worden gekocht. De belangrijkste uitzondering vormen de autoaankopen, die vooral bij de autobranche worden gedaan.

2.2 Investerings: daling houdt aan

Daalden de investeringen in het tweede kwartaal van 2002 met 3,5% in volume, in het derde kwartaal is de daling bijna even sterk (-3,6%). In 2001 kenden de investeringen in vaste activa nog een lichte daling van 0,8%.

Het eerste halfjaar van 2002 is het beeld positief beïnvloed door het in gebruik nemen van incidentele, grote investeringsprojecten. Wanneer deze grote investeringsprojecten buiten beschouwing gelaten worden, zouden de investeringen in het eerste halfjaar met 4,5% in volume zijn gedaald.

In het derde kwartaal is er met name minder geïnvesteerd in woningen, wegvoermiddelen en computers. De investeringen in machines en installaties dalen in het derde kwartaal met 1,2%. In het eerste halfjaar van 2002 stegen de investeringen in machines en installaties nog met 2,8%, als gevolg van de ingebruikname van grote chemische installaties.

Investerings in woningen: daling loopt verder op

In woningen is in het derde kwartaal voor 4,1% minder geïnvesteerd dan een jaar eerder. Hiermee loopt de daling bij de investeringen in woningen verder op. In 2001 was al 1,2% minder geïnvesteerd. In het eerste halfjaar van 2002 is 2,8% minder in woningen geïnvesteerd.

In het eerste kwartaal groeiden de investeringen in bedrijfsgebouwen nog met 1,5%, in het tweede kwartaal en in het derde kwartaal wordt er evenveel geïnvesteerd als in dezelfde perioden vorig jaar. Na jaren van forse groei, met groeipercentages van meer dan 7,5%, liep de groei in 2001 al iets terug tot 4,3% om vervolgens in 2002 tot stilstand te komen.

Infrastructuur: lichte investeringsgroei

De investeringen in infrastructuur groeien in het derde kwartaal licht, met 1,5%. In het eerste kwartaal van 2002 groeiden de investeringen in infrastructuur met 8,6%, waarna in het tweede kwartaal de groei omsloeg in een daling van 1,5%. Evenals in 2001 wordt volop gewerkt aan grote langdurige projecten, zoals de Betuwelijn en de Hoge Snelheids Lijn. De investeringen in infrastructuur bevinden zich door de grote investeringsuitgaven van de afgelopen jaren op een hoog niveau.

Investerings in zakenauto's blijven dalen

De volumedaling van de investeringen in zakenauto's houdt aan. Net als in het tweede kwartaal liggen de investeringen 12,9% lager dan een jaar eerder.

De investeringen in overige wegvervoermiddelen zijn 6,6% lager dan een jaar eerder. Deze investeringscategorie bestaat onder andere uit bestelauto's, vrachtauto's, trekauto's en autobussen. In het derde kwartaal zijn de aankopen van bestelauto's gedaald met 1,6%. Na een licht herstel in het voorgaande kwartaal nemen de aankopen weer af. De aankopen van vrachtauto's en trekauto's dalen respectievelijk met 7,3% en 16,6%. Ook voor deze vervoermiddelen geldt dat de aankopen, in reactie op het stilvallen van de economische groei, nog steeds in mineur zijn.

In treinen en trams is evenals in het voorgaande kwartaal aanzienlijk meer geïnvesteerd dan een jaar eerder. Er zijn nieuwe trams en omgebouwde buitenlandse tweedehands treinen in gebruikgenomen. Volgens de huidige investeringsplannen van vervoerbedrijven zullen de investeringen in treinen en trams in 2003 beduidend toenemen.

De investeringen in vliegtuigen liggen in het derde kwartaal van 2002 veel lager (-92,8%) dan een jaar eerder. Het investeringsniveau in vliegtuigen kan sterk fluctueren.

Investerings in computers blijven dalen

In computers is in het derde kwartaal 8,1% minder geïnvesteerd dan een jaar eerder. Daarmee zet de dalende lijn uit voorgaande kwartalen zich voort. Daalden de investeringen in computers in 2001 met een kleine 5%, over het eerste halfjaar van 2002 komt de daling uit op 7%.

Machines en installaties: daling ingezet

De investeringen in machines en installaties liggen in het derde kwartaal van 2002 lager (-1,2%) dan een jaar eerder. Hiermee is ook bij de investeringen in machines en installaties een volumedaling ingezet. Volgens de Conjunctuurtest Industrie is de bezettingsgraad van de productie-installaties in het derde en vierde

kwartaal verder gedaald. Daarmee is ook de noodzaak van uitbreidingsinvesteringen gering.

In het eerste halfjaar van 2002 stegen de investeringen in machines en installaties nog met 2,8%. Dit cijfer was sterk beïnvloed doordat omvangrijke investeringsprojecten in de chemische industrie in gebruik genomen zijn. Wanneer deze projecten buiten beschouwing gelaten worden, daalden de investeringen in machines en installaties ook in het eerste halfjaar fors, met 8,5%. Onder grote projecten wordt hier verstaan: kostbare installaties waar meerdere jaren aan gebouwd is.

Overige materiële activa: investeringsdaling houdt aan

De daling van de investeringen in overige materiële activa houdt aan. In het derde kwartaal bedraagt de volumedaling 3,9%, nadat in het eerste halfjaar van 2002 voor 7% minder geïnvesteerd is dan een jaar eerder. Tot deze investeringscategorie behoren onder andere meubilair, rekken, silo's, opslagtanks, containers, pallets en dergelijke.

Immateriële activa: lichte daling investeringen

Na een stilstand van de investeringen in software en andere immateriële activa in het tweede kwartaal (0,3%), dalen deze investeringen in het derde kwartaal licht, met 0,7%.

2.3 In- en uitvoer: dalingen vlakken af

Bij de buitenlandse handel van Nederland is het volume van de invoer in het derde kwartaal van 2002 gedaald met 1,4% ten opzichte van dezelfde periode in het voorafgaand jaar. Deze daling is minder sterk dan die in het tweede kwartaal van 2002 (-2,5%).

Bij de uitvoer komt er een einde aan de volumedalingen van de voorgaande kwartalen. Het uitvoervolume is in het derde kwartaal onveranderd gebleven ten opzichte van een jaar eerder. In het tweede kwartaal van 2002 was het uitvoervolume nog 2,3% kleiner dan dezelfde periode in 2001.

Staat 5
Bruto investeringen in vaste activa

	2000				2001				2002		
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>mld euro</i>											
Bruto investeringen in vaste activa	22,0	23,9	20,4	24,4	23,0	25,0	21,0	25,1	23,6	24,9	20,8
Investerings in schepen, vliegtuigen en in cultuur gebrachte activa	0,4	0,6	0,5	0,6	0,5	0,6	0,3	0,5	0,4	0,5	0,1
Grote projecten	0,0	0,6	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,1	0,5	0,5	0,0
Bruto investeringen in vaste activa (geschoond)	21,6	22,7	19,7	23,7	22,5	24,3	20,7	24,5	22,7	23,9	20,6
<i>% waardemutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar</i>											
Bruto investeringen in vaste activa	8,9	11,1	6,0	5,2	4,5	4,3	2,8	2,9	2,5	-0,3	-1,1
Bruto investeringen in vaste activa (geschoond)	10,2	8,9	5,4	5,1	4,2	7,4	5,4	3,5	0,9	-1,7	-0,5

3. Productie

De groei van het bruto binnenlands product bedroeg in het derde kwartaal van 2002 0,5%. Hiermee is de Nederlandse economie voor het eerst sinds het vierde kwartaal van 2001 weer gegroeid. In het eerste halfjaar lag de groei nog rond nul, zodat er sprake lijkt van een voorzichtig herstel van de economie. Vanaf het vierde kwartaal van 1999 is de groei van het BBP tegen marktprijzen afgenomen. Het derde kwartaal van 2002 telde een werkdag meer dan vorig jaar. Ook de cijfers die gecorrigeerd zijn voor seizoens- en kalendereffecten laten een licht optimistisch beeld zien. Nadat de groei (ten opzichte van het voorgaande kwartaal) vier seizoenen achter elkaar zeer dicht bij nul lag, was in het derde kwartaal een voorzichtige plus te noteren (0,3%).

Voorzichtige omslag bij goederenproducenten

De groei van de toegevoegde waarde werd het derde kwartaal gedragen door de niet-commerciële diensten. Daar was de groei 2,6%. Deze groei lag de afgelopen kwartalen bijna constant boven de 2%. De niet-commerciële diensten maken bijna een kwart van de Nederlandse economie uit en leveren zo een bijdrage van 0,6 procentpunt aan de totale economische groei. De volumegroei van overheid en onderwijs bedroeg bijna 3%. In de gezondheidszorg was de groei 2,5%. De groei van de producenten van commerciële diensten en van goederen lag rond de nul. Dit betekent een aanmerkelijke verbetering ten opzichte van de vorige kwartalen van 2002. Toen was er op grote schaal sprake van volumedalingen. Een voorbeeld hiervan is de industrie. Daar was de groei in het derde kwartaal weliswaar nog net negatief, maar ging het duidelijk beter dan in het eerste halfjaar. Hetzelfde beeld geldt voor de handel. Ook in de bouwnijverheid was de volumedaling minder dan in het tweede kwartaal. De grootste dissonant in dit gematigd positieve beeld is de financiële en zakelijke dienstverlening. Daar was de groei de afgelopen kwartalen steeds positief en juist in het derde kwartaal net beneden nul. Vooral de financiële instellingen en uitzendbureaus presteerden slecht.

De Conjunctuurtest Industrie laat een minder positief beeld zien met betrekking tot de ontwikkeling van de economie. De indicator van de realisatie van de productie daalt de laatste maanden en staat in november exact op nul. Dit betekent dat het aantal ondernemers dat de bedrijvigheid zag toenemen even groot was als het aantal dat vond dat de bedrijvigheid afnam. Met betrekking tot de verwachting voor de komende tijd zijn de ondernemers nog wat pessimistischer: een kleine meerderheid verwacht een afname in bedrijvigheid. Ook deze indicator laat de laatste maanden een dalende trend zien. Het producentenvertrouwen is in november

weer gedaald, na een opleving in oktober. De koopbereidheid van consumenten blijft de laatste maanden ongeveer constant op een laag niveau.

3.1 Landbouw: Lichte dalingen volume en prijs

In het derde kwartaal van 2002 was de productiewaarde van de landbouw, agrarische diensten, bosbouw en visserij gedaald met ongeveer 2% ten opzichte van het derde kwartaal van 2001. De daling was mede een gevolg van het snel op peil brengen van de veestapel in het derde kwartaal van 2001 na de MKZ-periode. Het rundveebestand is in het derde kwartaal van 2002 behoorlijk gedaald met bijna 10% terwijl in het tweede kwartaal van 2002 nog een stijging van 25% plaatsvond. Ook het aantal varkens is nu flink afgenomen met ongeveer 15%. Bij de melkveebedrijven is een afname van de productie gemeten van iets meer dan 1%. Door een lagere prijs van ruim 8% is de productiewaarde gedaald met bijna 10%. Binnen de landbouw steeg de verbruikswaarde met bijna een half procent en verminderde de productiewaarde met 2%. Hierdoor daalde per saldo de nominale toegevoegde waarde met meer dan 4%. Voor een beoordeling van het inkomen van boeren en tuinders wordt de ontwikkeling van het exploitatieoverschot als indicator gebruikt. In het derde kwartaal van 2002 was het exploitatieoverschot ongeveer 6% minder dan in hetzelfde kwartaal van 2001.

Het prijsniveau van de totale landbouwproductie lag in het derde kwartaal van 2002 circa 2% lager dan een jaar eerder. Zo moest er voor runderen 23% en overige akkerbouwproducten 5% meer betaald worden. De grootste prijsdalingen zijn te vinden bij de varkens 19%, overige dieren 6%, granen 7%, aardappelen 2% en fruit 9%. Als gevolg van dalende prijzen voor melk is de prijs op de zuivelmarkt voor kaas dit kwartaal ook gedaald met 7% ten opzichte van hetzelfde kwartaal vorig jaar. De prijzen voor het verbruik stegen gemiddeld met 1%.

Het productievolume van de landbouw in het derde kwartaal van 2002 is ten opzichte van dezelfde periode vorig jaar met nog geen procent gedaald. De volumina in de akkerbouw stegen het hardst bij de granen met 10%. De volumegroei van bloemen en planten is toegenomen met 6%. Aardappelen worden voor 5% minder verbouwd. In de fruitteelt is een volumedaling met 4%. De eerder vermelde varkenshouders (15%) en rundveehouders (10%) zijn de belangrijkste dalers in de sector. De varkenssector werd geconfronteerd met een uitvoerverbod van ongeveer 2 weken wegens besmet voer waarin het vruchtbaarheidshormoon MPA verwerkt

Staat 6
Bruto toegevoegde waarde van drie groepen producenten: volume

	Aandeel in 2001	2001				2002				
		I	II	III	IV	I	II	III		
	%	% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar								
Goederenproducenten	30	1,1	1,2	1,6	0,9	0,6	-1,9	-1,7	0,1	
Producenten van commerciële diensten	50	1,2	2,3	1,7	1,0	-0,1	-0,1	-0,3	0,0	
Producenten van niet-commerciële diensten	20	2,1	2,1	2,3	1,8	2,0	2,9	2,6	2,6	
Bruto toegevoegde waarde (basisprijzen)	100	1,4	1,9	1,8	1,2	0,6	0,1	0,0	0,6	

was. Ongeveer 50.000 varkens zijn geslacht en vernietigd. Het uitvoervolume van de landbouw is met 1% gedaald in het derde kwartaal ten opzichte van hetzelfde kwartaal in 2001. Voor de varkenssector was dit uitvoervolume zelfs 28% lager. Dit komt mede door het besmette varkensvoer. Het volume van de invoer van landbouwproducten is in het derde kwartaal met 4% gedaald.

3.2 Delfstoffenwinning: stabilisatie in de afzetprijzen

De nominale productiewaarde van de delfstoffenwinning kwam in het derde kwartaal van 2002 uit op 2,3 miljard euro. Dit betekent een nominale stijging van de productie met 3,1% ten opzichte van het derde kwartaal van 2002.

Over de eerste drie kwartalen van 2002 bedroeg de productiewaarde van de delfstoffenwinning 9,4 miljard euro, dat is 9,3% lager dan dezelfde periode van 2001.

De waarde van het intermediaire verbruik steeg in het derde kwartaal met 4,9%. Hierdoor nam de nominale toegevoegde waarde van de delfstoffenwinning in dit kwartaal per saldo toe met 2,6%. In volume was de toegevoegde waarde tegen basisprijzen van de delfstoffenwinning 6,8% hoger dan een jaar eerder. In de eerste negen maanden van 2002 nam de volumegroei van de toegevoegde waarde af met 1,2%. Ook in dit kwartaal kampte de delfstoffenwinning met dalende productieprijzen. Het tempo van de prijsdalingen is echter verder aan het vertragen. In het derde kwartaal daalden de afzetprijzen met 2,8% ten opzichte van hetzelfde kwartaal van 2001, terwijl in het eerste half jaar er nog sprake was van een prijsdaling van 9,7% ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. Deze prijsstabilisatie hangt samen met het prijsherstel van de energieproducten op de wereldmarkt.

Productie van aardgas groeit dankzij hogere uitvoer

Het afzetvolume van aardgas nam in het derde kwartaal van 2002 toe met 1,4%. De binnenlandse vraag naar aardgas daalde met 1,0% ten opzichte van een jaar eerder terwijl het exportvolume van aardgas 4,3% hoger was dan het derde kwartaal van 2001. Gemiddeld nam de afzet van aardgas in de eerste negen maanden van 2002 af met 2,4% ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. Ook aan de aanbodkant nam de invoer van aardgas af. In het derde kwartaal werd 4,0% minder aardgas ingevoerd. De productie van aardgas steeg in volume hierdoor met 3,2%. Nominaal nam de productie van aardgas af met 0,9%. De aardgasprijzen bleven ook in het derde kwartaal van 2002 dalen. De productieprijs was 8,0% lager dan het jaargemiddelde van 2001.

Ten opzichte van dezelfde periode van het voorgaande jaar daalt de productieprijs met 4,0%.

Het productievolume van ruwe aardolie en aardgascondensaat steeg ook in het derde kwartaal fors. In dit kwartaal nam de ruwe aardolie- en aardgascondensaatproductie in volume toe met 53,0%. Nominaal steeg de productie met 49,7%.

3.3 Industrie

De productiewaarde van de industrie is in het derde kwartaal licht gestegen met 0,1%. De afgelopen 2 kwartalen was er sprake van vrij forse dalingen, zodat gesproken kan worden van een voorzichtig herstel in de industrie. De grootste stijgingen, rond de 3%, deden zich voor in de chemische, rubber- en textielindustrie. Veruit de grootste daling in productiewaarde was te zien bij de elektrotechnische industrie met meer dan 6%.

De bedrijfstakruilvoet van de industrie is licht verbeterd in het derde kwartaal van 2003. Dit komt doordat de afzetprijzen van de industrie iets sneller zijn gestegen dan de verbruiksprijzen. Uitzonderingen zijn de chemische, aardolie- en rubberindustrie, waar over de hele linie de afzetprijzen daalden.

Dit alles resulteerde in een daling van de reële toegevoegde waarde van de industrie met 0,3%. Dit is het vijfde achtereenvolgende kwartaal dat de toegevoegde waarde terugloopt ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Wel is de daling aanzienlijk minder fors dan de vorige kwartalen en lijkt er sprake te zijn van een licht herstel. Vorig kwartaal daalde de reële toegevoegde waarde nog met ruim 2%. Dit herstel doet zich in de meeste industrietakken voor. Sterkste daler was de elektrotechnische industrie met bijna 7%. Vergeleken met vorige kwartalen (dalingen van meer dan 10%) is dit echter een duidelijke verbetering. In reële termen is de sterkste groei in de rubber- en chemische industrie waar te nemen. Daar liggen de groeipercentages op 3 à 4%. Opvallend gegeven is dat dit in deze bedrijfstakken geen verbetering ten opzichte van het tweede kwartaal betekent. Ook in de textielindustrie is de reële toegevoegde waarde met bijna 3% gestegen. In deze is er tak voor het eerst sinds lange tijd weer sprake van een groei van de reële toegevoegde waarde. Bedrijfstakken waar de toegevoegde waarde in volume blijft dalen zijn de aardolie-industrie, de machine-industrie en de transportmiddelenindustrie.

2002-IV : Lichte daling industriële productie

In de periode oktober–november van 2002 is door de industrie 0,5% minder geproduceerd dan in dezelfde periode een jaar

Staat 7
Industrie: bezettingsgraden, productiebelemmeringen, producentenvertrouwen en productiegroei

	2000			2001				2002		
	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
Bezettingsgraad	84,2	84,7	84,8	84,7	84,8	83,7	83,3	83,0	82,9	82,9
Productiebelemmeringen										
nee	77	77	79	80	78	79	80	80	78	78
ja	23	23	21	20	22	21	20	20	22	22
<i>te weten, als gevolg van:</i>										
onvoldoende vraag	6	4	4	8	11	13	13	13	14	15
tekort aan arbeidskrachten	9	10	9	5	6	5	2	2	3	2
te geringe capaciteit	4	3	3	1	2	1	2	1	1	2
overige belemmeringen	4	6	5	6	3	2	3	4	4	3
Producentenvertrouwen	6,9	7,8	5,8	1,6	-1,5	-2,5	-4,9	-1,4	-2,4	-0,4
Productiegroei	6,6	3,7	3,1	1,8	1,9	-0,7	-2,0	-2,9	-2,1	-0,3

eerder. Deze daling is kleiner dan in de voorgaande drie kwartalen van 2002 het geval was. Over de periode januari tot en met november 2002 ligt de productie bijna 2,4% lager dan over dezelfde periode van 2001. Voor de periode december 2002 tot en met februari 2003 verwachten de ondernemers, volgens de uitkomsten van de conjunctuurtest, nog geen herstel van de productie. De bezettingsgraad van de installaties ultimo september lag nagenoeg gelijk aan die van ultimo juni van 2002. De orderportefeuille van de Nederlandse industrie is in de tweede helft van 2002 wat teruggelopen. De werkvoorraad komt tot uitdrukking in het indexcijfer van de orderpositie. Deze index ligt eind november op 92,5. Dit is 0,3 punten lager dan een jaar eerder. De ondernemers in de industrie beoordelen zowel de orderontvangsten als de orderpositie aanhoudend als ongunstig. De concurrentiepositie is volgens de ondernemers eveneens verslechterd. Per saldo 6% van de ondernemers vindt de voorraden gereed product nog te groot. Dit percentage is sinds het begin van 2002 nauwelijks gewijzigd.

2002-IV: Prijzen industrie gedaald

De prijzen van Nederlandse industriële producten zijn in november 2002 met 1,7% gedaald. Over de maanden oktober en november liggen de prijzen gemiddeld nog 0,4% hoger dan in het derde kwartaal van 2002. In vergelijking met de overeenkomstige maanden een jaar eerder ligt het prijsniveau in oktober–november 2,9% hoger. Na dalingen van de prijzen in de loop van 2001 op zowel de binnenlandse als buitenlandse markt was de tendens sinds het begin van 2002 weer stijgend.

Ook de prijzen van grond- en hulpstoffen zijn in november 2002 gedaald. De prijzen in de maanden oktober en november waren nagenoeg gelijk aan die in het derde kwartaal van 2002. Ten opzichte van de overeenkomstige maanden vorig jaar liggen de prijzen van geïmporteerde grondstoffen 4,6% hoger. De prijs van het verbruik uit het binnenland is in deze periode met 1,9% gestegen. Per saldo ligt de totale verbruiksprijs in oktober en november 3,3% hoger dan in dezelfde maanden van vorig jaar.

3.4 Voeding: lichte ruilvoetverbetering

De productiewaarde van de voedings- en genotmiddelenindustrie in het derde kwartaal van 2002 was bijna anderhalf procent hoger dan een jaar eerder. De groei zat hoofdzakelijk in de overige voedingsmiddelen, dranken- en de tabaksverwerkende industrie. In de vleesverwerkende industrie, visverwerking, zuivelindustrie en graanverwerkende industrie liep de productiewaarde terug. In het algemeen waren de ontwikkelingen van de verbruikskosten lager dan die van de productiewaarden, zodat de nominale toegevoegde waarde 9% hoger uitkwam. Dit is voornamelijk toe te schrijven aan de verbetering van de bedrijfstakruilvoet.

Gemiddeld genomen waren de prijzen van het verbruik een procent lager ten opzichte van het jaargemiddelde van 2001. De afzetprijzen van de voedings- en genotmiddelenindustrie zijn gemiddeld met een procent gestegen. Vooral de prijzen van producten uit de visverwerkende industrie, de groente- en fruitverwerkende industrie, de overige voedingsmiddelenindustrie, en de dranken- en tabaksindustrie zijn sterker gestegen dan gemiddeld. Voor vlees, zuivel, granen en koffie en thee is minder betaald. Koffie en theeprijzen dalen al sinds januari 2001.

Het productievolume in het derde kwartaal van 2002 ten opzichte van hetzelfde kwartaal van 2001 is met bijna een half procent gestegen. In de slachterijen is het volume met een kleine 3% afgenomen. Ook hier heeft het besmette voer met het MPA-groei-hormoon gevolgen gegeven voor het aantal slachtingen. Ook in de visverwerkende bedrijven, de groente- en fruitindustrie en de zuivelindustrie is het productievolume lager dan dat in hetzelfde kwartaal een jaar eerder. In de overige voedingsmiddelenindustrie

was de productiegroei met 6% het hoogst. Er was ook een bovengemiddelde groei te zien in de gehele genotmiddelensector.

3.5 Papierindustrie : Aanhoudende productiedaling

In het derde kwartaal van 2002 is, ten opzichte van het overeenkomstig kwartaal vorig jaar, de productiewaarde in de totale papierindustrie met ruim 1% gedaald. De prijzen zijn in deze periode met ongeveer 1,5% gestegen. Er trad een ruilvoetverbetering op omdat afzetprijzen harder stegen dan de prijzen van het verbruik. Hierdoor nam de nominale toegevoegde waarde toe met bijna 1%. Deze resulteerde in een loonstijging van 2% en een daling van het exploitatieoverschot van 2%.

Het bijna 3% lagere productievolume was de belangrijkste oorzaak van de waardedaling van de productie. Toch zijn de binnenlandse orderontvangsten in de papierindustrie fors gestegen in het derde kwartaal. Men verwacht dat hierdoor de bedrijvigheid in het vierde kwartaal zal toenemen.

De totale papierindustrie is onder te verdelen in de papierindustrie, papierwarenindustrie en de drukkerijen en uitgeverijen. De productiewaarde in de papierindustrie is met ruim 1% gestegen. Deze stijging in waarde werd veroorzaakt door de ruim 5% grotere productievolume. De prijzen van de productie zijn met ruim 3% gedaald. Omdat de prijsdaling van het verbruik minder sterk was dan de prijsdaling van de productie was er een ruilvoetverslechtering en daalde de nominale toegevoegde waarde in het derde kwartaal met 3%.

In de papierwarenindustrie lag de productiewaarde in het derde kwartaal ruim 1% hoger. Dit werd veroorzaakt door een prijsstijging van de productie van ruim 1%. Het productievolume is onveranderd gebleven.

De drukkerijen en uitgeverijen vormen de grootste groep in de papierindustrie. In het derde kwartaal van 2002 was, ten opzichte van hetzelfde kwartaal van het voorgaand jaar, de productiewaarde ruim 2% lager. De prijzen stegen in deze periode met 2,5%. De daling van het productievolume kwam uit op 4,5%.

3.6 Aardolie-industrie: inkomen opnieuw lager

Vanaf het eerste kwartaal van 2002 bleef de nominale toegevoegde waarde van de aardolie-industrie duidelijk achter bij de overeenkomstige kwartalen van 2001. In het derde kwartaal van 2002 was het gevormde inkomen 13% lager. In het eerste en tweede kwartaal waren deze percentages 39 en 14. In 2001 werd nog een nominale groei van 33% gemeten. De oorzaak van de omslag in 2002 waren de lagere afzet- en verbruiksprijzen. Dit ging samen met een verslechtering van de ruilvoet, want de daling van de verbruiksprijs bleef iets achter bij de daling van de afzetprijzen. Het productievolume van de meeste producten was kleiner, maar door het grotere productievolume van stookolie is de totale productie van aardolieproducten met ongeveer 1% gegroeid.

3.7 Chemische basisproducten: productiewaarde hoger

De productiewaarde van de chemische basisproductenindustrie in het derde kwartaal van 2002 is ruim 3% hoger dan in hetzelfde kwartaal van 2001. Dit is een duidelijk herstel ten opzichte van de eerste twee kwartalen. De nominale productiewaarde was in het eerste kwartaal nog met 15% en in het tweede met 1% afgenomen. De stijging van de productiewaarde is vooral veroorzaakt door de petrochemie, de grootste branche binnen de chemische basisproductenindustrie. De overige basischemie herstelde ook, maar blijft achter bij de petrochemie. De productiewaarde van de

petrochemie is in het derde kwartaal respectievelijk tweede kwartaal met ruim 6% en 1% toegenomen. In het eerste kwartaal daalde deze nog met ruim 14%. Bij de overige basischemie zijn deze percentages respectievelijk -2, -6 en -17.

Het productievolume is in het derde kwartaal van 2002 met 4% gegroeid. Dit resultaat is gelijk aan het eerste halfjaar van 2002. Wel lag de reële groei in het tweede kwartaal (+9%) hoger dan in het eerste (-1%). De productieprijzen zijn in het derde kwartaal met bijna 1% gedaald ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Ten opzichte van de eerste twee kwartalen was dit een duidelijk herstel. In het tweede respectievelijk eerste kwartaal zijn de productieprijzen met ruim 9% en 14% gedaald. Omdat in het derde kwartaal de verbruikswaarde met ruim 5% sneller is toegenomen dan de productiewaarde (+3%), liep de toegevoegde waarde met 5% terug. In het tweede en in het eerste kwartaal was dit nog -14% en -30%.

Nominale ontwikkelingen petrochemie positief

De nominale toegevoegde waarde laat bij vrijwel alle branches van de chemische basisproductenindustrie minder negatieve ontwikkelingen zien dan in het eerste kwartaal. Bij de petrochemie groeide deze zelfs sterk. Vooral de ontwikkelingen van de afzetprijzen en de verbruiksprijzen hebben een groot aandeel in de nominale ontwikkelingen. Uitgedrukt in gemiddelde prijzen van 2001 lagen deze in het eerste en tweede kwartaal van 2001 vrij hoog. In het derde en vierde kwartaal van 2001 en het eerste kwartaal van 2002 daalden de prijzen fors. In het tweede en derde kwartaal van 2002 zijn de prijzen aangetrokken. Het derde kwartaal van 2002 ligt nu ongeveer op het niveau van het derde kwartaal van 2001. Het volume van de toegevoegde waarde is in het derde kwartaal net als in het tweede kwartaal gestegen.

Ruilvoet minder slecht

De afzetprijzen van de chemische basisproductenindustrie daalden in het derde kwartaal van 2002 met bijna 1%, tegen een lichte stijging van de verbruiksprijzen van ruim 1%. In het tweede kwartaal van 2002 daalden de afzetprijzen nog met ruim 9% en de verbruiksprijzen met bijna 6%. Voor het eerste kwartaal waren deze percentages respectievelijk -14 en -10. Bij de petrochemie is de ruilvoet in het derde kwartaal licht verbeterd. De afzetprijzen zijn iets meer gestegen dan de verbruiksprijzen. Dit herstel liet zich al in het tweede kwartaal van 2002 zien. In het tweede kwartaal daalde de afzetprijs 3% meer dan de verbruiksprijs, in het eerste kwartaal was dit nog 6%. Bij de overige basischemie vindt juist een verdere verslechtering van de ruilvoet plaats. De iets gestegen afzetprijzen bij de petrochemie zorgden er voor dat de verbruiksprijzen in de overige basischemie ook stegen (+3%). De afzetprijzen daalden met bijna 4% in deze branche.

Volume toegevoegde waarde toegenomen

Het volume van de toegevoegde waarde is in het derde kwartaal van 2002 ten opzichte van het derde kwartaal van 2001 met bijna 5% toegenomen. Dit is vrijwel gelijk aan de groei in het eerste half jaar. Per branche waren de ontwikkelingen verschillend. De reële toegevoegde waarde van de petrochemie steeg met bijna 5%. Die van de anorganische basischemie steeg met ruim 22% en van de overige basischemie met 2%. De reële toegevoegde waarde van de mest- en stikstofindustrie bleef achter met een daling van 7%.

Waarde uitvoer gestegen, invoer gelijk

De buitenlandse afzet van chemische basisproducten was in het derde kwartaal van 2002 bijna 4% hoger dan in hetzelfde kwartaal een jaar eerder. In het tweede kwartaal van 2002 was deze nog ruim 3% en in het eerste kwartaal 14% lager. Uitgedrukt in volume is de buitenlandse afzet in het derde kwartaal met bijna 6% toegenomen. Ook in het tweede kwartaal was deze toegenomen (+7%). In het eerste kwartaal was deze nog gelijk gebleven. De magere ontwikkeling van de waarde van de uitvoer in het eerste half jaar kwam vooral doordat de prijzen van de uitvoer in het eerste half jaar van 2002 sterk zijn gedaald, een daling die in de loop van 2001 is begonnen. In het derde kwartaal van 2002 herstelden de prijzen zich.

De invoer liet een zelfde beeld zien. In het derde kwartaal is de waarde gelijk gebleven aan de waarde van het derde kwartaal een jaar eerder. In het tweede respectievelijk het eerste kwartaal van 2002 daalde deze met 3% en 15%. Het volume van de invoer is in het derde kwartaal licht gedaald. Ook hier is aan de prijsdalingen een eind gekomen.

3.8 Eindchemie: nominale groei stabiel

De productiewaarde van de chemische eindproductenindustrie in het derde kwartaal van 2002 was bijna 3% hoger dan in het derde kwartaal van 2001. Ook in het tweede kwartaal van 2002 was de productiewaarde bijna 3% hoger. In het eerste kwartaal lag deze groei nog op 4%. De afzetprijzen in deze industrie zijn in vergelijking met het derde kwartaal van 2001 gelijk gebleven. In het tweede en eerste kwartaal schommelden deze ontwikkelingen rond de nul procent. Bij de verbruiksprijzen zien we een ander beeld. In het derde kwartaal zijn deze verder opgelopen. Ook in het tweede kwartaal was dit het geval terwijl ze in het eerste kwartaal gelijk bleven. Vooral de prijzen van de grondstoffen vanuit de basischemie veroorzaakten dit. Voor de nominale toegevoegde waarde betekenen de verschillende ontwikkelingen dat deze in zowel het derde als het tweede kwartaal met bijna 1% is gedaald, terwijl deze in het eerste kwartaal met 5% nog sterk was gegroeid.

Staat 8
Toegevoegde waarde van de chemische basisproductenindustrie

	Aandeel in 2001	Volume					Waarde		
		2001	2002			2001	2002		
			I	II	III		I	II	III
	%	% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar							
Anorganische basischemie	5	-7	2	18	23	30	-12	-9	-4
Overige basischemie	34	5	-10	2	3	-1	-22	-21	-24
Petrochemie	57	7	4	14	5	-12	-35	-10	9
Mest- en stikstofindustrie	4	-26	-6	9	-8	-9	-29	-20	-19
Chemische basisproductenindustrie	100	5	-1	10	5	-7	-30	-14	-5

Productievolume groter

Het productievolume van de chemische eindproductenindustrie was in het derde kwartaal van 2002 bijna 3% groter dan in hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Dit is iets lager dan de volumegroei in het tweede en eerste kwartaal. Het verbruik in zowel het derde, tweede als het eerste kwartaal groeide in volume even hard als de productie en daarmee ook de toegevoegde waarde. De productiegroei werd in het derde kwartaal vooral gedragen door de productgroepen verf (+7%) en de farmaceutische producten (+7%). Had in het tweede kwartaal ook de overige chemische producten (+9%) nog een bijdrage aan de productiegroei in het derde kwartaal is deze juist gedaald (-3%). Bij de productgroepen verf en farmaceutische producten werd ook in het tweede en eerste kwartaal een volumegroei gemeten. Voor zeep is in het derde kwartaal net als in tweede en eerste een negatieve groei gemeten.

De volumegroei van de consumptie van chemische eindproducten groeide verder. Na een stijging van bijna 5% in het eerste kwartaal, ruim 6% in het tweede kwartaal groeide deze in het derde kwartaal met ruim 7%. De volumegroei van de uitvoer (+3%) lag onder de groei van zowel het tweede als eerste kwartaal van 2002 (+5%), terwijl de invoer in het derde kwartaal in volume met 5% is toegenomen. Dit is gelijk aan de volumegroei van de invoer in het eerste halfjaar.

3.9 Rubber en kunststof: productiewaarde hoger

In het derde kwartaal van 2002 was de productiewaarde van de rubber- en kunststofindustrie ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder ruim 3% hoger. De verbruikswaarde steeg iets meer met ruim 5%, zodat de nominale toegevoegde waarde bijna 1% lager was dan in het derde kwartaal van 2001. Deze ontwikkeling is vrijwel gelijk aan die van het eerste en tweede kwartaal. Door het verloop van de prijzen in het tweede en derde kwartaal steeg de verbruikswaarde harder dan de productiewaarde.

De afzetprijzen van de rubber- en kunststofindustrie waren in de eerste drie kwartalen rond de 1% lager. Hiertegenover stonden in het derde kwartaal hogere verbruiksprijzen. Deze ontwikkeling begon al in het tweede kwartaal. Toen bleven de verbruiksprijzen vrijwel gelijk. In het eerste kwartaal daalden ze nog met ruim 2%. In het derde en tweede kwartaal is de ruilvoet dan ook verslechterd, terwijl deze in het eerste kwartaal nog licht verbeterde. De ontwikkeling van de verbruiksprijs is sterk beïnvloed door de polymeren, een belangrijke grondstof voor de rubber- en kunststofindustrie. De invoerprijs hiervan is in het derde kwartaal met bijna 4% gestegen, in het tweede kwartaal licht gestegen terwijl deze in het eerste kwartaal met bijna 8% is gedaald.

De reële toegevoegde waarde nam, net als het productievolume en het verbruik binnen de rubber- en kunststofindustrie, in het derde kwartaal van 2002 met ruim 4% toe. In het tweede respectievelijk eerste kwartaal namen deze met ruim 2% toe en 2% af. Het uitvoer- en invoervolume zijn in het derde kwartaal met respectievelijk 13% en 8% toegenomen. Deze groei lag boven die van het eerste half jaar van 2002, zowel het uitvoer- als het invoervolume zijn toen met bijna 5% toegenomen.

2002-IV: Aanhoudende groei productie in chemie

De chemische industrie heeft in de maanden oktober en november van 2002 als een van de weinige branches in de industrie meer geproduceerd dan in de overeenkomstige periode van 2001. Het volume van de gemiddelde dagproductie ligt hier ruim 5% hoger. In de overeenkomstige maanden in 2001 daalde hier de productie nog licht. De orderontvangst in de chemische industrie is volgens de ondernemers in oktober en november van 2002

slechts licht toegenomen. Met name de buitenlandse orders trokken wat aan, terwijl de binnenlandse orderstroom stagneerde. Het oordeel van de ondernemers over de totale orderontvangst en orderpositie in de periode oktober–november blijft dan ook negatief. Ook het oordeel over de voorraden eindproduct is ongunstiger. Per saldo vindt eind november 3% van de ondernemers de voorraden nog te groot. De werkvoorraad die sinds begin 2002 een stijgende tendens vertoont is in oktober en november weer licht teruggelopen. De index waarin de werkvoorraad tot uitdrukking wordt gebracht daalde van 98,4 in juni tot 96,7 in november (juni 2000=100). De bedrijvigheid in de chemische industrie is volgens de ondernemers in oktober en november toegenomen. Voor de periode december 2002–februari 2003 verwachten de producenten van chemische producten een lichte toename van de bedrijvigheid.

2002-IV: Lichte daling prijzen chemische producten

In de maanden oktober en november zijn de afzetprijzen van chemische producten gemiddeld met 0,4% afgenomen ten opzichte van het derde kwartaal van 2002. In vergelijking met de overeenkomstige maanden een jaar eerder liggen de afzetprijzen gemiddeld 1,3% hoger. De prijzen voor de benodigde grondstoffen liggen in de maanden oktober en november 0,7% hoger dan in het derde kwartaal 2002. De toename van de verbruiksprijzen wordt veroorzaakt door grondstoffen en halffabrikaten uit zowel het binnenland (+0,7%) als uit het buitenland (+0,8%). Ten opzichte van de overeenkomstige maanden een jaar eerder ligt het prijsniveau van grond- en hulpstoffen in de periode oktober–november 7,0% hoger.

3.10 Metaalindustrie: productiewaarde licht gedaald

De productiewaarde van de metaalindustrie vertoonde in het derde kwartaal van 2002 ten opzichte van het derde kwartaal van 2001 een daling van bijna 1%. Dit is beduidend beter dan in het tweede en eerste kwartaal van 2002. Toen viel de productiewaarde met respectievelijk ruim 5% en bijna 8% terug. Het productievolume daalde in het derde kwartaal met bijna 3%. In het tweede respectievelijk eerste kwartaal was dit nog -4% en -6%. De afzetprijzen trokken verder aan. In het derde kwartaal van 2002 waren deze bijna 2% hoger dan in het derde kwartaal een jaar eerder. In het tweede en eerste kwartaal waren deze nog gedaald.

Binnen de metaalindustrie lopen de ontwikkelingen duidelijk uiteen. Zo is de nominale toegevoegde waarde van de basismetalaalindustrie (ferro) in het derde kwartaal sterk gestegen terwijl deze in zowel het tweede als eerste kwartaal nog sterk waren teruggevallen. In het derde kwartaal zijn vooral de afzetprijzen sterk gestegen. De basismetalaalindustrie (non-ferro) blijft diep in de min. De metaalproductenindustrie laat in het derde net als in het tweede en eerste kwartaal van 2002 een geringe daling van de toegevoegde waarde zien.

Ruilvoet licht verbeterd

De verbruiksprijzen in de metaalindustrie lagen in het derde kwartaal van 2002 iets boven het niveau van het derde kwartaal van 2001. Voor de afzetprijzen is een stijging van bijna 2% waargenomen met als resultaat een lichte verbetering van de ruilvoet. In het tweede en eerste kwartaal was de ruilvoet juist verslechterd. De verschillende branches laten andere ontwikkelingen zien, die grotendeels verklaard kunnen worden uit het uiteenlopende verloop van de afzet- en verbruiksprijzen. De afzetprijzen van de ferro-industrie zijn in het derde kwartaal met bijna 7% gestegen, terwijl de verbruiksprijzen vrijwel gelijk bleven. In het tweede en eerste kwartaal waren de afzetprijzen, bij licht schommelende ver-

Staat 9

Toegevoegde waarde van de basismetaal- en metaalproductenindustrie

	Aandeel in 2001	Volume			Waarde				
		2001	2002			2001	2002		
			I	II	III		I	II	III
	%	% mutatie t.o.v. zelfde periode van het voorgaande jaar							
Basismetaalindustrie (ferro)	15	1	1	-3	3	-31	-28	-21	29
Basismetaalindustrie (non-ferro)	10	-7	-10	-7	-5	-14	-31	-22	-12
Metaalproductenindustrie	76	0	-6	-4	-3	4	-2	-2	-1
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	100	0	-6	-4	-2	-6	-10	-7	2

bruiksprijzen nog sterk gedaald. Binnen de non-ferro-industrie liepen de afzetprijzen in de eerste drie kwartalen harder terug dan de verbruiksprijzen. Het verbruik binnen de metaalproducten-industrie werd in het derde en tweede kwartaal in tegenstelling tot het eerste iets duurder. De afzetprijzen stegen harder, waardoor hier sprake is van een ruilvoetverbetering.

2002-IV: Metaal: lagere productie en kleine orderportefeuille

In de metaalindustrie is de gemiddelde dagproductie in de maanden oktober en november van 2002 met 1% afgenomen. Deze daling is minder groot dan in de eerste drie kwartalen van 2002, toen de daling gemiddeld 7,2% bedroeg. Binnen de industrie neemt de metaalindustrie ongeveer eenderde van de totale industriële productie voor zijn rekening. De orderontvangst laat volgens de ondernemers in november 2002 een lichte daling zien na een toename in oktober. Vooral uit het buitenland werden in november minder orders ontvangen. In oktober waren het juist de buitenlandse orders die toenamen. De tegenvallende orderontvangst en de afgenomen bedrijvigheid resulteert eind november 2002 in een nagenoeg gelijke orderpositie ten opzichte van een jaar eerder. Toen bevond de orderpositie zich op het laagste niveau sinds 1989. De orderpositie wordt door de ondernemers in de metaalindustrie in toenemende mate als ongunstig bestempeld. Over de voorraden gereed product zijn de ondernemers eveneens ontevreden. Ultimo november vindt per saldo 7% van de ondernemers de voorraden nog te groot. Voor de periode december 2002–februari 2003 zijn de ondernemers iets optimistischer en voorzien ze een lichte toename van de bedrijvigheid.

2002-IV: Afzetprijzen metaalproducten nagenoeg gelijk

De afzetprijzen van metaalproducten liggen in de maanden oktober en november van 2002 gemiddeld 0,1% hoger dan in het derde kwartaal van 2002. Vergeleken met dezelfde periode in 2001 zijn de prijzen 1,8% hoger. De prijzen van grondstoffen en halffabrikaten liggen in oktober-november gemiddeld 0,7% hoger dan in de vergelijkbare periode een jaar eerder. Dit is het gevolg van lagere importprijzen (-1,1%) en hogere binnenlandse prijzen (+3,2%). Ten opzichte van het derde kwartaal 2002 zijn de prijzen van grond- en hulpstoffen nauwelijks gewijzigd.

3.11 Machine-industrie: lichte nominale groei

De productiewaarde van de machine-industrie was in het derde kwartaal van 2002 bijna 1% hoger dan in hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Het verbruik is marginaal gedaald en daarmee steeg het gevormde inkomen (de totale toegevoegde waarde) met bijna

3%. In het tweede kwartaal daalde het gevormde inkomen nog met ruim 3%.

De machine-industrie profiteerde in het derde kwartaal net als in de voorgaande kwartalen van 2002 van een lichte ruilvoetverbetering. In het derde kwartaal zijn de afzetprijzen met ruim 1% minder gestegen dan in het tweede en eerste kwartaal 2002 (bijna 2%) ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. De prijsstijging van het verbruik was echter ook lager, zodat de ruilvoet opnieuw is verbeterd.

Het productievolume van de machine-industrie was in het derde kwartaal van 2002 bijna 1% kleiner. Hiermee is de daling van het productievolume in het tweede en eerste kwartaal afgevlakt.

Het volume van de investeringen in producten van de machine-industrie (machines en onderdelen van machines) lag in het derde kwartaal van 2002 ruim 1% lager. Dit is lager dan de groei in het tweede en eerste kwartaal van respectievelijk +4% en +7%. Deze groei was zowel in het tweede als eerste kwartaal vooral een gevolg van het in gebruik nemen van grote, incidentele investeringsprojecten. Exclusief deze projecten is het volume van de investeringen in het tweede kwartaal 12% en in het eerste 10% gedaald. In het derde kwartaal speelde dit geen rol.

De in- en uitvoer zijn in het derde kwartaal van 2002 ten opzichte van het derde kwartaal van 2001 in volume met respectievelijk 2% gedaald en 1% toegenomen.

3.12 Elektrotechniek: productiewaarde minder gedaald

De productiewaarde van de elektrotechnische industrie is in het derde kwartaal van 2002 met bijna 7% gedaald. Dit is minder dan de daling in het tweede en eerste kwartaal, toen de productiewaarde met respectievelijk 11% en 12% is gedaald. Deze ontwikkeling kan vooral worden toegerekend aan het volume dat in respectievelijk het derde, tweede en eerste kwartaal van 2002 met ruim 7% , bijna 12% en ruim 13% is gedaald ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder.

De nominale toegevoegde waarde was bijna 5% lager. Het volume van de toegevoegde waarde daalde met 7% iets meer. Ook in het tweede en eerste kwartaal daalde het volume van de toegevoegde waarde meer dan de waarde. De verbruiksprijs is in alle drie de kwartalen iets minder gestegen dan de afzetprijzen.

Elektronica: lichte volumegroei consumptie

De gezinsconsumptie van computers, audio-, video- en telecommunicatieapparatuur groeide in het derde kwartaal met bijna 4%.

Staat 10

Toegevoegde waarde van de elektrotechnische industrie

	Aandeel in 2001	Volume			Waarde				
		2001	2002			2001	2002		
			I	II	III		I	II	III
	%	% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar							
Kantoor- en computerindustrie	8	-1	-10	-9	-24	3	-4	-4	-18
Overige elektrische apparatenindustrie	16	0	-18	-17	-13	-3	-15	-13	-13
Audio- en video-apparatenindustrie	51	-9	-25	-19	-4	-7	-24	-17	-2
Medische en optische apparatenindustrie	25	10	0	-2	-2	11	1	-2	-1
Elektrotechnische industrie	100	-3	-17	-13	-7	-2	-15	-12	-5

Dit is iets hoger dan de groei van 3% in het tweede kwartaal en 1% in het eerste kwartaal.

Zowel de uitvoer als de invoer van elektronica zijn in volume veel minder sterk gedaald als in het tweede en eerste kwartaal. Voor de uitvoer is in het derde kwartaal een volumedaling van ruim 3% gemeten. In het tweede kwartaal was dit nog -10% en in het eerste kwartaal zelfs -17%. Voor de invoer komt de volumedaling uit op 2% in het derde kwartaal, bijna 7% in het tweede en ruim 13% in het eerste.

3.13 Transportmiddelenindustrie: productie daalt licht

De productiewaarde in de transportmiddelenindustrie is in het derde kwartaal van 2002, ten opzichte van hetzelfde kwartaal van vorig jaar, met bijna 1% gestegen. De prijzen in de transportmiddelenindustrie zijn met ruim 2% gestegen. Omdat de prijzen van het verbruik (kosten) niet stegen, verbeterde de ruilvoet. De nominale toegevoegde waarde steeg hierdoor met bijna 9%. De volumedaling van de productie kwam uit op ruim 1%.

De transportmiddelenindustrie bestaat voor het grootste deel uit de auto-industrie. De ontwikkelingen van de auto-industrie zijn daarom in grote mate bepalend voor de ontwikkelingen van de transportmiddelenindustrie. In het derde kwartaal zijn er 45 duizend personenauto's geproduceerd. Dit is ruim 1% meer dan in dezelfde periode van vorig jaar (44 duizend), maar wel minder dan het aantal van 48 duizend dat in het tweede kwartaal van 2002 is geproduceerd. De afname ten opzichte van hetzelfde kwartaal van het voorgaande jaar was in het tweede kwartaal van 2002 ruim 3%.

De productiewaarde in de auto-industrie is in het derde kwartaal met ruim 3% gestegen. Voor de scheepsbouw is de productiewaarde onveranderd gebleven en in de overige transportmiddelenindustrie lag de ontwikkeling van deze waarde op -5%.

De afzetprijzen in de auto-industrie zijn in het derde kwartaal met ruim 2% gestegen. Doordat de prijzen van het verbruik licht zijn gedaald, verbeterde de ruilvoet. Dit had een opwaarts effect op de nominale toegevoegde waarde, die in hetzelfde kwartaal met ongeveer 16% is gestegen.

3.14 Bouwnijverheid: minder sterke daling productievolume

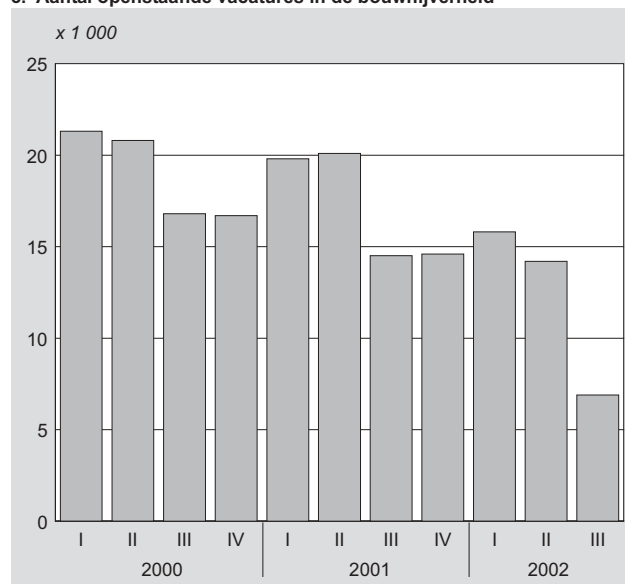
In het derde kwartaal van 2002 is de productiewaarde in de bouwnijverheid gestegen met ruim 3% ten opzichte van hetzelfde kwartaal in het voorafgaand jaar. De stijging van de waarde werd veroorzaakt door een forse prijsstijging van bijna 4%. De prijzen van het verbruik stegen minder sterk (2,5%) en veroorzaakten een ruilvoetverbetering. Dit zorgde voor een toename van 6% van de

nominale toegevoegde waarde in de bouw. Het productievolume is met bijna 1% gedaald. In het tweede kwartaal was er nog sprake van een volumedaling van de productie van bijna 2%.

De bouwnijverheid bestaat voor een groot deel uit de burgerlijke en utiliteitsbouw en uit de grond-, weg- en waterbouw. De productiewaarde in de burgerlijke en utiliteitsbouw is in het derde kwartaal gestegen met bijna 3% en in de grond-, weg- en waterbouw is deze met 5% gestegen. De waardeverhoging in de burgerlijke en utiliteitsbouw werd geheel veroorzaakt door een prijsstijging van bijna 5%. Het productievolume daalde in deze tak van de bouw met bijna 2%. De prijzen en het productievolume in de grond-, weg- en waterbouw zijn beide gestegen met bijna 3% respectievelijk 2%.

Het aantal vacatures in de bouwnijverheid is in het derde kwartaal van 2002 ten opzichte van dezelfde periode van het voorafgaand jaar gehalveerd van 14 500 naar 7 000. Ten opzichte van het tweede kwartaal van 2002 zijn de vacatures in de bouwnijverheid met ongeveer 7 300 ook fors in aantal gedaald.

3. Aantal openstaande vacatures in de bouwnijverheid

3.15 Handel en reparatie

De productiewaarde van de handel en reparatie is in het derde kwartaal van 2002 met 2,6% gestegen. Vooral de marges van de

detailhandel groeiden in nominale termen sterk met bijna 8%. De groei bij reparatiebedrijven bedroeg bijna 3%. De marges van de groothandel daarentegen bleven gelijk aan een jaar eerder. Omdat deze vrij zwaar wegen binnen de bedrijfstak blijft de groei van de productiewaarde dus beperkt tot 2,6%. Vooral in de detailhandel en de horeca stegen de afzetprijzen fors met rond de 7%. Dit betekent dat van bovengenoemde nominale groei in reële termen niet veel overblijft. Alleen toegevoegde waarde van de detailhandel groeide licht in volume (ruim 1%). De toegevoegde waarde van de horeca daalde het sterkst met ruim 2%.

Reparatiebedrijven

Verdere daling autoverkoop in 2002-3

Veruit het belangrijkste onderdeel van de reparatiebedrijven is de autobranche, die zowel de handel in als de reparatie van auto's en motorfietsen en onderdelen en accessoires daarvan omvat (samen met de benzineservicestations). In het derde kwartaal van 2002 zijn er volgens cijfers van de RAI 117 duizend nieuwe personenauto's verkocht, waarvan 61 duizend privé en 56 duizend zakelijk. Dit is een afname van 8,2% ten opzichte van het derde kwartaal van 2001. Voor particulier gebruik is het aantal verkochte personenauto's ongeveer gelijk gebleven, +0,2%. De zakelijke verkopen zijn echter met 16% ofwel circa 10 duizend stuks afgenomen. Deze uiteenlopende ontwikkeling is mede het gevolg van de BTW verhoging per 1-1-2001. Particulieren reageerden hierop door eind 2000 vervroegd auto's te kopen. Mede daardoor zijn de particuliere verkopen in 2001 sterk teruggevallen (-20%). De zakelijke verkopen bleven toen nog redelijk op peil (-1%).

De omzet in het derde kwartaal van 2002 is met 4,6% afgenomen. De gemiddelde prijs per auto bedraagt in het derde kwartaal 21 duizend euro en is hiermee 3,9% hoger dan in het derde kwartaal van 2001. De gemiddelde prijs steeg in het privé segment met 4,7% tot 18 duizend euro. In het zakelijk segment steeg de gemiddelde prijs tot 25 duizend euro. Dit is 5,6% hoger dan in het derde kwartaal in 2001.

Omzetvolume detailhandel licht gestegen

De omzet van de detailhandel groeide in reële termen met bijna 1% ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Omdat de prijzen zo'n 3% stegen, bedroeg de waardestijging ongeveer 4%. De prijsstijgingen in de detailhandel zijn overigens in de loop van 2002 sterk afgenomen. Vooral de voedings- en genotmiddelensector groeide sterk met bijna 3% in omzetvolume. Daarentegen bleef het omzetvolume van de non-foodsector vrijwel gelijk. In deze sector stegen de prijzen ongeveer 3% ten opzichte van het derde kwartaal van 2001.

3.16 Horeca: afname omzetvolume

De omzet van de horeca is in het derde kwartaal van 2002 met 4% toegenomen ten opzichte van het derde kwartaal van 2001, vooral als gevolg van de prijsverhogingen. Gemiddeld ligt het prijsniveau in het derde kwartaal van 2002 circa 7,5% hoger dan een jaar eerder. In de horeca is er al vanaf begin 2001 sprake van oplopende prijzen. In het jaar 2001 waren de prijzen in de horeca gemiddeld al met een kleine 6% gestegen. Het volume van de omzet in het derde kwartaal is met 2,5% afgenomen. Door een positieve ruilvoetontwikkeling groeide het gevormde inkomen met ongeveer 8,5%. De reële toegevoegde waarde is in het derde kwartaal 2,5% lager, mede als gevolg van de genoemde prijsontwikkeling. Ook het arbeidsvolume is over deze periode afgenomen en wel met 1,8%.

De omzet van de traditionele horeca is in het derde kwartaal van 2002 met 3% gegroeid ten opzichte van dezelfde periode van vorig jaar. De omzet van de hotelbranche is met +4,6% bovengemiddeld toegenomen. Over het jaar 2001 is nog een omzetstijging van circa 2% geboekt.

De omzet van cafetaria's, snackbars e.d. is in het derde kwartaal van 2002 met 3,4% toegenomen. De prijzen zijn in deze periode met 7,2% gestegen. Per saldo is het omzetvolume in deze branche met 3,6% gedaald. De cafés zagen hun omzet in het derde kwartaal in waarde met 4,9% toenemen. De prijsmutatie bedroeg hier 8,2%. Dit is de grootste prijsstijging die binnen de horeca gemeten is. Door deze ontwikkeling is het volume van de omzet met 3% afgenomen ten opzichte van het derde kwartaal van 2001.

In de restaurants is in het derde kwartaal 0,4% meer uitgegeven. Bij een prijsmutatie van 5,2% nam het volume van de omzet met 4,5% af. In 2001 was de volumegroei in deze branche vrijwel nihil.

3.17 Financiële instellingen: kleine nominale groei

De productiewaarde van de financiële instellingen, inclusief de rentemarge van de banken, is in het derde kwartaal van 2002 met ruim 1% gestegen ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. De nominale groei van de toegevoegde waarde bedroeg ook 1%. In reële termen daalde de toegevoegde waarde met 1,6%. De groei van de financiële instellingen lag hiermee ver beneden de BBP-groei (van +0,6%). In de productie van de financiële instellingen heeft de rentemarge van het bankwezen een aandeel van circa 33%. Het volume van de rentemarge lag bijna 2% lager dan in het derde kwartaal van 2001. Bij bijna alle onderdelen van de rentemarge liep de groei terug; het gaat hier om kredietverlening, spaartegoeden en betalingsverkeer.

Spaartegoeden nemen fors toe

Door de malaise op de nationale en internationale effectenbeurzen zijn huishoudens veel minder gaan beleggen in effecten. De besparingen werden vooral op een spaarrekening gezet. De spaartegoeden groeiden daarom flink, van 150 miljard eind september 2001 tot 165 miljard euro eind september 2002. Spaaromzetten ofwel het totaal van stortingen en opnamen zijn in het derde kwartaal met maar liefst 30% gedaald. Ook in het tweede en eerste kwartaal zijn sterke dalingen waargenomen.

Aantal nieuw ingeschreven hypotheeklen stabiliseert

In het derde kwartaal van 2002 zijn 124 duizend nieuwe woning hypotheeklen ingeschreven. Dat waren er evenveel als in dezelfde periode van 2001. In het tweede en eerste kwartaal lag de groei nog beduidend hoger. Zowel het aantal hypotheeklen dat samenhangt met een woningtransactie als het aantal oversluitingen was vrijwel onveranderd. De hypotheekrente is iets gedaald; in het derde kwartaal is de gemiddelde rente op nieuw ingeschreven hypotheeklen gedaald tot 5,4%, een daling van 0,1% ten opzichte van het tweede kwartaal. In het derde kwartaal van 2002 bedroeg het gemiddelde hypotheekbedrag 167 duizend euro; 7,5% hoger dan in het derde kwartaal van 2001. Deze stijging hing mede samen met de stijging van de gemiddelde verkoopprijs van een woning. Deze bedroeg 203 duizend euro tegenover 192 duizend euro in het derde kwartaal van 2001. De totale hypothecaire schuld bij financiële instellingen is aan het einde van het derde kwartaal van 2002 opgelopen tot 341 miljard euro. De gemiddelde hypotheekschuld per woning die met een hypotheek is belast bedroeg 108 duizend euro. Bijna 90% van de eigen woningen is met een hypotheek belast.

3.18 Omzet uitzendbranche onder druk

In het derde kwartaal van 2002 was de productiewaarde van de uitzendbureaus en dergelijke 0,6% hoger dan een jaar eerder. De waarde van het gevormde inkomen nam toe met 0,6%. Bij een prijsstijging van 3% is het volume met 2% afgenomen. Voor de uitzendbureaus, met een aandeel van circa 70% in de productiewaarde van de totale branche, is in deze raming een voorlopig cijfer over de omzetontwikkeling in het derde kwartaal opgenomen.

Krimp arbeidsvolume

In 2001 hadden de uitzendbureaus en dergelijke een aandeel van 6,2% in het totale arbeidsvolume van werknemers in Nederland. Het aandeel in de totale loonsom bedroeg 3,7%. In het derde kwartaal van 2002 daalde het arbeidsvolume in deze branche met 3,8% terwijl het arbeidsvolume van de totale Nederlandse economie nog met 0,2% groeide. Ook de loonsom van de branche bleef in het derde kwartaal van 2002 met een stijging van 1,3% achter op de mutatie van de totale loonsom met 4,9%. De krimp van het arbeidsvolume in de branche was vooral het gevolg van de afnemende bedrijvigheid bij de uitzendbureaus.

3.19 Zakelijke dienstverleners: omzetvolume stationair

De productiewaarde van de zakelijke dienstverlening is in het derde kwartaal van 2002 met 3,3% toegenomen. Daarmee werd de trend van afnemende groei, die al medio 2000 werd ingezet gecontinueerd. In 2001 groeide de productiewaarde nog met 8,1%. De branche omvat onder andere de verhuur van roerende goederen, computerservicebureaus, speur- en ontwikkelingswerk, juridische en economische dienstverlening, architecten- en ingenieursbureaus en reclamebureaus. Het gevormde inkomen groeide in het derde kwartaal met 3,9%. Na correctie voor prijsveranderingen steeg het volume van de toegevoegde waarde met 0,2% ten opzichte van het derde kwartaal van 2001.

De computerservice- en informatietechnologiebureaus hebben een aandeel van bijna 18% in de productiewaarde van de totale branche. Hun omzet groeide in het derde kwartaal met circa 0,7%. Het volume van de toegevoegde waarde is in het derde kwartaal van 2002 ongeveer 2,5% kleiner dan in het derde kwartaal van 2001. Het groeitempo van deze bedrijven neemt al geruime tijd af. In 1999 steeg de omzet nog met ruim 18%. Daarna verminderde dit naar een toename met 12% in 2000 en van 8% in 2001.

De groei van het arbeidsvolume in de totale branche liep steeds meer terug. De overige zakelijke dienstverlening heeft een aandeel van 9,5% in het totale arbeidsvolume van werknemers en ruim 11,5% in de totale loonsom. In het derde kwartaal van 2002 groeide de werkgelegenheid (uitgedrukt in arbeidsjaren) met 0,5% (0,2% voor de totale Nederlandse economie). De loonsom steeg hier met 5,6%, terwijl voor de totale Nederlandse economie een toename van 4,9% is gemeten.

3.20 Productie overheid groeit stevig door

In het derde kwartaal van 2002 was het volume van de toegevoegde waarde bij de bedrijfstak overheid 2,8% hoger dan in het

zelfde kwartaal van het voorgaande jaar. Deze groei was gelijk aan die van het tweede kwartaal en zelfs een fractie hoger dan in het eerste kwartaal, toen het volume met 2,7% steeg. Over het gehele jaar 2001 bedroeg de groei van de overheid 2,1%. De overheid presteerde duidelijk beter dan de totale economie. In de eerste drie kwartalen van 2002 groeide de toegevoegde waarde van de overheid met 2,8%, terwijl de toegevoegde waarde van alle bedrijfstakken slechts met 0,2% toenam.

Het goede presteren van de bedrijfstak overheid kwam vooral door het aantrekken van de werkgelegenheid. Het arbeidsvolume steeg in het derde kwartaal van 2002 bij het overheidsbestuur met 3,7%, bij defensie met 3,4% en bij het gesubsidieerd onderwijs met 2,7%. Over het gehele jaar 2001 waren deze percentages respectievelijk 3,3, - 1,7 en 3,2. Voor het eerst sinds jaren neemt de werkgelegenheid bij defensie nu toe. Alleen bij het onderwijs is de groei van de werkgelegenheid aan het afnemen. De hoogste groei werd hier bereikt in het vierde kwartaal van 2001 met 3,4%. Daarna is er sprake van een geleidelijke teruggang.

Groei overheidsconsumptie onveranderd hoog

Over het gehele jaar 2001 nam het volume van de overheidsconsumptie met 3,1% toe. In 2002 bleef de groei van de consumptieve bestedingen van de overheid onveranderd hoog, namelijk 3,3%, 2,7% en 3,1% in de respectievelijke eerste drie kwartalen.

Uitschieter is de toename van de sociale uitkeringen in natura met gemiddeld zo'n 6%. Vooral de uitkeringen in natura op grond van de Ziekteverzuimwet (ZFW) en Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) hebben aan deze grote stijging bijgedragen.

De overige componenten van de overheidsconsumptie laten veel geringere groeipercentages zien. De collectieve consumptie van de overheid steeg in de eerste drie kwartalen gemiddeld met 1,7% en de individualiseerbare overheidsconsumptie (vooral uitgaven aan onderwijs) namen gemiddeld met 1,5% toe.

3.21 Zorg blijft snel groeien

De productiewaarde van de zorg en overige dienstverlening (dit is de medische en maatschappelijke zorg, cultuur en recreatie en de overige op de consument gerichte dienstverlening) is in het derde kwartaal van 2002 met 8,1% toegenomen. Na correctie voor een prijsmutatie van 6,2% resteerde een 2,4% groter productievolume.

Groei arbeidsvolume

De gezondheidszorg en overige dienstverlening heeft een aandeel van circa 14,5% in het totale arbeidsvolume van werknemers en van circa 13% in de totale loonsom. Het arbeidsvolume van de zorg en dergelijke is in het derde kwartaal van 2002 met 3,7% toegenomen. De loonsom van de zorg steeg in het derde kwartaal met 8,5%, waarbij deze mutaties voor het totaal van de Nederlandse economie respectievelijk 0,2 en 4,9% bedragen. De loonvoet in de zorg (de prijs van de lonen) steeg hierdoor met 4,6% ten opzichte van het derde kwartaal van 2001. Ook de loonvoet voor het totaal van de Nederlandse economie groeide over deze periode met 4,6%.

4. Prijzen en lonen

De prijsstijging van het BBP is in het derde kwartaal van 2002 toegenomen tot 3,5%. In het eerste halfjaar nam de prijsstijging van het BBP nog af. Dit wordt grotendeels veroorzaakt door een forse prijsstijging van het uitvoeroverschot. Aan de medio 2001 ingezette daling van de afzetprijzen in de industrie lijkt een eind te komen. Bij de consumentenprijzen is opnieuw sprake van een dalende inflatie. Ook de CAO-loonstijging loopt terug.

4.1 Opnieuw ruilvoetverbetering industrie

Ook in het derde kwartaal van 2002 laten de afzetprijzen van de Nederlandse industriële producten nog net een daling zien van 0,1%. In het eerste half jaar van 2002 daalden de afzetprijzen met gemiddeld 3,6%.

De verbruiksprijzen laten een daling zien van 0,9%. Vergeleken met het eerste half jaar (5,4%) is dit gering. Door het verschil met de afzetprijzen verbetert de ruilvoet van de industrie opnieuw. Dit is het vijfde opeenvolgende kwartaal dat er in de industrie een ruilvoetverbetering optreedt.

In het vierde kwartaal is weer sprake van een ruilvoetverslechtering. Zowel de verbruiksprijzen als de afzetprijzen stijgen weer, maar de verbruiksprijzen nemen sneller toe dan de afzetprijzen.

4.2 CPI daalt onder prijsstijging BBP

In het derde kwartaal van 2002 laat de consumentenprijsindex (CPI) een stijging van 3,4% zien ten opzichte van een jaar eerder. Dit is het zesde opeenvolgende kwartaal waarin de inflatie is gedaald. Deze daling zet door in het vierde kwartaal.

De stijging van de consumentenprijzen ligt voor het eerst in 2002 onder de prijsstijging van het bruto binnenlands product (3,5%). In de BBP-prijsstijging zit naast de prijsstijging van de consumptie ook de investeringsprijs, de overheidsbestedingen en het verschil tussen de uitvoerprijs en de invoerprijs: de ruilvoetverbetering of -verslechtering van ons land.

Ondanks de geleidelijke daling van de inflatie zit Nederland nog steeds op een hoog niveau vergeleken met andere EU-landen. De gemiddelde inflatie in de Eurozone is in het derde kwartaal

gedaald tot 2,0%. Het inflatiecijfer van Nederland ligt al sinds het tweede kwartaal van 2000 boven dat van de Eurozone. In het derde kwartaal van 2001 was het verschil het grootst; dit is duidelijk kleiner geworden in de loop van 2002.

4.3 CAO-loonstijging blijft gematigd

In het derde kwartaal van 2002 is het CAO-loon met gemiddeld 3,4% gestegen ten opzichte van het derde kwartaal van 2001. Dit is berekend aan de hand van het voorlopige indexcijfer van het CAO-loon per maand inclusief bijzondere beloningen.

De stijging in het eerste en tweede kwartaal was achtereenvolgens 4,3% en 3,5%. Daarmee is het CAO-loon in de eerste negen maanden van 2002 gemiddeld met 3,7% gestegen, vergeleken met dezelfde periode in 2001. Vorig jaar was de stijging van het CAO-loon over de eerste negen maanden 4,7%.

Omdat ongeveer driekwart van alle werknemers onder een cao valt, biedt het CAO-loon per maand een belangrijke indicatie van de loonontwikkeling van alle werknemers. Onder bijzondere beloningen worden begrepen de incidentele of regelmatig betaalde bijzondere beloningen, die in CAO's of wettelijk bindend zijn voorgeschreven, zoals de vakantietoeslag en eindejaarsuitkering.

De snelle stijgingen van het contractloon die in 2001 zijn waargenomen zijn kennelijk voorbij. In 2001 lag het CAO-loon per maand nog gemiddeld 4,8% hoger dan een jaar eerder. De loonstijging in het derde kwartaal van 2002 van 3,4% ligt dus substantieel lager.

Zonder de bijzondere beloningen erbij te betrekken, is de contractloonstijging 3,2% in het derde kwartaal van 2002. Daarmee is een deel van de loonstijging het gevolg van een toename van de bijzondere beloningen.

In de particuliere bedrijven, bij de overheid en in de gesubsidieerde sector is in het derde kwartaal van 2002 een stijging van de CAO-lonen van respectievelijk 3,1%, 4,3% en 4,1% gemeten. In het tweede kwartaal is de loonstijging voor deze drie CAO-sectoren respectievelijk 3,4%, 3,7% en 3,9% geweest.

Staat 11
Prijzontwikkeling bruto binnenlands product naar componenten

	2001	2002			
		I	II	III	I-III
<i>% prijsverandering t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar</i>					
Bruto binnenlands product	5,3	3,3	3,2	3,5	3,3
Bestedingen					
Consumptie	5,0	4,1	3,7	3,7	3,8
Investerings (incl. voorraden)	4,6	4,3	3,2	2,7	3,4
Uitvoeroverschot	12,8	-9,5	-5,5	3,6	-4,1
Toegevoegde waarde	4,7	3,3	3,2	3,4	3,3
Afzet	4,0	1,8	2,0	2,5	2,1
Verbruik	3,4	0,6	0,9	1,5	1,0
Bedrijfstakken					
Goederenproducenten	4,3	-0,2	0,6	1,9	0,7
Producenten van commerciële diensten	4,2	4,3	3,5	3,3	3,7
Producenten van niet-commerciële diensten	6,3	5,7	5,4	5,5	5,5

4.4 BBP-prijsstijging ontleed

Na een daling in het eerste half jaar is in het derde kwartaal van 2002 de prijsstijging van het bruto binnenlands product (BBP) weer gestegen tot 3,5%. De verbruiksprijzen in deze periode zijn voor de gehele Nederlandse economie 1,5% hoger dan een jaar eerder. De afzetprijzen zijn harder gestegen (2,5%) dan de verbruiksprijzen, hetgeen een opwaartse druk uitoefent op de prijsontwikkeling van het BBP.

Naast de productiebenadering kan het BBP ook vanuit de bestedingenkant worden berekend. De deflator van de consumptie komt met 3,7% hoger uit dan de totale prijsstijging van het BBP. De CPI is in deze periode juist lager. Dit verschil wordt mede veroorzaakt door een relatief hogere prijsstijging bij de overheidsconsumptie in het derde kwartaal.

De prijsstijging van investeringsgoederen neemt ook in het derde kwartaal af tot 2,7% ten opzichte van een jaar eerder. Het uitvoeroverschot daarentegen zorgt voor een sterk opwaarts effect op de

prijsstijging van het BBP. In het eerste half jaar was er nog sprake van een forse prijsdaling, maar in het derde kwartaal is de prijsstijging 3,6%. Dit hangt nauw samen met het feit dat de invoerprijzen sneller dalen dan de uitvoerprijzen (ruilvoetverbetering). Het neerwaartse effect van de handel met het buitenland op de BBP-prijsstijging is er niet meer. Bij de ruilvoetverbetering kan de stijging van de euro ten opzichte van de dollar een rol gespeeld hebben.

Wanneer de prijsontwikkeling per bedrijfstak wordt bekeken valt op dat de goederenproducenten weer een flinke prijsstijging laten zien. Na een daling in het eerste kwartaal en slechts een geringe stijging in het tweede kwartaal laat deze bedrijfstak in het derde kwartaal weer een prijsstijging van de toegevoegde waarde van bijna 2% zien. De prijsstijging bij de niet-commerciële dienstverlening loopt ook weer iets op tot 5,5%. De enige daling is te vinden in de commerciële dienstverlening, waar de prijsstijging terugloopt tot 3,3%. Dit wordt deels veroorzaakt door een afvlakkende stijging van de lonen.

5. Inkomen en arbeid

Aan de reeks van steeds dalende waardeinstijgingen van het BBP is in het derde kwartaal van 2002 een einde gekomen. De waardeinstijging is gekomen op 4,1%; in het tweede kwartaal was deze nog 3,1%. Was de stijging in het tweede kwartaal nog geheel toe te schrijven aan de prijsstijging, in het derde kwartaal is er ook nog enige invloed van een volumestijging van 0,5%. De beloning voor de werknemers is in het derde kwartaal weer minder sterk gestegen met 4,9% (tweede kwartaal 5,8%). Doordat de groei van het BBP en de groei van het ondernemersinkomen weer naar elkaar toe gaan, betekent dit dat de groei van het ondernemersinkomen nu weer positief uitkomt op 3,5%. Dit in tegenstelling tot het tweede kwartaal dat uitkwam op -0,4%.

Werkgelegenheid groeit bij overheid en zorg en daalt in het particuliere bedrijf

Het totaal aantal banen van werknemers in Nederland is in het derde kwartaal van 2002 63 duizend hoger dan een jaar eerder. De stijging is de uitkomst van twee uiteenlopende ontwikkelingen. Terwijl het aantal banen bij de zorg en bij de overheid met 99 duizend is toegenomen is in het particuliere bedrijf het aantal met 36 duizend gedaald. Omgerekend naar voltijdbanen is de werkgelegenheidsgroei bijna tot staan gekomen. De werkgelegenheid volgt nu de economie, waarvan de groei sinds medio 2001 vrijwel nul is. In het derde kwartaal van 2002 ligt de toename van de werkgelegenheid in arbeidsjaren voor het eerst sinds 2000 iets beneden de economische groei, 0,2 procent tegen 0,3 procent. Ook andere signalen wijzen op een omslag op de arbeidsmarkt. Het aantal vacatures is in de tweede helft van 2001 en de eerste drie kwartalen van 2002 snel teruggelopen. Na zeven jaar daling stijgt de werkloosheid weer. Inmiddels is het aantal geregistreerde werklozen ruim 30 duizend hoger dan een jaar geleden. De loonkostenstijging is in het derde kwartaal iets afgenomen tot 4,6 procent.

Banengroei geconcentreerd bij vrouwen

Zowel bij mannen als vrouwen vertraagt de banengroei. Wel groeit het aantal banen van vrouwen nog altijd sneller dan het aantal banen van mannen: 1,6 procent tegen 0,2 procent. Het totaal aantal banen in Nederland is 0,8 procent hoger dan een jaar eerder. In het jaar 2001 steeg het aantal banen nog met 2,3 procent.

Overheid en zorg zorgen voor de banengroei

De banengroei komt in het derde kwartaal van 2002 geheel voor rekening van de zorg en de overheid. In de zorg en overige kwartaire dienstverlening zijn er in een jaar tijd 64 duizend banen bijgekomen, bij overheid en onderwijs 35 duizend. Dat komt overeen met een groei bij de overheid van 3,8 procent en in de zorg zelfs van 4,8 procent. Deze groeitempo's zijn hoger dan in 2001 en het eerste halfjaar van 2002.

Vooraf minder banen in industrie en zakelijke dienstverlening

Het aantal banen in het particuliere bedrijf, alle bedrijven en instellingen minus overheid en zorg, is met 36 duizend afgenomen. De grootste daling vond plaats in de industrie. Daar is het aantal banen 25 duizend lager dan een jaar eerder, een daling van 2,3 procent. In de financiële en zakelijke dienstverlening is het aantal banen 13 duizend lager. Voor het eerst sinds 1994 is ook in de bouwnijverheid en bij vervoer en communicatie het aantal banen lager dan een jaar eerder. In de handel, horeca en reparatie is de groei nog wel positief (7 duizend), maar duidelijk minder dan voorheen.

De daling in de industrie deed zich vooral voor in de textiel-, de metaal-, de elektrotechnische industrie en de uitgeverijen/drukkerijen: samen goed voor ruim de helft van de daling van het aantal banen in de industrie. De daling van het aantal banen in de financiële en zakelijke dienstverlening deed zich vooral voor bij de banken, de computerservicebureaus en in het bijzonder in de uitzendbranche. Daar zijn in het derde kwartaal meer dan 16 duizend banen minder dan een jaar eerder. In enkele andere bedrijfstakken binnen de financiële en zakelijke dienstverlening zorgde een stijging van het aantal banen er voor dat een nog grotere daling van banen werd voorkomen: het aantal banen nam nog toe bij onder meer de verhuur van en handel in onroerend goed en de juridische en economische dienstverlening.

Groei in arbeidsjaren vrijwel tot stilstand gekomen

De groei van het aantal banen van werknemers omgerekend naar voltijdbanen (arbeidsjaren of voltijdequivalenten) neemt in 2002 in snel tempo af. De werkgelegenheidsgroei omgerekend naar arbeidsjaren is in het derde kwartaal van 2002 afgenomen en wel

Staat 12
Arbeidsvolume en beloning van werknemers naar bedrijfstakken

	Arbeidsvolume van werknemers			Beloning van werknemers				
	2001	2002		2001	2002			
		I	II	I	II	III		
% mutatie t.o.v. zelfde periode van het voorgaande jaar								
BEDRIJFSTAKKEN (SBI 1993)								
Landbouw, bosbouw en visserij	2,7	3,1	1,1	-0,6	8,2	6,7	7,0	4,4
Delfstoffenwinning	-3,7	0,1	2,0	-0,2	2,3	4,4	7,2	6,6
Industrie	0,2	-0,8	-1,7	-2,5	4,9	3,5	3,4	2,5
Energie- en waterleidingbedrijven	-2,6	-1,1	0,1	-0,9	2,4	3,4	3,8	3,0
Bouwnijverheid	1,9	1,2	0,4	-0,6	8,2	7,1	5,6	4,5
Handel, horeca en reparatie	2,3	1,4	0,8	0,3	6,8	6,2	5,7	4,4
Vervoer, opslag en communicatie	2,8	1,2	0,0	-1,0	8,0	5,9	5,2	3,6
Financiële en zakelijke dienstverlening	1,9	0,1	-0,6	-1,3	7,8	6,1	5,8	4,3
Overheid	2,8	2,9	3,0	3,3	8,5	6,2	6,1	6,5
Zorg en overige dienstverlening	3,9	4,4	4,0	3,7	7,9	8,3	9,0	8,5
Totaal	2,1	1,4	0,8	0,2	7,3	6,0	5,8	4,9

tot 0,2 procent. In 2000 en 2001 steeg het aantal arbeidsjaren van werknemers telkens nog met 2,1 procent. In arbeidsjaren loopt de werkgelegenheidsgroei dus nog sneller terug dan in banen. Dit komt voor een belangrijk deel door de toename van de werkgelegenheid in de zorg waar relatief veel in deeltijd wordt gewerkt. In arbeidsjaren daalt de werkgelegenheid van mannen voor het eerst sinds 1994 (-0,1 procent). Hoewel bij de vrouwen in het derde kwartaal nog een stijging van het aantal arbeidsjaren is waargenomen (0,8 procent), vertraagt ook bij hen de groei van het arbeidsvolume: in 2001 steeg het arbeidsvolume bij de vrouwen nog met gemiddeld 3,6 procent.

Loonkostenstijging in Nederland weer het hoogst

De loonkosten per arbeidsjaar nemen in het derde kwartaal toe met gemiddeld 4,6 procent. Deze stijging is iets lager dan de gemiddeld 5,0 procent in 2001. De loonkosten per arbeidsjaar worden omschreven als de lonen (contractloon en incidenteel loon) en sociale premies die voor rekening van de werkgever komen per voltijdequivalent werknemer.

De stijging van het contractloon (of CAO-loon) neemt sterker af, namelijk van gemiddeld 4,8 procent in 2001 naar 3,4 procent in het derde kwartaal van 2002 (zie paragraaf 4). De resultaten van de CAO-lonen voor 2002 kunnen nog iets hoger uitvallen, omdat nog niet alle CAO's zijn afgesloten.

De spreiding van de loonkostenstijging tussen de bedrijfstakken is relatief groot. De loonkostenstijging is met gemiddeld ruim 5,6 procent het hoogst in de financiële en zakelijke dienstverlening. Vermoedelijk komt dit omdat de daling van het aantal banen zich juist voordoet bij de relatief lager betaalde werknemers. Een verandering in de samenstelling van het werknemersbestand kan een verhogend effect hebben op de gemiddelde loonkosten. De loonkostenstijging is het laagst bij de overheid (3,0 procent). De instroom bij de overheid, en ook in de zorg, betreft vooral starters die doorgaans minder betaald krijgen dan zittende en oudere werknemers.

De loonkosten per (betaald) uur in de industrie en de commerciële dienstverlening samen in de Eurozone (11 EU-landen) zijn in het derde kwartaal 3,5 procent hoger dan een jaar eerder. In Nederland is de stijging 5,5 procent geweest. Portugal behoort met 2,3 procent tot de EU-landen met een laag percentage. De loonkosten zijn opgebouwd uit een deel lonen en een deel sociale lasten. In Nederland versnelt de stijging van het loondeel in de loonkosten per uur: van 4,6 procent in het derde kwartaal van 2001 naar 5,5 procent in 2002; in de Eurozone vertraagde dat percentage in dit kwartaal van 3,9 naar 3,5. De stijging van de component sociale lasten in de loonkosten per uur vertraagde in Nederland van 6,3 procent naar 5,5 procent. In de Eurozone vond juist een versnelling plaats van 3,1 procent naar 3,4 procent in het derde kwartaal van 2002. (N.B. Over het derde kwartaal waren de loonkostengegevens van slechts vijf van de elf landen in de Eurozone bekend).

Groei netto-ondernemersinkomen licht positief

Doordat de groei van de loonsom ook in het derde kwartaal hoger is dan de groei van het BBP is de waardeinstijging (+3,5) van het bruto exploitatiesaldo lager dan die van het BBP. Dit saldo kan gezien worden als het inkomen van ondernemingen en zelfstandigen.

De afschrijvingen stijgen het derde kwartaal met 7,9%. De afschrijvingen zijn in dit kwartaal minder dan de helft van het bruto exploitatiesaldo. Dit resulteert in een lichte stijging van het netto exploitatiesaldo van +0,3%.

In het derde kwartaal is sprake van een daling van de dollarprijs met meer dan 9%. Dit resulteert veelal in een lagere uitvoerprijs

en een lagere afzet-binnenlandprijs, in het bijzonder de prijs van olieproducten, maar vooral in een lagere invoerprijs. Hierdoor is er in de meeste bedrijfsklassen (o.a. metaal-, elektrotechnische en transportmiddelen industrie) een lichte ruilvoetverbetering te constateren; dit in tegenstelling met het voorgaande kwartaal.

Loonsom neemt sneller toe dan BBP

De stijging van de loonsom is in het derde kwartaal van 2002 met 4,9% lager dan in het tweede kwartaal (5,8%) en lager dan de stijging van de loonsom in het jaar 2001 (7,3%). Oorzaak van de vertraging is vooral de teruggelopen groei van de werkgelegenheid. Daarnaast is er een klein effect van de iets tragere loonkostenstijging per arbeidsjaar.

Opbrengst indirecte belastingen stijgt nauwelijks nog

Doordat er geen BTW-verhoging meer heeft plaatsgevonden is de stijging van de indirecte belastingen fors verminderd. Was de stijging in 2001 nog 10,5%, in het derde kwartaal komt deze uit op 2,4%. Dit percentage ligt zelfs onder dat van het BBP (4,1%). Dit wordt voor een groot deel veroorzaakt door de lagere BTW uit investeringen (-0,4%). De investeringen hebben een negatieve volumeontwikkeling van -3,6%. Vooral opvallend is de daling van de investeringen in auto's (-11%).

De waardegroei van de verleende subsidies aan bedrijven daalt ook enigszins tot +2,1%.

Primaire inkomenssaldo fors negatief

De uit het buitenland ontvangen dividenden, rente en andere primaire inkomens zijn, evenals in de vorige drie kwartalen fors gedaald (-20,8%) ten opzichte van een jaar eerder. De betaalde primaire inkomens stegen met 5,6%. Dit resulteert in een negatief saldo van 3,3 miljard tegenover een positief saldo van 0,1 miljard in het derde kwartaal 2001.

Het primaire inkomen, dat uit het buitenland wordt ontvangen of aan het buitenland wordt betaald, bestaat voor de helft uit rente en voor een kwart uit dividenden. De rest wordt gevormd door lonen en andere inkomens.

Door de verslechtering van het primaire inkomenssaldo is in het derde kwartaal de groei van het bruto nationaal product (BNP) slechts 0,8% en ligt ver onder de groei van het BBP (+4,1%). In het tweede kwartaal was de groei van het BNP zelfs negatief (-1,8%).

Saldo secundaire inkomens verbetert licht

De ontvangen secundaire inkomens nemen met 9,9% toe. Dit in tegenstelling met de betaalde secundaire inkomens, die liefst 21,5% lager zijn. Hierdoor vermindert het negatieve saldo van -0,7 miljard in het derde kwartaal van 2001 tot -0,3 miljard.

Door bovenstaande ontwikkeling is de groei van het beschikbaar nationaal inkomen (BNI) weer positief met +1,4% (tweede kwartaal -1,7%) en ligt boven die van het BNP (+0,8%).

Besparingen dalen sterk

Alhoewel de toename van de loonsom (4,9%) hoger is dan van de consumptieve bestedingen (4,5%), nemen de besparingen toch af met 10,2% (2,8 miljard). Dit komt, evenals in het tweede kwartaal, door de forse daling van het gezamenlijke saldo van de primaire en secundaire inkomens.

Investerings in buitenland nemen af

Het totaal van de bruto investeringen (inclusief voorraden) daalt met $-4,6\%$ (1,0 miljard). Door de nog sterkere daling van de

besparingen ($-10,2\%$) in het derde kwartaal daalt het positieve saldo van de Nederlandse investeringen en beleggingen in het buitenland met 1,7 miljard tot 2,8 miljard. Dit saldo was in het tweede kwartaal overigens nog negatief ($-0,9$ miljard).

6. Internationaal

De economische groei in Nederland is lager dan die van de EU. Een belangrijke reden hiervoor is de achterblijvende volumegroei van de buitenlandse handel. Nog steeds heeft Nederland wel een bijzonder laag werkloosheidscijfer. De consumentenprijsstijging is hoger dan het EU-gemiddelde.

Economische groei in Nederland blijft achter

Het volume van het bruto binnenlands product van de Europese Unie is in het derde kwartaal gestegen met 1,1% ten opzichte van een jaar eerder (niet gecorrigeerd voor seizoenseffecten). Nederland blijft duidelijk achter bij deze ontwikkeling met een BBP-volumegroei van 0,5%. Duitsland doet het met een groei van 0,9% beter dan Nederland, evenals vorig kwartaal. Uitschieter is ook in het derde kwartaal Griekenland met een groei van meer dan 3%.

De Verenigde Staten laten in het derde kwartaal een groei zien van maar liefst 3,3% ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. Dit cijfer is mede beïnvloed door de aanslagen van 11 september 2001. Als gevolg van de terroristische aanslagen daalde het BBP in het derde kwartaal van 2001. Door het lage uitgangsniveau valt de BBP-groei van de Verenigde Staten in het derde kwartaal hoger uit.

Ook Japan laat een duidelijke verbetering zien. Na vier kwartalen van neergang is er weer sprake van een volumestijging van het BBP (1,5%).

Export stimuleert EU-economie

De volumegroei van het BBP in de EU is voornamelijk toe te schrijven aan een toename van de finale bestedingen van de overheid en de export. Deze zijn respectievelijk met 2,4% en 2,6% toegenomen. In Nederland was de stijging van de overheidsbestedingen zelfs nog groter: 3,1%. De uitvoer daarentegen blijft in Nederland gelijk ten opzichte van een jaar eerder. Wel lijkt er een einde te zijn gekomen aan de exportdalingen van de drie kwartalen ervoor. In Nederland is de overheid nog steeds de belangrijkste motor voor economische groei, terwijl in de rest van de EU de export deze rol weer aan het overnemen is.

De invoer laat een zelfde patroon zien. Het einde van de volumedaling van de invoer in Nederland lijkt in zicht te komen, in de EU neemt het volume zelfs alweer toe. Het herstel van de buitenlandse handel blijft in Nederland achter bij de andere EU-landen.

De ontwikkeling van de finale bestedingen van huishoudens in Nederland wijkt nauwelijks af van de ontwikkeling van de EU als geheel. De investeringen nemen zowel in de Verenigde Staten en Japan als in de EU nog steeds af. De daling in Nederland (3,6%) is wel minder dan in Duitsland (5,0%), maar nog altijd forsere dan die van de EU als geheel.

Opvallend is dat de Verenigde Staten in bijna alle bestedingscategorieën de lijst aanvoeren. De volumestijgingen van het BBP, de finale bestedingen van huishoudens en overheid, de binnenlandse vraag en de handel met het buitenland zijn allemaal hoger dan vergelijkbare cijfers van de EU. De investeringen dalen wel, maar minder dan in de EU. Ook Japan laat een stijgende lijn zien, resulterend in een volumestijging van het BBP. De opleving van de economie lijkt zich in de Verenigde Staten dus eerder te voltrekken dan in de Europese Unie.

Gestage daling van inflatie

De Europees geharmoniseerde consumentenprijsindex (HICP) komt in het derde kwartaal in Nederland uit op 3,6%. Dit is 0,2 procentpunt hoger dan het consumentenprijsindexcijfer (CPI). Het verschil tussen de indices wordt onder meer veroorzaakt door verschillende behandeling van consumptiegebonden belastingen, woonlasten en gezondheidszorg.

Het stijgingstempo van de HICP daalt gestaag, maar Nederland heeft nog altijd een hogere consumentenprijsstijging dan de EU als geheel. In de EU is de HICP in het derde kwartaal licht gestegen tot 2,0%. Duitsland laat weliswaar een vergelijkbare stijging van de HICP zien, maar zit op een veel lager niveau dan Nederland (1,1%).

In de Verenigde Staten ligt de consumentenprijsstijging op 1,5%. Japan heeft opnieuw te maken met een daling van de consumentenprijzen (0,8%), nadat de prijzen in het tweede kwartaal van 2002 voor het eerst in jaren licht waren gestegen.

Werkloosheid laag in Nederland

Ondanks een lichte toename heeft Nederland nog steeds een ongekend lage werkloosheid ten opzichte van andere landen. Gemeten volgens de internationale definitie is de werkloosheid in Nederland als percentage van de beroepsbevolking 2,8% en zit daarmee ver onder het EU-gemiddelde van 7,6%. In Duitsland ligt de werkloosheid met 8,3 % boven het Europees gemiddelde. Ook hier vertoont de werkloosheid de laatste kwartalen een stijgende tendens.

Staat 13
Internationale economische gegevens: derde kwartaal 2002

	Nederland	Duitsland	EU-15	Verenigde Staten	Japan
% mutatie t.o.v. dezelfde periode van het voorgaande jaar					
Bruto binnenlands product (marktprijzen)	0,5	0,9	1,1	3,3	1,5
Consumptie door huishoudens incl. IZWh	1,1	0,1	1,6	3,8	2,5
Consumptie door de overheid	3,1	1,8	2,4	4,4	2,2
Bruto investeringen in vaste activa	-3,6	-5,0	-2,5	-1,0	-4,5
Export van goederen en diensten	0,0	-4,4	2,6	2,8	9,6
Import van goederen en diensten	-1,4	1,3	2,0	6,7	4,2
HICP ¹⁾	3,6	1,1	2,0	1,5	-0,8
Werkloosheidsgraad	2,8	8,3	7,6	5,7	5,4

Bron: Eurostat, OESO, CBS.

¹⁾ Voor VS en Japan is CPI gebruikt.

Tabellen

De tabellen in deze publicatie bestaan ieder uit meerdere delen. De omschrijvingen zijn per deel afwisselend in het Nederlands en in het Engels afgedrukt.

1. Goederen- en dienstentotalen
 - 1.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 1.1.2 Volumemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 1.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 1.2.2 Waardemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 1.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 1.3.2 Waarden, gecorrigeerde reeks
2. Bruto binnenlands product naar bedrijfstakken
 - 2.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 2.1.2 Volumemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 2.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 2.2.2 Waardemutaties, gecorrigeerde reeks
 - 2.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 2.3.2 Waarden, gecorrigeerde reeks
3. Beloning van werknemers en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product
 - 3.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 3.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
 - 3.4.1 Banen en arbeidsvolume werknemers
4. Consumptieve bestedingen
 - 4.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 4.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 4.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
5. Investerings in vaste activa (bruto)
 - 5.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 5.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 5.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
6. Invoer van goederen en diensten
 - 6.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 6.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 6.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
7. Uitvoer van goederen en diensten
 - 7.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 7.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 7.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks
8. Binnenlands product, nationaal product, nationaal inkomen en lopende transacties van Nederland met het buitenland
 - 8.1.1 Volumemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 8.2.1 Waardemutaties, oorspronkelijke reeks
 - 8.3.1 Waarden, oorspronkelijke reeks

Tables

The tables in this publication each consist of several parts. The descriptions are alternatingly either in English or in Dutch.

1. Supply and disposition of goods and services
 - 1.1.1 Volume changes, original series
 - 1.1.2 Volume changes, final adjusted series
 - 1.2.1 Value changes, original series
 - 1.2.2 Value changes, final adjusted series
 - 1.3.1 Values, original series
 - 1.3.2 Values, final adjusted series
2. Gross domestic product by kind of economic activity
 - 2.1.1 Volume changes, original series
 - 2.1.2 Volume changes, adjusted series
 - 2.2.1 Value changes, original series
 - 2.2.2 Value changes, adjusted series
 - 2.3.1 Values, original series
 - 2.3.2 Values, adjusted series
3. Compensation of employees and other income components of domestic product
 - 3.2.1 Value changes, original series
 - 3.3.1 Values, original series
 - 3.4.1 Jobs and labour input of employees
4. Final consumption
 - 4.1.1 Volume changes, original series
 - 4.2.1 Value changes, original series
 - 4.3.1 Values, original series
5. Fixed capital formation (gross)
 - 5.1.1 Volume changes, original series
 - 5.2.1 Value changes, original series
 - 5.3.1 Values, original series
6. Imports of goods and services
 - 6.1.1 Volume changes, original series
 - 6.2.1 Value changes, original series
 - 6.3.1 Values, original series
7. Exports of goods and services
 - 7.1.1 Volume changes, original series
 - 7.2.1 Value changes, original series
 - 7.3.1 Values, original series
8. Domestic product, national income and current transactions of the Netherlands with the rest of the world
 - 8.1.1 Volume changes, original series
 - 8.2.1 Value changes, original series
 - 8.3.1 Values, original series

Tabel / Table 1.1.1
Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Supply and disposition of goods and services, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●			
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	
	%											
1 Bruto binnenlands product (marktprijzen)	3,3	1,3	2,9	2,0	1,7	1,7	1,1	0,6	-0,1	0,0	0,5	
2 Invoer van goederen en diensten	10,6	1,9	9,3	10,0	7,0	2,8	2,3	-3,9	-5,4	-2,5	-1,4	
3 (1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	5,9	1,5	5,2	4,9	3,7	2,2	1,6	-1,2	-2,1	-0,9	-0,2	
Consumptie												
4 door huishoudens incl. IZWh	3,6	1,2	3,0	3,3	1,0	1,5	1,1	1,3	1,2	0,8	1,1	
5 door de overheid	1,9	3,1	1,9	1,8	3,2	3,2	2,9	3,1	3,3	2,7	3,1	
Bruto investeringen in vaste activa												
6 door bedrijven	2,5	-2,5	1,2	-0,1	-1,3	-2,2	-4,1	-2,6	-3,1	-4,3	-4,6	
7 door de overheid	9,7	9,3	5,1	5,9	8,1	8,0	12,4	8,7	7,3	0,8	1,2	
8 Veranderingen in voorraden ¹⁾	
9 (4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	2,8	1,4	1,4	1,2	1,9	1,4	1,8	0,4	-0,3	-0,1	-0,3	
10 Uitvoer van goederen en diensten	10,9	1,7	11,3	10,7	6,2	3,2	1,2	-3,3	-4,7	-2,3	0,0	
11 (9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	5,9	1,5	5,2	4,9	3,7	2,2	1,6	-1,2	-2,1	-0,9	-0,2	

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.1.2
Supply and disposition of goods and services, final adjusted series (volume changes)
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks (volumemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter									
	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●			
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	
	%											
1 Gross domestic product (market prices)	3,3	1,3	0,5	0,6	0,2	0,3	-0,1	-0,1	0,0	0,1	0,3	
2 Imports of goods and services	10,6	1,9	1,5	2,0	1,0	-1,9	-0,6	-2,2	-1,3	1,6	1,0	
3 (1+2) Disposable for final expenditure (gross)	5,9	1,5	0,9	1,2	0,6	-0,6	-0,3	-0,9	-0,5	0,7	0,6	
Consumption												
4 by households incl. NPISH	3,6	1,2	0,8	0,5	-0,4	0,5	0,4	0,4	-0,2	0,1	0,6	
5 by general government	1,9	3,1	0,7	0,7	0,8	1,1	0,5	0,9	0,9	0,5	0,8	
Gross fixed capital formation												
6 by enterprises	2,5	-2,5	-0,7	-1,0	-0,5	-0,5	-1,7	0,0	-1,2	-1,7	-1,5	
7 by general government	9,7	9,3	-2,6	2,6	5,3	2,5	1,8	0,1	1,3	-2,0	2,1	
8 Changes in inventories ¹⁾	
9 (4 to 8) National final expenditure (gross)	2,8	1,4	-0,4	0,6	0,9	0,0	0,1	-0,5	-0,2	0,4	0,1	
10 Exports of goods and services	10,9	1,7	2,7	1,9	0,1	-1,3	-0,9	-1,4	-1,0	1,1	1,3	
11 (9+10) Total final expenditure (gross)	5,9	1,5	0,9	1,2	0,6	-0,6	-0,3	-0,9	-0,5	0,7	0,6	

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 1.2.1

Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Supply and disposition of goods and services, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2000■	2001□	2000■			2001□			2002●		
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
	%										
1 Bruto binnenlands product (marktprijzen)	7,6	6,6	7,2	6,9	7,9	7,1	6,3	5,2	3,2	3,1	4,1
2 Invoer van goederen en diensten	19,8	2,7	18,8	19,7	11,0	5,9	2,4	-7,0	-6,4	-3,7	-2,2
3 (1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	12,0	5,1	11,4	11,6	9,1	6,7	4,8	0,4	-0,5	0,6	1,7
Consumptie											
4 door huishoudens incl. IZWh	7,2	5,9	6,4	7,3	5,7	6,4	5,7	5,6	5,0	4,1	4,5
5 door de overheid	6,6	9,1	6,8	6,3	9,1	9,1	9,3	8,8	8,1	7,3	7,6
Bruto investeringen in vaste activa											
6 door bedrijven	6,8	2,1	5,4	4,3	3,5	3,0	0,4	1,2	1,2	-0,9	-2,2
7 door de overheid	14,1	13,3	9,8	11,1	11,5	12,4	16,7	12,8	10,8	3,2	4,0
8 Veranderingen in voorraden ¹⁾
9 (4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	6,8	6,3	5,2	5,5	6,9	6,5	7,1	4,9	3,8	3,5	3,2
10 Uitvoer van goederen en diensten	20,3	3,4	21,2	21,0	12,2	6,9	1,6	-5,7	-6,4	-3,8	-0,4
11 (9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	12,0	5,1	11,4	11,6	9,1	6,7	4,8	0,4	-0,5	0,6	1,7

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.2.2

Supply and disposition of goods and services, final adjusted series (value changes)
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter								
	2000■	2001□	2000■			2001□			2002●		
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
	%										
1 Gross domestic product (market prices)	7,6	6,6	1,4	2,2	1,8	1,6	0,9	0,7	1,0	0,6	1,3
2 Imports of goods and services	19,8	2,7	3,9	2,8	1,1	-2,5	-2,4	-2,4	-1,0	1,8	0,9
3 (1+2) Disposable for final expenditure (gross)	12,0	5,1	2,4	2,4	1,5	0,0	-0,3	-0,4	0,3	1,0	1,2
Consumption											
4 by households incl. NPISH	7,2	5,9	1,6	1,3	1,3	1,7	1,3	1,2	0,7	0,8	1,4
5 by general government	6,6	9,1	1,6	2,1	3,0	2,2	1,8	1,8	2,0	1,6	2,0
Gross fixed capital formation											
6 by enterprises	6,8	2,1	0,9	0,3	0,3	1,0	-0,5	0,4	-0,1	-1,0	-1,1
7 by general government	14,1	13,3	-2,7	3,6	5,2	5,3	1,6	1,3	0,9	-0,6	2,4
8 Changes in inventories ¹⁾
9 (4 to 8) National final expenditure (gross)	6,8	6,3	0,4	1,7	3,0	0,9	0,7	0,9	1,0	0,9	1,0
10 Exports of goods and services	20,3	3,4	5,2	3,4	-0,4	-1,2	-1,8	-2,4	-0,8	1,3	1,4
11 (9+10) Total final expenditure (gross)	12,0	5,1	2,4	2,4	1,5	0,0	-0,3	-0,4	0,3	1,0	1,2

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 1.3.1
Goederen- en dienstentotalen, oorspronkelijke reeks
Supply and disposition of goods and services, original series

	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●		
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>mld euro</i>											
1 Bruto binnenlands product (marktprijzen)	402,6	429,2	97,8	105,2	104,8	109,7	104,0	110,6	108,2	113,2	108,2
2 Invoer van goederen en diensten	250,6	257,4	61,4	68,6	65,7	65,0	62,9	63,8	61,5	62,6	61,5
3 (1+2) Beschikbaar voor finale bestedingen (bruto)	653,2	686,6	159,3	173,8	170,5	174,8	166,9	174,5	169,6	175,8	169,7
Consumptie											
4 door huishoudens incl. IZWh	201,1	212,9	49,2	52,4	51,4	54,1	52,1	55,4	54,0	56,3	54,4
5 door de overheid	91,2	99,5	22,1	23,2	23,7	26,4	24,1	25,2	25,6	28,4	25,9
Bruto investeringen in vaste activa											
6 door bedrijven	78,0	79,6	17,3	20,8	19,8	21,3	17,4	21,0	20,1	21,1	17,0
7 door de overheid	12,8	14,5	3,1	3,6	3,1	3,6	3,6	4,1	3,5	3,8	3,7
8 Veranderingen in voorraden ¹⁾	-0,8	-0,1	0,4	-0,4	0,3	-0,6	1,5	-1,3	-1,0	-1,0	0,7
9 (4 t/m 8) Nationale finale bestedingen (bruto)	382,2	406,3	92,1	99,6	98,3	104,9	98,7	104,5	102,1	108,6	101,8
10 Uitvoer van goederen en diensten	271,0	280,2	67,1	74,2	72,1	69,9	68,2	70,0	67,5	67,3	67,9
11 (9+10) Totale finale bestedingen (bruto)	653,2	686,6	159,3	173,8	170,5	174,8	166,9	174,5	169,6	175,8	169,7

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Table / Tabel 1.3.2
Supply and disposition of goods and services, final adjusted series
Goederen- en dienstentotalen, gecorrigeerde reeks

	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●		
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>bln euro</i>											
1 Gross domestic product (market prices)	402,6	429,2	101,2	103,5	105,3	107,0	108,0	108,8	109,9	110,5	112,0
2 Imports of goods and services	250,6	257,4	64,2	66,0	66,7	65,1	63,5	62,0	61,4	62,5	63,0
3 (1+2) Disposable for final expenditure (gross)	653,2	686,6	165,4	169,5	172,1	172,1	171,5	170,8	171,2	173,0	175,0
Consumption											
4 by households incl. NPISH	201,1	212,9	50,7	51,4	52,1	52,9	53,6	54,3	54,7	55,1	55,9
5 by general government	91,2	99,5	22,9	23,4	24,1	24,7	25,1	25,6	26,1	26,5	27,0
Gross fixed capital formation											
6 by enterprises	78,0	79,6	19,7	19,7	19,8	20,0	19,9	20,0	19,9	19,7	19,5
7 by general government	12,8	14,5	3,2	3,3	3,4	3,6	3,7	3,7	3,8	3,7	3,8
8 Changes in inventories ¹⁾	-0,8	-0,1	-0,4	-0,3	0,6	-0,1	0,3	-0,9	-0,8	-0,5	-0,1
9 (4 to 8) National final expenditure (gross)	382,2	406,3	95,8	97,4	100,3	101,2	101,9	102,9	103,9	104,8	105,8
10 Exports of goods and services	271,0	280,2	69,7	72,1	71,8	70,9	69,6	67,9	67,4	68,3	69,2
11 (9+10) Total final expenditure (gross)	653,2	686,6	165,4	169,5	172,1	172,1	171,5	170,8	171,2	173,0	175,0

¹⁾ Including acquisitions less disposals of valuables.

Tabel / Table 2.1.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Gross value added by kind of economic activity, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2000■	2001□	2000■			2001□			2002●			
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	
	%											
BEDRIJFSTAKKEN												
Landbouw, bosbouw en visserij	0,4	-3,4	4,1	0,8	-8,3	-3,6	-1,9	-1,1	1,7	0,6	-0,9	
Delfstoffenwinning	-2,5	5,8	-3,4	-5,3	1,7	5,8	9,5	8,7	-4,0	-2,7	6,8	
Industrie	5,0	0,2	3,7	3,1	1,8	1,9	-0,7	-1,9	-2,9	-2,1	-0,3	
Voedings- en genotmiddelenindustrie	1,5	1,8	-0,8	-1,1	3,7	0,6	1,4	1,6	1,1	1,6	1,4	
Textiel- en lederindustrie	2,9	-6,3	1,7	0,0	-3,6	-6,4	-7,9	-7,4	-6,1	-3,0	2,8	
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	2,2	-1,5	2,8	-0,5	-0,5	-1,1	-2,3	-2,0	-2,9	-2,1	-2,6	
Aardolie-industrie	14,9	7,7	8,4	31,4	3,2	15,8	5,9	6,5	8,0	-1,7	1,7	
Chemische basisproductenindustrie	10,6	4,7	11,6	5,4	4,9	11,9	4,5	-2,1	-1,4	10,1	4,6	
Chemische eindproductenindustrie	2,5	3,3	1,6	-0,6	4,4	3,5	3,2	2,1	3,1	3,7	2,5	
Rubber- en kunststofindustrie	2,6	-3,1	-0,2	-2,7	-2,0	-3,3	-4,3	-2,7	-2,4	2,3	4,4	
Basismetale- en metaalproductenindustrie	3,0	-0,4	2,1	1,8	-1,4	1,9	-1,0	-1,3	-5,7	-4,2	-2,4	
Machine-industrie	12,5	-1,2	11,9	12,7	0,2	1,7	-2,9	-3,5	-2,5	-6,8	-0,7	
Elektrotechnische industrie	15,6	-2,6	12,4	12,9	6,8	1,5	-6,8	-11,0	-16,7	-13,5	-6,9	
Transportmiddelenindustrie	-0,9	-2,4	-1,1	-1,4	2,5	0,6	-3,5	-8,3	-6,6	-4,8	-1,2	
Overige industrie	2,7	-0,3	0,5	1,0	-0,7	-0,4	0,1	0,0	-1,2	-4,5	-1,2	
Energie- en waterleidingbedrijven	1,5	6,0	1,7	0,7	6,3	6,3	5,2	6,0	-1,6	-0,9	0,1	
Bouwnijverheid	3,5	2,2	0,5	0,6	1,1	0,6	4,3	3,1	1,1	-1,2	-0,2	
Handel, horeca en reparatie	4,4	-0,1	4,0	2,4	2,0	0,0	-0,5	-1,5	-2,2	-1,2	-0,4	
Handel en reparatie	4,6	0,2	4,3	2,4	2,3	0,1	-0,1	-1,4	-2,2	-0,9	0,0	
Horeca	2,9	-1,6	1,7	2,6	-0,4	-0,8	-2,8	-2,2	-2,3	-2,9	-2,5	
Vervoer, opslag en communicatie	7,7	2,3	6,6	6,1	4,2	3,5	3,4	-1,7	1,9	0,7	1,1	
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	1,7	-1,1	1,7	1,1	0,1	0,3	-0,5	-4,3	-0,1	-0,4	-0,3	
Post en telecommunicatie	20,7	8,8	16,7	16,2	12,0	9,9	11,0	3,0	5,9	2,9	3,7	
Financiële en zakelijke dienstverlening	3,1	1,7	3,2	2,0	2,0	2,3	1,3	1,2	0,6	0,0	-0,1	
Financiële instellingen	0,0	-0,9	-0,4	-2,6	-1,7	-0,8	-1,3	0,0	0,4	-0,5	-1,6	
Verhuur van en handel in onroerend goed	2,0	1,8	2,1	2,0	2,0	2,1	1,2	2,0	1,4	1,0	1,2	
Uitzendbureaus	1,8	-0,5	2,4	-0,8	1,3	-0,7	-1,1	-1,3	-2,0	-3,0	-2,0	
Overige zakelijke dienstverlening	6,5	3,9	7,0	5,9	4,6	5,1	3,9	2,1	0,6	0,2	0,2	
Overheid	1,2	2,1	1,2	1,2	1,7	2,1	2,1	2,4	2,7	2,8	2,8	
Zorg en overige dienstverlening	2,0	2,0	2,1	2,0	2,5	2,6	1,5	1,6	3,1	2,4	2,5	
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	3,4	1,4	3,1	2,2	1,9	1,8	1,2	0,6	0,1	0,0	0,6	

Table / Tabel 2.1.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series (volume changes)
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks (volumemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter									
	2000■	2001□	2000■			2001□			2002●			
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	
	%											
ECONOMIC ACTIVITIES												
Agriculture, forestry and fishing	0,4	-3,4	8,6	-1,9	-8,7	1,6	6,3	-0,8	-4,0	0,5	2,5	
Mining and quarrying	-2,5	5,8	-3,7	-0,8	8,0	2,1	-0,5	-1,4	-4,6	3,7	9,6	
Manufacturing	5,0	0,2	0,6	0,8	0,0	0,2	-1,7	-1,0	0,3	0,1	-0,4	
Electricity, gas and water supply	1,5	6,0	0,9	-0,9	6,3	-0,1	-0,3	0,1	-1,2	0,4	0,8	
Construction	3,5	2,2	-2,8	1,6	1,8	0,4	0,5	0,0	-0,5	-0,9	1,1	
Trade, hotels, restaurants and repair	4,4	-0,1	-0,3	1,1	0,0	-1,0	-0,7	0,1	-0,7	0,1	0,2	
Transport, storage and communication	7,7	2,3	-0,3	3,4	-0,7	0,3	-0,3	-0,4	1,0	0,3	1,0	
Financial and business service activities	3,1	1,7	0,3	0,7	0,6	0,4	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,1	
Government	1,2	2,1	0,5	0,3	0,4	0,8	0,6	0,7	0,4	1,0	0,8	
Care and other service activities	2,0	2,0	1,0	0,5	0,4	0,5	0,1	0,6	1,8	-0,2	0,4	
Value added (gross, basic prices)	3,4	1,4	0,6	0,6	0,3	0,3	0,0	-0,1	0,1	0,2	0,4	

Tabel / Table 2.2.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Gross value added by kind of economic activity, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●			
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	
	%											
BEDRIJFSTAKKEN												
Landbouw, bosbouw en visserij	3,6	5,1	5,0	6,2	0,6	-2,3	12,2	6,8	7,0	2,7	-4,4	
Delfstoffenwinning	47,1	19,9	61,9	39,8	41,2	26,2	8,8	2,0	-17,3	-11,1	2,6	
Industrie	8,2	1,7	7,6	6,1	4,8	4,2	-0,6	-1,4	-5,5	-4,0	1,5	
Voedings- en genotmiddelenindustrie	3,6	6,8	-0,1	5,4	10,0	6,6	5,0	5,9	3,1	1,5	9,1	
Textiel- en lederindustrie	0,3	-4,5	-0,9	-6,1	-4,7	-5,7	-4,9	-2,7	-3,4	-0,6	4,3	
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	4,3	3,0	5,8	1,7	5,5	4,9	1,0	0,9	-1,7	-2,4	0,8	
Aardolie-industrie	100,7	33,4	162,4	115,7	82,5	62,4	29,4	-1,0	-39,3	-14,4	-13,0	
Chemische basisproductenindustrie	28,7	-6,7	36,0	6,5	4,4	2,3	-13,4	-19,1	-29,8	-13,6	-4,5	
Chemische eindproductenindustrie	0,1	1,2	-0,5	-2,8	2,7	2,6	0,1	-0,5	5,0	-0,8	-0,7	
Rubber- en kunststofindustrie	-1,4	-0,7	-3,7	-4,1	-3,4	-1,0	-0,6	2,7	-1,4	-0,6	-0,7	
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	8,2	-5,5	8,1	5,1	-3,0	-3,4	-9,0	-6,8	-9,7	-7,1	2,0	
Machine-industrie	7,9	0,2	6,3	8,1	-1,0	1,9	-1,3	1,2	1,5	-3,3	2,7	
Elektrotechnische industrie	10,0	-1,7	6,4	7,2	5,7	1,4	-6,4	-7,0	-15,1	-11,9	-4,8	
Transportmiddelenindustrie	-2,4	-7,1	-5,6	-6,9	-4,9	-5,0	-6,5	-11,7	0,1	1,0	8,6	
Overige industrie	4,6	4,8	2,2	2,9	2,6	4,4	5,4	6,9	4,5	-0,2	1,4	
Energie- en waterleidingbedrijven	-3,4	9,0	3,9	5,6	8,1	4,2	8,3	15,1	11,2	13,9	9,3	
Bouwnijverheid	9,5	8,9	5,8	7,6	7,1	7,3	11,5	10,1	11,3	5,6	6,0	
Handel, horeca en reparatie	5,9	4,2	5,3	4,5	5,6	4,7	5,0	1,7	3,2	3,0	3,9	
Handel en reparatie	5,8	4,0	5,5	4,5	5,5	4,7	5,3	1,0	2,4	2,2	3,2	
Horeca	6,5	5,2	4,2	5,0	6,3	4,8	3,6	6,6	9,2	8,2	8,6	
Vervoer, opslag en communicatie	5,5	5,3	6,2	8,7	6,6	8,1	5,1	1,6	4,4	0,6	2,3	
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	2,0	5,4	3,3	7,0	7,5	8,0	4,3	2,0	2,1	0,1	1,0	
Post en telecommunicatie	13,2	5,2	12,3	12,0	4,9	8,3	6,8	0,8	8,8	1,5	4,8	
Financiële en zakelijke dienstverlening	8,3	6,3	9,5	5,8	6,0	7,0	5,6	6,5	4,7	4,1	3,1	
Financiële instellingen	11,8	5,8	16,0	3,4	3,1	8,0	2,1	10,3	7,1	4,9	1,3	
Verhuur van en handel in onroerend goed	4,9	4,3	4,5	4,7	4,7	4,9	3,9	3,8	3,9	4,0	4,5	
Uitzendbureaus	4,9	4,1	6,5	2,1	3,6	2,9	6,4	3,3	0,9	-0,2	0,6	
Overige zakelijke dienstverlening	9,9	8,8	10,8	9,3	9,6	9,0	9,5	7,1	4,6	4,7	3,9	
Overheid	5,7	7,8	5,9	6,1	6,8	7,4	7,4	9,5	7,6	6,6	6,8	
Zorg en overige dienstverlening	7,6	9,3	7,9	6,5	8,9	9,1	9,2	9,9	9,9	9,9	9,6	
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	7,8	6,2	7,9	6,9	7,4	6,7	5,7	5,0	3,3	3,2	4,1	

Table / Tabel 2.2.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series (value changes)
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on previous quarter									
	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●			
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	
	%											
ECONOMIC ACTIVITIES												
Agriculture, forestry and fishing	3,6	5,1	4,1	1,3	-5,0	0,1	15,7	-3,3	-3,5	-3,1	4,8	
Mining and quarrying	47,1	19,9	9,5	1,1	19,5	-3,2	-5,3	-5,3	-4,3	4,1	9,0	
Manufacturing	8,2	1,7	0,7	1,0	1,3	0,8	-3,3	-1,1	-0,7	0,9	1,3	
Electricity, gas and water supply	-3,4	9,0	5,7	-3,1	2,5	0,3	7,6	4,0	-0,2	2,7	1,9	
Construction	9,5	8,9	-2,0	4,0	3,1	2,0	2,0	2,2	3,9	-2,5	2,3	
Trade, hotels, restaurants and repair	5,9	4,2	0,0	1,4	1,5	0,8	0,5	1,0	0,4	0,8	1,6	
Transport, storage and communication	5,5	5,3	1,8	1,5	0,3	3,5	-1,0	0,3	1,3	-0,2	0,9	
Financial and business service activities	8,3	6,3	2,0	0,2	2,5	1,9	1,1	1,0	0,7	1,0	0,4	
Government	5,7	7,8	1,8	1,3	2,2	2,2	1,6	2,6	1,5	0,9	1,2	
Care and other service activities	7,6	9,3	2,0	2,0	2,8	2,0	2,3	2,6	2,6	2,1	2,1	
Value added (gross, basic prices)	7,8	6,2	1,7	1,7	2,1	1,1	0,8	0,8	0,8	0,8	1,3	

Tabel / Table 2.3.1
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, oorspronkelijke reeks
Gross value added by kind of economic activity, original series

	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●		
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>mln euro</i>											
BEDRIJFSTAKKEN											
Landbouw, bosbouw en visserij	10,0	10,5	3,3	2,2	2,0	2,4	3,7	2,3	2,2	2,4	3,6
Delfstoffenwinning	9,7	11,7	1,6	3,3	4,2	2,3	1,8	3,3	3,5	2,1	1,8
Industrie	60,5	61,5	14,9	16,1	15,0	15,8	14,8	15,9	14,2	15,1	15,0
Voedings- en genotmiddelenindustrie	11,2	11,9	2,8	3,2	2,7	2,9	3,0	3,4	2,8	2,9	3,2
Textiel- en lederindustrie	1,4	1,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	7,5	7,7	1,8	2,0	1,9	1,9	1,9	2,0	1,8	1,9	1,9
Aardolie-industrie	2,2	2,9	0,6	0,8	0,6	0,8	0,7	0,8	0,4	0,7	0,6
Chemische basisproductenindustrie	5,3	4,9	1,4	1,3	1,3	1,3	1,2	1,1	0,9	1,1	1,2
Chemische eindproductenindustrie	3,3	3,3	0,8	0,8	0,8	0,9	0,8	0,8	0,8	0,9	0,8
Rubber- en kunststofindustrie	1,9	1,9	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	6,6	6,3	1,6	1,7	1,6	1,6	1,5	1,6	1,4	1,5	1,5
Machine-industrie	4,8	4,8	1,1	1,2	1,2	1,2	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2
Elektrotechnische industrie	5,8	5,7	1,4	1,5	1,5	1,5	1,3	1,4	1,3	1,3	1,3
Transportmiddelenindustrie	3,0	2,8	0,7	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Overige industrie	7,6	8,0	1,8	2,0	1,9	2,1	1,9	2,1	2,0	2,1	1,9
Energie- en waterleidingbedrijven	5,5	6,0	1,3	1,4	1,7	1,4	1,4	1,6	1,9	1,5	1,5
Bouwnijverheid	21,2	23,1	4,6	5,5	5,7	6,2	5,1	6,1	6,3	6,5	5,4
Handel, horeca en reparatie	56,3	58,7	13,7	14,9	13,9	15,2	14,4	15,1	14,4	15,7	14,9
Handel en reparatie	49,2	51,1	11,8	13,2	12,2	13,2	12,4	13,3	12,5	13,5	12,8
Horeca	7,2	7,5	1,9	1,7	1,7	2,0	2,0	1,8	1,9	2,2	2,1
Vervoer, opslag en communicatie	26,4	27,8	6,6	6,8	6,7	7,2	6,9	6,9	7,0	7,3	7,1
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	17,4	18,3	4,4	4,5	4,4	4,7	4,5	4,6	4,5	4,8	4,6
Post en telecommunicatie	9,0	9,5	2,2	2,3	2,3	2,5	2,4	2,3	2,5	2,5	2,5
Financiële en zakelijke dienstverlening	97,9	104,0	24,4	25,2	25,2	26,2	25,7	26,9	26,4	27,3	26,5
Financiële instellingen	23,7	25,1	6,0	5,9	6,1	6,4	6,1	6,5	6,6	6,7	6,2
Verhuur van en handel in onroerend goed	29,7	31,0	7,5	7,6	7,6	7,7	7,8	7,9	7,9	8,0	8,2
Uitzendbureaus	8,9	9,2	2,3	2,3	2,1	2,2	2,5	2,4	2,1	2,2	2,5
Overige zakelijke dienstverlening	35,6	38,7	8,5	9,4	9,4	10,0	9,3	10,1	9,8	10,4	9,7
Overheid	41,8	45,1	10,0	10,3	10,4	12,7	10,7	11,3	11,2	13,5	11,4
Zorg en overige dienstverlening	41,7	45,5	10,5	10,6	11,0	11,4	11,4	11,6	12,1	12,6	12,5
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	371,0	393,8	90,7	96,4	95,9	100,8	95,9	101,2	99,1	104,1	99,8

Table / Tabel 2.3.2
Gross value added by kind of economic activity, adjusted series
Bruto toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, gecorrigeerde reeks

	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●		
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>bln euro</i>											
ECONOMIC ACTIVITIES											
Agriculture, forestry and fishing	10,0	10,5	2,5	2,6	2,4	2,5	2,8	2,7	2,6	2,6	2,7
Mining and quarrying	9,7	11,7	2,6	2,6	3,1	3,0	2,9	2,7	2,6	2,7	2,9
Manufacturing	60,5	61,5	15,2	15,4	15,6	15,7	15,2	15,0	14,9	15,0	15,2
Electricity, gas and water supply	5,5	6,0	1,4	1,4	1,4	1,4	1,5	1,6	1,6	1,6	1,7
Construction	21,2	23,1	5,2	5,4	5,6	5,7	5,8	6,0	6,2	6,0	6,2
Trade, hotels, restaurants and repair	56,3	58,7	14,1	14,3	14,5	14,6	14,7	14,9	14,9	15,0	15,3
Transport, storage and communication	26,4	27,8	6,7	6,8	6,8	7,0	7,0	7,0	7,1	7,1	7,1
Financial and business service activities	97,9	104,0	24,8	24,8	25,4	25,9	26,2	26,5	26,7	26,9	27,0
Government	41,8	45,1	10,5	10,7	10,9	11,2	11,4	11,6	11,8	11,9	12,1
Care and other service activities	41,7	45,5	10,5	10,7	11,0	11,2	11,5	11,8	12,1	12,3	12,6
Value added (gross, basic prices)	371,0	393,8	93,5	95,1	97,1	98,1	98,9	99,7	100,5	101,3	102,7

Tabel / Table 3.2.1

Beloning van werknemers naar bedrijfstakken en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)
Compensation of employees by economic activity and other income components of domestic product, original series (value changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●			
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	
	%											
BEDRIJFSTAKKEN												
Landbouw, bosbouw en visserij	4,7	8,2	4,5	3,4	9,3	5,7	9,2	9,1	6,7	7,0	4,4	
Delfstoffenwinning	-0,2	2,3	-1,7	-0,8	1,5	-0,7	3,4	5,4	4,4	7,2	6,6	
Industrie	4,9	4,9	4,5	4,7	5,2	4,8	5,1	4,7	3,5	3,4	2,5	
Voedings- en genotmiddelenindustrie	4,8	4,5	4,2	4,1	4,1	3,2	4,7	6,1	3,7	4,7	3,9	
Textiel- en lederindustrie	1,2	1,3	1,6	2,0	1,1	2,0	1,5	0,5	0,0	-1,9	-2,0	
Papierindustrie, uitgeverijen en drukkerijen	4,4	4,6	5,0	5,2	6,0	4,5	4,5	3,6	2,8	2,2	2,4	
Aardolie-industrie	1,0	7,2	1,1	2,8	7,4	8,8	8,3	4,6	4,0	6,3	5,8	
Chemische basisproductenindustrie	2,8	5,1	4,0	-0,2	7,9	3,6	3,4	5,6	3,4	3,8	2,7	
Chemische eindproductenindustrie	6,4	6,6	4,0	4,6	0,8	5,8	10,0	9,5	8,0	7,9	7,0	
Rubber- en kunststofindustrie	6,6	3,4	7,1	2,6	3,8	3,0	2,4	4,2	4,0	4,5	4,4	
Basismetaal- en metaalproductenindustrie	6,4	5,6	4,4	6,3	7,0	5,0	5,9	4,8	2,1	3,2	0,7	
Machine-industrie	4,4	6,2	3,5	6,1	5,6	6,4	6,1	6,5	3,4	3,8	3,7	
Elektrotechnische industrie	6,1	5,9	6,2	7,3	6,7	7,0	6,3	3,8	4,6	2,3	-0,3	
Transportmiddelenindustrie	3,8	4,6	3,7	1,4	4,8	5,7	4,8	2,9	2,5	2,6	1,7	
Overige industrie	4,9	3,8	4,9	4,8	3,9	4,1	3,8	3,3	4,0	2,8	3,2	
Energie- en waterleidingbedrijven	-0,1	2,4	4,3	-0,5	1,8	2,6	2,6	2,6	3,4	3,8	3,0	
Bouwnijverheid	6,9	8,2	5,7	4,9	8,4	8,5	7,7	8,2	7,1	5,6	4,5	
Handel, horeca en reparatie	7,7	6,8	8,0	7,1	7,5	6,1	6,8	7,0	6,2	5,7	4,4	
Handel en reparatie	7,5	7,0	7,7	6,9	8,1	6,0	6,8	7,1	6,1	5,7	4,7	
Horeca	9,6	5,8	10,0	8,6	2,7	7,2	6,7	6,3	6,8	5,8	1,9	
Vervoer, opslag en communicatie	9,0	8,0	9,0	8,4	8,9	8,0	7,7	7,5	5,9	5,2	3,6	
Vervoer en dienstverlening t.b.v. vervoer	6,0	6,1	5,3	5,5	6,2	5,7	5,9	6,6	5,9	6,0	5,2	
Post en telecommunicatie	17,8	13,1	19,7	17,2	16,0	14,0	12,3	10,2	5,7	3,1	-0,2	
Financiële en zakelijke dienstverlening	8,9	7,8	9,0	7,1	7,2	8,6	7,3	8,0	6,1	5,8	4,3	
Financiële instellingen	9,2	6,7	7,4	6,3	6,5	7,6	6,4	6,0	5,5	4,8	2,9	
Verhuur van en handel in onroerend goed	8,2	7,4	11,4	6,5	6,1	6,5	9,2	8,2	10,3	10,8	9,2	
Uitzendbureaus	4,8	3,9	6,0	3,8	5,6	5,6	2,8	1,8	1,1	3,3	1,2	
Overige zakelijke dienstverlening	10,3	9,9	10,9	8,8	8,2	10,5	9,4	11,3	7,7	6,8	5,6	
Overheid	5,6	8,5	4,8	6,1	8,0	8,7	8,4	8,7	6,2	6,1	6,5	
Zorg en overige dienstverlening	6,3	7,9	6,4	5,5	7,4	7,8	7,5	8,9	8,3	9,0	8,5	
Beloning van werknemers	6,9	7,3	6,7	6,1	7,2	7,3	7,1	7,4	6,0	5,8	4,9	
Exploitatie-overschot (netto)	8,7	1,7	8,2	8,0	7,2	1,8	1,6	-3,0	-5,8	-10,6	0,3	
Afschrijvingen	8,4	7,9	8,4	8,4	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	
Belastingen op productie en invoer minus subsidies	7,9	11,6	5,9	5,6	12,4	13,0	10,5	10,4	3,8	2,7	2,5	
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	7,6	6,6	7,2	6,9	7,9	7,1	6,3	5,2	3,2	3,1	4,1	

Table / Tabel 3.3.1

Compensation of employees by economic activity and other income components of domestic product, original series

Beloning van werknemers naar bedrijfstakken en andere inkomensbestanddelen van het binnenlands product, oorspronkelijke reeks

	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●		
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>bln euro</i>											
ECONOMIC ACTIVITIES											
Agriculture, forestry and fishing	2,3	2,5	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,8	0,7
Mining and quarrying	0,5	0,5	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Manufacturing	35,1	36,8	8,1	8,8	8,5	10,6	8,5	9,2	8,8	11,0	8,7
Manufacture of food products, beverages and tobacco	5,2	5,4	1,2	1,3	1,3	1,5	1,2	1,4	1,3	1,6	1,3
Manufacture of textile and leather products	0,8	0,9	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2
Manufacture of paper products; publishing and printing	4,5	4,7	1,1	1,1	1,1	1,4	1,1	1,2	1,1	1,4	1,1
Manufacture of petroleum products	0,4	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Manufacture of basic chemicals and man-made fibres	1,8	1,9	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5
Manufacture of chemical products	1,8	1,9	0,4	0,5	0,4	0,5	0,4	0,5	0,4	0,6	0,5
Manufacture of rubber and plastic products	1,2	1,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3
Manufacture of basic metals and fabricated metal products	4,7	4,9	1,1	1,2	1,2	1,4	1,2	1,2	1,2	1,4	1,2
Manufacture of machinery and equipment n.e.c.	3,3	3,5	0,8	0,9	0,8	1,0	0,8	0,9	0,8	1,0	0,8
Manufacture of electrical and optical equipment	3,9	4,1	0,9	1,1	0,9	1,2	0,9	1,1	1,0	1,2	0,9
Manufacture of transport equipment	2,2	2,3	0,5	0,5	0,5	0,7	0,5	0,5	0,5	0,7	0,5
Other manufacturing	5,3	5,5	1,2	1,3	1,3	1,6	1,3	1,4	1,3	1,6	1,3
Electricity, gas and water supply	1,6	1,7	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4
Construction	14,4	15,5	3,5	3,5	3,5	4,5	3,8	3,8	3,7	4,8	4,0
Trade, hotels, restaurants and repair	32,4	34,6	7,6	8,0	8,0	9,9	8,2	8,6	8,5	10,4	8,5
Trade and repair	28,7	30,7	6,7	7,1	7,1	8,8	7,2	7,6	7,6	9,3	7,5
Hotels and restaurants	3,7	3,9	0,9	0,9	0,9	1,1	1,0	1,0	0,9	1,2	1,0
Transport, storage and communication	14,7	15,9	3,5	3,8	3,6	4,5	3,7	4,1	3,9	4,7	3,9
Transport and supporting transport activities	10,6	11,3	2,5	2,8	2,6	3,1	2,6	3,0	2,7	3,3	2,8
Post and telecommunications	4,1	4,6	1,0	1,0	1,1	1,3	1,1	1,1	1,1	1,4	1,1
Financial and business service activities	45,2	48,7	10,6	11,4	11,3	13,7	11,4	12,3	12,0	14,5	11,9
Financial intermediation	12,8	13,7	3,0	3,2	3,3	3,9	3,1	3,4	3,4	4,1	3,2
Real estate activities	2,1	2,3	0,5	0,5	0,6	0,7	0,5	0,6	0,6	0,7	0,6
Activities of employment agencies	7,9	8,2	1,9	2,0	1,9	2,2	2,0	2,1	1,9	2,3	2,0
Other business service activities	22,4	24,6	5,2	5,7	5,6	6,9	5,7	6,3	6,0	7,4	6,1
Government	32,8	35,6	7,7	8,0	8,2	10,4	8,3	8,7	8,7	11,0	8,9
Care and other service activities	26,5	28,5	6,3	6,4	6,5	8,3	6,8	7,0	7,1	9,0	7,4
Compensation of employees	205,5	220,5	48,4	51,0	50,7	63,1	51,9	54,8	53,8	66,7	54,4
Operating surplus (net)	90,6	92,2	23,3	26,5	25,4	17,4	23,7	25,7	23,9	15,6	23,7
Consumption of fixed capital	61,3	66,2	15,4	15,6	16,3	16,4	16,6	16,8	17,5	17,7	17,9
Taxes on production and imports less subsidies	45,2	50,4	10,7	12,1	12,5	12,8	11,8	13,3	12,9	13,1	12,1
Domestic product (gross, market prices)	402,6	429,2	97,8	105,2	104,8	109,7	104,0	110,6	108,2	113,2	108,2

Tabel / Table 3.4.1
Banen en arbeidsvolume van werknemers naar bedrijfstakken
Jobs and labour input of employees by industry

	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●		
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>1 000 banen</i>											
BANEN VAN WERKNEMERS											
Landbouw, bosbouw en visserij	118	121	124	122	110	123	128	124	114	125	127
Delfstoffenwinning	9	8	9	8	9	8	8	8	9	9	8
Industrie	1 053	1 055	1 053	1 055	1 053	1 056	1 056	1 054	1 045	1 039	1 031
Energie- en waterleidingbedrijven	37	36	37	37	37	36	36	36	36	37	36
Bouwnijverheid	429	439	438	439	425	436	447	447	430	438	445
Handel, horeca en reparatie	1 520	1 557	1 526	1 533	1 549	1 559	1 559	1 560	1 570	1 572	1 566
Vervoer, opslag en communicatie	452	465	458	459	459	463	470	469	465	463	466
Financiële en zakelijke dienstverlening	1 497	1 524	1 511	1 507	1 513	1 524	1 534	1 525	1 511	1 516	1 521
Overheid	906	931	903	910	924	930	930	939	952	960	965
Zorg en overige dienstverlening	1 263	1 314	1 271	1 279	1 290	1 306	1 325	1 336	1 346	1 363	1 389
Banen van werknemers	7 284	7 450	7 329	7 349	7 369	7 443	7 492	7 498	7 477	7 521	7 555
<i>1 000 arbeidsjaren</i>											
ARBEIDSVOLUME VAN WERKNEMERS											
Landbouw, bosbouw en visserij	87	89	91	87	81	91	93	90	84	92	93
Delfstoffenwinning	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
Industrie	932	934	932	933	935	935	934	932	927	919	910
Energie- en waterleidingbedrijven	34	33	34	34	34	34	33	33	33	34	33
Bouwnijverheid	407	415	415	415	401	413	422	422	406	415	420
Handel, horeca en reparatie	1 073	1 098	1 075	1 068	1 093	1 108	1 100	1 090	1 109	1 116	1 103
Vervoer, opslag en communicatie	379	390	384	385	385	386	393	394	389	386	390
Financiële en zakelijke dienstverlening	1 179	1 201	1 184	1 180	1 194	1 207	1 206	1 197	1 195	1 199	1 191
Overheid	731	751	729	734	746	751	751	758	768	774	776
Zorg en overige dienstverlening	835	868	839	840	856	865	873	877	893	900	905
Arbeidsvolume van werknemers	5 665	5 786	5 691	5 685	5 733	5 798	5 814	5 800	5 813	5 844	5 829

Tabel / Table 4.1.1
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)
Final consumption, original series (volume changes)

	Mutaties t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar									
	2000■	2001□	2000■		2001□			2002●				
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	
	%											
GOEDEREN- EN DIENSTENCATEGORIEËN												
<i>Goederen</i>	3,3	0,1	2,8	3,2	-0,8	-0,2	0,3	1,1	1,2	0,9	1,2	
<i>Voedings- en genotmiddelen</i>	1,3	-0,1	0,7	0,4	2,6	-1,7	-2,1	0,8	0,7	1,0	2,1	
<i>Voedingsmiddelen</i>	1,6	-0,3	1,5	0,6	3,1	-1,8	-2,8	0,2	0,3	1,2	2,7	
<i>Genotmiddelen</i>	0,9	0,2	-0,5	0,0	1,7	-1,5	-1,1	1,8	1,5	0,8	1,1	
<i>Duurzame consumptiegoederen</i>	5,8	-0,7	5,4	7,1	-4,3	-0,2	1,3	0,2	1,9	0,0	0,8	
<i>Kleding en schoeisel</i>	4,3	2,2	10,2	1,8	4,2	3,8	3,1	-1,5	-1,7	-2,0	-2,5	
<i>Vervoermiddelen en onderdelen</i>	1,5	-8,2	-6,5	11,7	-21,0	-9,2	2,9	-1,6	12,6	7,3	6,5	
<i>Woninginrichting en overige duurzame goederen</i>	8,6	1,0	8,3	8,5	0,4	2,1	-0,4	1,9	-0,7	-2,0	0,4	
<i>Overige goederen</i>	1,2	1,8	0,7	-0,1	1,5	1,2	1,4	2,9	0,5	2,2	0,8	
<i>Energie en water</i>	0,9	2,7	2,3	0,6	6,1	2,7	-0,6	1,2	-3,5	-1,8	-0,1	
<i>Motorbrandstoffen en overige goederen</i>	1,3	1,4	0,3	-0,5	-0,8	0,7	2,0	3,7	3,1	3,7	1,1	
<i>Diensten</i>	3,9	2,0	3,4	2,6	2,3	2,5	1,8	1,4	1,0	0,7	0,7	
<i>Huisvesting</i>	1,9	1,6	1,4	1,8	1,7	1,7	1,6	1,5	1,7	1,8	1,7	
<i>Horecadiensten</i>	2,9	-1,6	0,9	2,6	-0,6	-1,1	-3,1	-1,5	-2,8	-3,5	-3,0	
<i>Diensten m.b.t. recreatie en cultuur</i>	4,0	2,7	2,9	4,8	2,0	2,9	2,6	3,4	1,9	1,9	1,1	
<i>Diensten m.b.t. vervoer en communicatie</i>	14,3	7,1	14,4	10,7	10,5	9,1	7,8	1,7	4,2	2,1	2,3	
<i>Medische diensten en gezondheidszorg</i>	-1,2	1,5	-1,7	-2,0	1,4	2,3	1,5	0,9	1,6	3,0	2,6	
<i>Financiële en zakelijke diensten</i>	3,9	0,5	3,2	-0,1	0,1	0,6	0,1	1,3	0,0	-0,3	-1,0	
<i>Overige diensten</i>	3,4	2,5	3,9	2,4	2,4	3,0	2,1	2,4	0,2	0,0	0,4	
Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, binnenlands)	3,6	1,0	3,1	2,9	0,8	1,1	1,1	1,2	1,1	0,8	0,9	
<i>Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland</i>	4,7	0,2	-2,8	12,0	3,6	7,1	-2,6	-6,9	1,4	0,8	7,8	
<i>Af: consumptie door niet-ingezetenen in Nederland</i>	4,3	-7,1	1,0	4,2	-5,4	-2,2	-5,4	-14,5	-1,0	1,8	5,3	
1 Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, nationaal)	3,6	1,2	3,0	3,3	1,0	1,5	1,1	1,3	1,2	0,8	1,1	
2 (3+4) Consumptieve bestedingen door overheid	1,9	3,1	1,9	1,8	3,2	3,2	2,9	3,1	3,3	2,7	3,1	
3 Individuele consumptie door overheid	2,6	1,9	2,8	2,8	2,1	2,7	1,4	1,5	3,6	2,6	3,3	
4 Collectieve consumptie door overheid	1,1	4,4	1,0	0,7	4,4	3,7	4,6	4,9	3,0	2,9	2,7	
5 (1+2) Totale consumptieve bestedingen	3,1	1,8	2,6	2,8	1,7	2,0	1,7	1,9	1,8	1,4	1,7	

Table / Tabel 4.2.1
Final consumption, original series (value changes)
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year								
	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●		
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
	%										
TYPE OF GOODS AND SERVICES											
<i>Goods</i>	6,3	4,9	5,5	7,0	4,1	4,9	5,0	5,4	4,7	3,5	3,8
<i>Food, beverages and tobacco</i>	3,1	6,5	2,5	3,5	7,6	5,8	5,3	7,4	7,1	4,7	5,9
Food	3,1	7,1	3,1	4,3	8,4	6,9	5,6	7,6	8,2	4,5	6,1
Confectionery, beverages and tobacco	3,0	5,6	1,5	2,2	6,4	4,0	4,8	7,1	5,2	4,9	5,5
<i>Durable consumer goods</i>	6,3	2,1	5,3	8,0	-2,2	2,6	4,3	3,5	4,6	2,2	2,6
Clothing and footwear	4,7	5,1	9,0	2,7	5,9	6,0	5,8	3,1	3,4	1,4	0,7
Vehicles and parts	2,6	-6,4	-5,8	12,9	-19,7	-7,1	4,9	0,0	13,7	8,7	8,1
Home furnishing and other durable goods	9,1	4,3	8,4	9,4	3,3	5,4	3,1	5,1	1,3	-0,1	1,5
<i>Other goods</i>	9,7	7,6	9,1	9,2	10,3	7,8	6,0	6,4	2,8	4,3	3,4
Energy and water	13,3	15,9	16,9	16,6	22,6	13,8	11,0	13,4	1,0	3,9	3,6
Motor fuel and other goods	8,4	4,4	7,0	6,1	3,9	5,9	4,5	3,1	3,9	4,4	3,4
<i>Services</i>	7,9	6,7	7,5	6,7	6,9	7,4	6,4	6,0	5,4	5,0	5,2
Housing	5,0	4,5	4,6	4,6	4,5	4,4	4,6	4,6	4,7	4,9	4,8
Hotels and restaurants services	6,7	5,2	5,2	6,5	6,1	5,9	3,0	5,8	4,7	4,0	3,9
Recreational and cultural services	7,4	7,2	6,4	7,3	6,0	7,7	7,3	7,7	6,7	6,7	5,6
Transport and communication services	13,5	9,0	13,5	11,2	11,5	12,1	9,9	2,9	6,5	3,2	3,8
Medical services and welfare	4,8	9,3	5,0	4,1	9,0	10,4	8,8	8,9	10,3	10,5	10,0
Financial and business services	13,1	7,3	12,4	9,3	7,0	7,4	6,8	7,8	4,2	4,5	4,8
Other services	7,6	8,0	8,0	6,0	8,1	9,0	7,7	7,4	4,4	3,9	5,5
Final consumption expenditure by households incl. NPISH, domestic	7,1	5,7	6,5	6,9	5,5	6,1	5,7	5,7	5,1	4,2	4,5
Final consumption by resident households in the rest of the world	9,9	3,6	2,4	17,9	7,4	11,2	1,9	-5,3	4,0	3,8	10,9
Minus: final consumption by non-residents in the Netherlands	7,6	-2,0	5,7	6,5	-0,8	3,8	0,0	-10,0	5,0	7,2	11,0
1 Final consumption expenditure by households incl. NPISH, national	7,2	5,9	6,4	7,3	5,7	6,4	5,7	5,6	5,0	4,1	4,5
2 (3+4) Final consumption expenditure by general government	6,6	9,1	6,8	6,3	9,1	9,1	9,3	8,8	8,1	7,3	7,6
3 Individual final consumption of general government	7,9	9,0	8,6	8,0	8,5	9,5	8,9	9,0	9,5	9,3	9,4
4 Collective final consumption of general government	5,3	9,2	4,8	4,4	9,7	8,6	9,8	8,7	6,6	5,0	5,3
5 (1+2) Final consumption expenditure (total)	7,0	6,9	6,5	7,0	6,8	7,3	6,8	6,6	6,0	5,2	5,5

Tabel / Table 4.3.1
Consumptieve bestedingen, oorspronkelijke reeks
Final consumption, original series

	2000■		2001□		2002●						
	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III		
<i>mld euro</i>											
GOEDEREN- EN DIENSTENCATEGORIEËN											
<i>Goederen</i>	101,0	105,9	24,3	27,0	25,5	26,5	25,5	28,4	26,7	27,4	26,5
<i>Voedings- en genotmiddelen</i>	28,2	30,1	7,0	7,6	7,1	7,5	7,3	8,1	7,6	7,9	7,8
Voedingsmiddelen	17,5	18,7	4,3	4,7	4,5	4,7	4,6	5,0	4,8	4,9	4,8
Genotmiddelen	10,7	11,3	2,6	2,9	2,6	2,8	2,8	3,1	2,8	3,0	2,9
<i>Duurzame consumptiegoederen</i>	45,1	46,0	10,8	12,0	10,6	11,8	11,2	12,4	11,1	12,0	11,5
Kleding en schoeisel	12,3	12,9	3,0	3,4	2,7	3,4	3,2	3,5	2,8	3,5	3,2
Vervoermiddelen en onderdelen	10,2	9,5	2,2	2,4	2,3	2,5	2,3	2,4	2,6	2,8	2,5
Woninginrichting en overige duurzame goederen	22,6	23,6	5,5	6,2	5,6	5,8	5,7	6,5	5,6	5,8	5,8
<i>Overige goederen</i>	27,7	29,8	6,6	7,4	7,8	7,2	6,9	7,9	8,1	7,5	7,2
Energie en water	7,9	9,2	1,5	2,4	3,0	1,9	1,7	2,7	3,0	1,9	1,7
Motorbrandstoffen en overige goederen	19,8	20,7	5,1	5,0	4,9	5,3	5,3	5,2	5,0	5,6	5,5
<i>Diensten</i>	97,2	103,7	24,6	24,6	25,2	26,3	26,2	26,1	26,6	27,6	27,5
Huisvesting	30,1	31,4	7,6	7,7	7,7	7,7	8,0	8,0	8,1	8,1	8,4
Horecadiensten	11,3	11,9	2,9	2,7	2,8	3,2	3,0	2,8	2,9	3,3	3,2
Diensten m.b.t. recreatie en cultuur	5,6	6,0	1,5	1,4	1,4	1,5	1,6	1,5	1,5	1,6	1,7
Diensten m.b.t. vervoer en communicatie	12,5	13,7	3,3	3,2	3,2	3,6	3,6	3,3	3,4	3,7	3,8
Medische diensten en verzorging	8,5	9,3	2,1	2,2	2,3	2,4	2,3	2,4	2,5	2,6	2,5
Financiële en zakelijke diensten	14,9	16,0	3,6	3,8	4,1	4,0	3,8	4,1	4,3	4,1	4,0
Overige diensten	14,3	15,4	3,5	3,6	3,8	4,0	3,8	3,9	4,0	4,1	4,0
Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, binnenlands)	198,2	209,6	48,9	51,6	50,8	52,7	51,6	54,5	53,3	54,9	54,0
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	8,5	8,8	2,0	2,4	1,9	2,6	2,1	2,2	2,0	2,7	2,3
Af: consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	5,7	5,6	1,7	1,5	1,3	1,2	1,7	1,4	1,4	1,3	1,8
1 Consumptieve bestedingen door huishoudens (incl IZWh, nationaal)	201,1	212,9	49,2	52,4	51,4	54,1	52,1	55,4	54,0	56,3	54,4
2 (3+4) Consumptieve bestedingen door overheid	91,2	99,5	22,1	23,2	23,7	26,4	24,1	25,2	25,6	28,4	25,9
3 Individuele consumptie door overheid	48,4	52,8	12,0	12,2	12,5	14,0	13,0	13,3	13,7	15,3	14,3
4 Collectieve consumptie door overheid	42,7	46,7	10,1	11,0	11,1	12,5	11,1	12,0	11,9	13,1	11,7
5 (1+2) Totale consumptieve bestedingen	292,3	312,4	71,3	75,6	75,1	80,5	76,2	80,6	79,6	84,7	80,3

Tabel / Table 5.3.1
Investerings in vaste activa (bruto), oorspronkelijke reeks
Fixed capital formation (gross), original series

	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●		
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>mld euro</i>											
NAAR TYPE ACTIVA											
Woningen	24,1	25,4	5,2	6,3	6,6	6,8	5,4	6,6	6,9	6,9	5,4
Bedrijfsgebouwen	14,7	16,2	3,1	3,8	4,1	4,6	3,4	4,2	4,4	4,8	3,5
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	9,8	10,9	2,4	2,8	2,3	2,7	2,8	3,1	2,6	2,7	2,9
Vervoermiddelen	10,3	10,2	2,3	3,0	2,6	2,5	2,2	2,9	2,3	2,1	2,0
Machines en installaties	16,6	16,1	3,9	4,5	3,9	4,1	3,7	4,4	4,1	4,3	3,7
Computers	4,4	4,1	1,0	1,2	0,9	1,1	1,0	1,1	0,8	1,0	0,9
Overige materiële vaste activa	5,0	5,2	1,2	1,4	1,3	1,3	1,2	1,3	1,2	1,3	1,2
Immateriële vaste activa	6,5	7,0	1,6	1,8	1,6	1,8	1,7	1,8	1,7	1,9	1,8
In cultuur gebrachte activa (bv. bomen en vee)	0,4	0,3	0,0	-0,1	0,1	0,3	0,0	-0,1	0,1	0,3	0,0
Overdrachtskosten op grond	1,3	1,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3	0,4	0,3
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	93,2	96,8	20,9	25,1	23,7	25,7	21,6	25,9	24,4	25,7	21,4
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	2,4	2,8	0,5	0,7	0,7	0,7	0,6	0,8	0,8	0,8	0,7
Investerings in vaste activa (bruto)	90,7	94,1	20,4	24,4	23,0	25,0	21,0	25,1	23,6	24,9	20,8
NAAR BEDRIJFSKLASSE VAN BESTEMMING											
Landbouw, bosbouw en visserij	3,5	3,4	0,7	0,8	0,9	1,1	0,7	0,7	0,9	1,2	0,7
Nijverheid (incl. energie en bouwnijverheid)	14,8	14,2	3,4	3,9	3,4	3,7	3,2	3,8	3,8	4,0	3,2
Handel, horeca en reparatie	7,3	7,5	1,6	2,0	1,8	2,0	1,7	2,0	1,8	1,9	1,6
Vervoer, opslag en communicatie	12,4	12,8	2,9	3,6	3,1	3,2	2,9	3,7	3,0	3,0	2,8
Exploitatie van woningen	24,9	26,5	5,4	6,5	6,8	7,1	5,6	6,9	7,1	7,2	5,6
Overheid	11,0	12,1	2,6	3,1	2,7	3,1	2,9	3,4	2,9	3,1	3,0
Overige diensten en n.e.g.	19,2	20,3	4,3	5,2	4,9	5,4	4,6	5,4	4,9	5,4	4,5
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	93,2	96,8	20,9	25,1	23,7	25,7	21,6	25,9	24,4	25,7	21,4
Af: verkoop van gebruikte vaste activa	2,4	2,8	0,5	0,7	0,7	0,7	0,6	0,8	0,8	0,8	0,7
Investerings in vaste activa (bruto)	90,7	94,1	20,4	24,4	23,0	25,0	21,0	25,1	23,6	24,9	20,8

Tabel / Table 6.3.1
Invoer van goederen en diensten, oorspronkelijke reeks
Imports of goods and services, original series

	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●		
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>mln euro</i>											
PRODUCTGROEPEN											
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	9,8	10,3	2,1	2,6	2,8	2,6	2,3	2,6	2,9	2,6	2,2
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	16,9	17,2	4,4	5,0	4,5	4,6	4,4	3,7	3,7	3,8	3,9
Voedings- en genotmiddelen	13,7	14,7	3,4	3,7	3,6	3,8	3,6	3,7	3,6	3,7	3,6
Textiel, kleding, leder en lederwaren	10,7	11,4	3,0	2,6	3,1	2,6	3,1	2,6	3,0	2,5	3,1
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	6,8	6,8	1,7	1,8	1,7	1,7	1,7	1,8	1,6	1,6	1,7
Aardolie-producten, e.d.	6,0	5,2	1,8	1,6	1,2	1,5	1,4	1,2	1,2	1,4	1,3
Chemische producten	24,2	25,0	6,1	6,3	6,2	6,4	6,1	6,3	5,9	6,6	6,3
Rubber- en kunststofproducten	5,4	5,6	1,3	1,4	1,4	1,5	1,4	1,4	1,4	1,6	1,5
Basismetalen en metaalproducten	14,3	14,2	3,5	3,8	3,6	3,7	3,5	3,3	3,3	3,5	3,3
Machines en apparaten n.e.g.	13,6	14,1	3,3	3,6	3,6	3,7	3,4	3,4	3,3	3,5	3,4
Elektrotechnische machines en optische apparaten	56,1	57,6	13,5	16,7	15,4	13,7	13,8	14,7	13,2	12,4	13,0
Transportmiddelen	18,1	17,4	4,1	4,8	4,2	4,7	4,2	4,4	3,9	4,5	3,8
Overige industriële producten	10,8	11,0	2,6	2,8	2,9	2,8	2,6	2,7	2,7	2,8	2,5
Overige producten	35,9	38,5	8,8	9,7	9,6	9,4	9,5	10,0	9,8	9,5	9,6
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	8,5	8,8	2,0	2,4	1,9	2,6	2,1	2,2	2,0	2,7	2,3
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Invoer van goederen en diensten (fob)	250,6	257,4	61,4	68,6	65,7	65,0	62,9	63,8	61,5	62,6	61,5
GOEDEREN EN DIENSTEN											
Invoer van goederen (cif)	212,5	215,9	52,2	58,3	55,6	54,5	52,8	53,1	51,1	51,8	51,0
Cif/fob-correctie en herclassificatie	7,7	8,1	1,9	2,2	2,2	2,0	2,0	2,0	2,1	2,1	1,9
Invoer van goederen (fob)	204,8	207,8	50,3	56,1	53,4	52,5	50,8	51,1	49,1	49,8	49,1
Invoer van diensten (cif)	38,5	41,9	9,4	10,4	10,2	10,6	10,2	10,8	10,5	10,9	10,6
Consumptie door gezinshuishoudingen in het buitenland	8,5	8,8	2,0	2,4	1,9	2,6	2,1	2,2	2,0	2,7	2,3
Overige invoer van diensten	29,9	33,0	7,3	8,1	8,3	8,0	8,2	8,6	8,5	8,2	8,3
Cif/fob-herclassificatie	7,4	7,7	1,8	2,1	2,1	1,9	1,9	1,9	1,9	2,0	1,8
Invoer van diensten (fob)	45,8	49,6	11,2	12,6	12,2	12,6	12,1	12,7	12,4	12,9	12,4
Invoer van goederen en diensten (fob)	250,6	257,4	61,4	68,6	65,7	65,0	62,9	63,8	61,5	62,6	61,5

Tabel / Table 7.1.1
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks (volumemutaties)
Exports of goods and services, original series (volume changes)

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●		
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
	%										
PRODUCTGROEPEN											
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	5,0	-0,9	6,5	-1,3	-4,6	-0,3	1,7	0,1	0,7	2,3	-0,4
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	9,9	14,3	19,6	1,2	1,0	22,9	21,0	21,1	-4,1	-9,3	1,3
Voedings- en genotmiddelen	2,9	1,9	2,3	3,3	2,7	1,6	3,5	-0,1	0,2	0,7	-0,1
Textiel, kleding, leder en lederwaren	4,4	1,6	4,4	4,8	4,1	7,7	-1,3	-3,6	-5,4	-5,8	1,9
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	2,7	-2,6	7,1	-6,4	0,9	-3,4	-4,6	-3,2	-3,5	2,6	3,1
Aardolie-producten, e.d.	4,1	1,5	11,0	12,2	3,1	2,7	-5,6	7,3	7,7	-4,7	-0,5
Chemische producten	11,0	2,0	13,0	10,1	3,2	3,4	2,1	-0,4	1,8	6,2	4,5
Rubber- en kunststofproducten	6,3	-0,9	7,1	2,9	-0,3	0,5	-2,9	-1,0	2,3	7,6	12,7
Basismetalen en metaalproducten	6,7	0,9	5,3	5,9	0,6	1,8	4,7	-3,2	-4,7	-3,3	-1,8
Machines en apparaten n.e.g.	13,5	4,4	14,0	13,0	12,6	8,5	3,5	-5,4	-6,2	-3,6	1,9
Elektrotechnische machines en optische apparaten	24,8	3,1	22,5	25,3	21,2	4,1	0,8	-10,1	-17,1	-10,4	-3,4
Transportmiddelen	9,8	-3,4	17,1	13,8	-2,2	-1,2	-1,1	-8,4	-7,4	-4,4	-2,2
Overige industriële producten	11,7	0,2	10,8	7,3	6,7	1,9	-2,7	-5,0	-12,4	-9,8	-8,3
Vervoer en communicatie	5,3	1,3	5,0	5,7	3,5	3,1	3,0	-4,0	2,0	1,0	0,6
Financiële en zakelijke diensten	15,2	2,2	15,5	14,6	4,0	3,4	2,8	-0,7	-0,1	-0,1	-0,1
Overige producten	2,4	1,3	2,8	0,7	2,8	3,9	1,1	-2,5	-3,4	-3,0	-2,0
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	4,3	-7,1	1,0	4,2	-5,4	-2,2	-5,4	-14,5	-1,0	1,8	5,3
Uitvoer van gebruikte vaste activa	7,5	18,9	20,5	6,5	43,8	28,3	5,8	2,4	10,9	23,4	12,3
Cif/fob-correctie	10,2	1,3	7,2	16,7	18,2	4,3	-1,1	-12,7	-2,8	3,0	-2,0
Uitvoer van goederen en diensten	10,9	1,7	11,3	10,7	6,2	3,2	1,2	-3,3	-4,7	-2,3	0,0
GOEDEREN EN DIENSTEN											
Uitvoer van goederen	11,5	1,9	12,2	11,4	6,9	3,3	1,2	-3,4	-5,6	-2,8	-0,1
Uitvoer van goederen uit productie	9,6	1,1	10,5	10,5	2,3	2,8	0,3	-0,8	-1,1	-0,2	1,4
Wederuitvoer	14,2	2,9	14,7	12,6	13,8	3,9	2,6	-7,3	-12,0	-7,0	-2,5
Uitvoer van gebruikte vaste activa	7,5	18,9	20,5	6,5	43,8	28,3	5,8	2,4	10,9	23,4	12,3
Uitvoer van diensten	8,3	0,9	7,6	7,8	2,6	2,8	1,5	-2,8	0,0	0,0	0,7
Consumptie van diensten door niet-ingezetenen	4,3	-7,1	1,0	4,2	-5,4	-2,2	-5,4	-14,5	-1,0	1,8	5,3
Overige uitvoer van diensten	8,9	2,0	8,7	8,3	3,9	3,4	2,5	-1,3	0,1	-0,2	0,0
Cif/fob-correctie	10,2	1,3	7,2	16,7	18,2	4,3	-1,1	-12,7	-2,8	3,0	-2,0
Uitvoer van goederen en diensten	10,9	1,7	11,3	10,7	6,2	3,2	1,2	-3,3	-4,7	-2,3	0,0

Table / Tabel 7.2.1
Exports of goods and services, original series (value changes)
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks (waardemutaties)

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year								
	2000■	2001□	2000■			2001□			2002●		
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
	%										
GROUPS OF PRODUCTS											
Products of agriculture, forestry and fishing	10,8	4,3	13,7	10,8	2,4	4,9	6,0	3,8	7,1	6,4	-0,6
Crude petroleum, natural gas and other minerals	61,2	35,1	82,3	58,6	56,1	58,3	28,3	7,8	-22,6	-23,7	-10,3
Food products, beverages and tobacco products	7,0	5,8	7,1	11,1	7,7	6,6	6,8	2,5	3,6	2,0	1,1
Textiles, wearing apparel, leather and leather products	7,0	4,2	7,1	8,6	7,9	11,5	0,8	-2,5	-4,2	-5,7	2,8
Paper and-products, printed matter and recorded media	13,8	-1,8	21,0	4,6	6,7	-1,5	-5,6	-6,2	-6,6	-0,6	2,0
Coke, refined petroleum products and nuclear fuel	88,2	-5,1	81,8	71,5	14,2	12,1	-15,2	-24,8	-12,9	-13,3	-5,2
Chemicals, chemical products and man-made fibres	24,5	1,8	27,8	22,2	9,9	5,6	-0,7	-6,3	-5,8	0,9	3,4
Rubber and plastic products	10,2	1,5	11,6	6,8	2,9	3,3	-0,6	0,1	1,5	6,7	11,7
Basic metals and metal products	19,9	-0,8	19,4	19,2	6,1	1,2	0,4	-10,0	-10,4	-6,9	-1,2
Machinery and equipment n.e.c.	15,6	6,6	16,5	15,8	15,8	11,1	5,3	-3,9	-5,0	-3,1	1,9
Electrical machinery and optical equipment	30,2	2,8	28,0	33,0	23,0	4,6	0,4	-12,3	-17,5	-12,6	-6,1
Transport equipment	11,8	-3,2	18,0	15,2	-1,7	0,3	-0,8	-9,4	-5,9	-4,5	-0,9
Other manufactured goods n.e.c.	14,8	3,6	14,6	10,9	11,2	4,5	0,7	-1,8	-10,2	-6,6	-8,1
Transport and communication services	9,2	4,7	9,6	14,2	9,5	10,1	4,0	-3,6	3,3	0,3	1,6
Financial and business services	18,8	7,3	18,9	18,7	9,4	7,4	8,5	4,4	2,7	3,3	3,8
Other products	5,9	4,0	6,2	4,2	5,4	6,6	3,9	0,1	-2,5	-2,2	-1,3
Final consumption by non-residents in the Netherlands	7,6	-2,0	5,7	6,5	-0,8	3,8	0,0	-10,0	5,0	7,2	11,0
Exports of used fixed capital goods	8,6	17,1	21,9	6,5	41,5	25,6	3,8	1,8	10,9	23,4	12,3
Cif/fob-adjustment	15,9	4,9	14,3	23,1	25,6	9,7	2,1	-12,5	-4,6	1,0	-3,1
Exports of goods and services	20,3	3,4	21,2	21,0	12,2	6,9	1,6	-5,7	-6,4	-3,8	-0,4
GOODS AND SERVICES											
Exports of goods	22,1	3,0	23,4	22,7	13,1	6,6	0,8	-6,8	-8,1	-4,9	-1,3
Exports of goods from production	22,5	2,8	23,9	23,4	10,3	6,9	-0,1	-4,8	-5,2	-2,8	0,8
Re-exports	21,6	3,3	22,7	21,9	17,1	6,0	2,3	-9,9	-12,4	-8,5	-4,4
Exports of used fixed capital goods	8,6	17,1	21,9	6,5	41,5	25,6	3,8	1,8	10,9	23,4	12,3
Exports of services	11,9	5,2	11,5	13,0	7,9	8,1	5,0	0,3	2,6	1,8	3,4
Final consumption by non-residents	7,6	-2,0	5,7	6,5	-0,8	3,8	0,0	-10,0	5,0	7,2	11,0
Other exports of services	12,6	6,2	12,6	14,1	9,2	8,6	5,8	1,5	2,2	1,2	2,2
Cif/fob-adjustment	15,9	4,9	14,3	23,1	25,6	9,7	2,1	-12,5	-4,6	1,0	-3,1
Exports of goods and services	20,3	3,4	21,2	21,0	12,2	6,9	1,6	-5,7	-6,4	-3,8	-0,4

Tabel / Table 7.3.1
Uitvoer van goederen en diensten, originele reeks
Exports of goods and services, original series

	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●		
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>mld euro</i>											
PRODUCTGROEPEN											
Landbouw-, bosbouw- en visserijproducten	14,2	14,8	3,6	3,3	3,8	3,8	3,8	3,5	4,1	4,0	3,8
Aardolie, aardgas en overige delfstoffen	5,9	8,0	1,1	2,0	2,7	1,8	1,4	2,2	2,1	1,3	1,2
Voedings- en genotmiddelen	28,4	30,1	7,0	7,6	7,4	7,3	7,5	7,8	7,7	7,5	7,6
Textiel, kleding, leder en lederwaren	7,3	7,6	1,9	1,9	2,1	1,8	1,9	1,8	2,0	1,7	2,0
Papier, papierwaren, drukwerk en opgenomen media	6,0	5,9	1,5	1,6	1,5	1,4	1,4	1,5	1,4	1,4	1,5
Aardolie-producten, e.d.	14,6	13,9	4,4	3,8	3,4	4,0	3,7	2,8	2,9	3,4	3,5
Chemische producten	34,9	35,5	8,7	9,4	8,9	9,1	8,6	8,8	8,4	9,2	8,9
Rubber- en kunststofproducten	5,6	5,7	1,4	1,4	1,4	1,5	1,4	1,4	1,4	1,6	1,5
Basismetalen en metaalproducten	13,1	13,0	3,2	3,5	3,3	3,4	3,2	3,1	2,9	3,2	3,2
Machines en apparaten n.e.g.	13,1	13,9	3,1	3,7	3,5	3,6	3,2	3,5	3,3	3,5	3,3
Elektrotechnische machines en optische apparaten	57,4	59,0	13,7	17,0	16,1	14,2	13,8	14,9	13,3	12,4	13,0
Transportmiddelen	12,6	12,2	2,9	3,5	3,1	3,0	2,9	3,2	2,9	2,9	2,9
Overige industriële producten	6,8	7,0	1,7	1,7	1,8	1,8	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6
Vervoer en communicatie	16,5	17,3	4,3	4,4	4,1	4,5	4,5	4,2	4,2	4,5	4,5
Financiële en zakelijke diensten	18,2	19,6	4,5	5,1	4,9	4,5	4,8	5,3	5,0	4,7	5,0
Overige producten	10,6	11,0	2,5	2,8	2,8	2,9	2,6	2,8	2,7	2,8	2,6
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland	5,7	5,6	1,7	1,5	1,3	1,2	1,7	1,4	1,4	1,3	1,8
Uitvoer van gebruikte vaste activa	0,6	0,7	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Uitvoer van goederen en diensten	271,0	280,2	67,1	74,2	72,1	69,9	68,2	70,0	67,5	67,3	67,9
GOEDEREN EN DIENSTEN											
Uitvoer van goederen	224,9	231,7	55,4	61,8	60,4	57,9	55,8	57,6	55,5	55,1	55,1
Uitvoer van goederen uit productie	135,0	138,7	33,5	36,7	35,4	35,0	33,4	34,9	33,5	34,0	33,7
Wederuitvoer	89,4	92,3	21,7	25,0	24,9	22,7	22,2	22,5	21,8	20,8	21,2
Uitvoer van gebruikte vaste activa	0,6	0,7	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Uitvoer van diensten	46,1	48,5	11,8	12,4	11,7	12,0	12,4	12,4	12,0	12,2	12,8
Consumptie van diensten door niet-ingezetenen	5,7	5,6	1,7	1,5	1,3	1,2	1,7	1,4	1,4	1,3	1,8
Overige uitvoer van diensten	40,8	43,4	10,2	11,0	10,6	10,8	10,8	11,2	10,8	11,0	11,1
Cif/fob-correctie	-0,4	-0,4	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1
Uitvoer van goederen en diensten	271,0	280,2	67,1	74,2	72,1	69,9	68,2	70,0	67,5	67,3	67,9

Tabel / Table 8.1.1

Binnenlands product, nationaal product en nationaal inkomen, oorspronkelijke reeks (volumemutaties)*Domestic product, national product and national income, original series (volume changes)*

	Mutatie t.o.v. voorgaand jaar		Mutaties t.o.v. het overeenkomstige kwartaal van het voorgaande jaar								
	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●		
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
	%										
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	3,3	1,3	2,9	2,0	1,7	1,7	1,1	0,6	-0,1	0,0	0,5
Nationaal product (bruto, marktprijzen)	4,2	-0,9	-0,8	5,6	-2,2	-0,8	4,9	-5,0	0,7	-4,8	-2,6
Nationaal inkomen (bruto, marktprijzen)	4,2	-0,3	-0,7	5,9	-0,9	-0,4	5,1	-4,5	0,2	-5,0	-2,3

Table / Tabel 8.2.1

Domestic product, national product and national income, original series (value changes)*Binnenlands product, nationaal product en nationaal inkomen, oorspronkelijke reeks (waardemutaties)*

	Changes on previous year		Changes on corresponding quarter of previous year								
	2000■	2001□	2000■		2001□				2002●		
			III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
	%										
Domestic product (gross, market prices)	7,6	6,6	7,2	6,9	7,9	7,1	6,3	5,2	3,2	3,1	4,1
National product (gross, market prices)	8,5	4,3	3,4	10,6	3,8	4,5	10,3	-0,6	4,0	-1,8	0,8
National income (gross, market prices)	8,5	4,3	3,4	10,6	3,8	4,5	10,3	-0,6	4,0	-1,8	0,8

Tabel / Table 8.3.1

Binnenlands product, nationaal inkomen en lopende transacties met het buitenland, oorspronkelijke reeks

Domestic product, national income and current transactions of the Netherlands with the rest of the world, original series

	2000■	2001□	2000■	2001□				2002●				
				III	IV	I	II	III	IV	I	II	III
<i>mld euro</i>												
INKOMEN, BESTEDINGEN EN NATIONAAL INKOMENSOVERSCHOT												
Binnenlands product (bruto, marktprijzen) <i>Domestic product (gross, market prices)</i>	402,6	429,2	97,8	105,2	104,8	109,7	104,0	110,6	108,2	113,2	108,2	
Uit het buitenland ontvangen primaire inkomens <i>Primary income received from the rest of the world</i>	56,4	52,0	11,7	16,2	11,1	17,2	12,6	11,1	9,7	10,9	10,0	
Af: aan het buitenland betaalde primaire inkomens <i>Minus: primary income paid to the rest of the world</i>	52,3	56,9	15,2	13,1	13,5	16,7	12,6	14,2	11,4	15,8	13,3	
Nationaal inkomen (bruto, marktprijzen) <i>National income (gross, market prices)</i>	406,7	424,2	94,3	108,2	102,4	110,2	104,0	107,6	106,4	108,3	104,9	
Uit het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten <i>Current transfers received from the rest of the world</i>	5,0	5,3	1,2	1,3	1,3	1,4	1,2	1,4	1,2	1,5	1,3	
Af: aan het buitenland betaalde inkomensoverdrachten <i>Minus: current transfers paid to the rest of the world</i>	8,3	8,9	1,9	2,8	2,0	2,3	2,1	2,5	2,0	2,2	1,6	
Beschikbaar nationaal inkomen (bruto) <i>Disposable national income (gross)</i>	403,4	420,6	93,6	106,8	101,6	109,4	103,1	106,4	105,6	107,6	104,6	
Af: consumptieve bestedingen <i>Minus: final consumption expenditure</i>	292,3	312,4	71,3	75,6	75,1	80,5	76,2	80,6	79,6	84,7	80,3	
Correctie pensioenvoorziening (saldo buitenland) <i>Adjustment for net equity in pension funds reserve (surplus of the nation)</i>	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Nationale besparingen (bruto) <i>National saving (gross)</i>	111,3	108,4	22,4	31,2	26,6	28,9	27,0	25,8	26,1	23,0	24,3	
Af: investeringen (bruto, incl. veranderingen in voorraden) <i>Minus: capital formation (gross, incl. change in inventories)</i>	89,9	94,0	20,8	24,0	23,3	24,4	22,5	23,8	22,5	23,9	21,5	
Nationaal inkomensoverschot (= Saldo lopende transacties met het buitenland) <i>Surplus of the nation on current transactions</i>	21,4	14,4	1,5	7,2	3,3	4,6	4,5	2,0	3,6	-0,9	2,8	
LOPENDE TRANSACTIES VAN NEDERLAND MET HET BUITENLAND												
Uitvoeroverschot van goederen <i>Net exports of goods</i>	20,1	23,9	5,1	5,8	7,0	5,5	5,0	6,4	6,4	5,3	6,0	
Uitvoeroverschot van diensten <i>Net exports of services</i>	0,3	-1,1	0,6	-0,2	-0,5	-0,6	0,3	-0,2	-0,4	-0,7	0,4	
Saldo uit het buitenland ontvangen primaire inkomens <i>Net primary income received from the rest of the world</i>	4,1	-5,0	-3,5	3,1	-2,5	0,5	0,1	-3,1	-1,7	-4,9	-3,3	
Saldo uit het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten <i>Net current transfers received from the rest of the world</i>	-3,3	-3,6	-0,7	-1,5	-0,7	-0,8	-0,9	-1,2	-0,8	-0,7	-0,3	
Correctie pensioenvoorziening (saldo buitenland) <i>Adjustment for net equity in pension funds reserve (surplus of the nation)</i>	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Saldo lopende transacties met het buitenland (= Nationaal inkomensoverschot) <i>Surplus of the nation on current transactions</i>	21,4	14,4	1,5	7,2	3,3	4,6	4,5	2,0	3,6	-0,9	2,8	

Begrippenlijst

Afschrijvingen: de berekende waardevermindering van machines, gebouwen en andere vaste activa die worden ingezet in het productieproces, voorzover die vermindering het gevolg is van normale technische slijtage, economische veroudering of verzekerbare schade.

Basisprijzen: de waardering van de toegevoegde waarde en het binnenlands product. De waardering tegen basisprijzen gaat uit van de prijs die de producent uiteindelijk overhoudt, dus exclusief handels- en vervoersmarges en exclusief het saldo van productgebonden belastingen en subsidies.

Besparingen: het deel van het beschikbaar nationaal inkomen dat niet gebruikt wordt voor consumptie.

Binnenlands product: het totale inkomen dat door middel van productie in Nederland is gevormd. Het is daarmee gelijk aan de som van de toegevoegde waarden van alle bedrijfstakken. Wordt meestal bruto gebruikt.

Bruto: inclusief afschrijvingen.

Consumptieve bestedingen: de goederen en diensten die gebruikt worden voor rechtstreekse bevrediging van individuele of collectieve behoeften.

Economische groei: de procentuele volumegroei van de toegevoegde waarde ofwel het bruto binnenlands product tegen marktprijzen in een bepaalde periode.

Exploitatie-overschot: het deel van de toegevoegde waarde tegen factorkosten dat resteert na de beloning van werknemers. Bij vennootschappen kan het worden opgevat als beloning voor de inzet van kapitaal in het productieproces. In het geval van zelfstandigen bevat het daarnaast een beloning voor de ingezette arbeid van zelfstandigen en eventueel hun meewerkende gezinsleden.

Finale bestedingen: de waarde van de geproduceerde eindproducten, dat wil zeggen de goederen en diensten die in dezelfde periode niet (geheel) in het Nederlandse productieproces worden gebruikt. Deze bestaan uit uitvoer, consumptieve bestedingen en investeringen.

Intermediair verbruik: de goederen en diensten die in het productieproces worden gebruikt voor verdere bewerking en voor de productie van andere goederen en diensten.

Investerings: de finale bestedingen die bestemd zijn voor gebruik in een Nederlands productieproces, maar die in de betreffende periode niet of slechts voor een deel daadwerkelijk zijn verbruikt.

Marktprijzen: wordt vooral gebruikt als waardering voor de toegevoegde waarde en het binnenlands product. De waardering tegen marktprijzen is gelijk aan die tegen factorkosten verhoogd met de belastingen op productie en invoer en verlaagd met de subsidies op productie en afschrijvingen

Invoer: bestaat uit de goederen en diensten die door het buitenland aan ingezetenen zijn verkocht.

Nationaal inkomen: alle inkomens die Nederlandse ingezetenen ontvangen op grond van hun deelname aan een (binnen- of buitenlands) productieproces, dan wel op grond van hun bezit van vermogenstitels, obligaties, leningen en spaartegoeden. Is gelijk aan de som van de primaire inkomens en gelijk aan het binnenlands product plus de per saldo uit het buitenland ontvangen lonen, rente, dividenden en dergelijke.

Main concepts

Consumption of fixed capital: the calculated depreciation of machinery, buildings and other fixed assets that are used in the production process, in as far as this reduction in value is caused by normal technical and economic ageing and insurable accidental damage.

Basic prices: Valuation of value added at basic prices excludes trade and transport margins as well as net taxes and subsidies on production.

Saving: the part of disposable national income that is used for consumption.

Domestic product: the total income generated through production in the Netherlands. It is equal to the sum of value added in all branches of industry. Is usually used gross.

Gross: including consumption of fixed capital.

Consumption: the goods and services used for direct satisfaction of individual or collective needs.

Economic growth: the percentage volume growth of value added, or gross domestic product at market prices over a certain period.

Operating surplus: the part of value added at factor costs that remains after deducting the compensation of employees. For corporations it can be regarded as compensation for the use of capital in the production process. In the case of family enterprises it also contains compensation for work by the owners and their family members.

Final demand: the value of produced final products, which is to say the goods and services that in the considered period are not (completely) used in the Dutch production process. It consists of exports, consumption and investment.

Intermediary use: the goods and services that are used in the production process for further processing or the production of other goods and services.

Fixed capital formation: the final demand which is put in a Dutch production process, but is not or only partly used up in the considered period.

Market prices: is used to value value added and domestic product. Valuation at market prices equals that at factorcosts plus taxes on production and imports minus subsidies on production and imports.

Imports: consist of the goods and services sold to residents by the rest of the world.

National income: the income received by Dutch residents because of their participation in a (Dutch or foreign) production process, or because of their possession of property, bonds, loans and savings accounts. Equals the sum of primary income as well as domestic product plus the wages, interest, dividends and the like received on balance from the rest of the world.

Nationaal product: de totale toegevoegde waarde die in Nederland wordt voortgebracht, plus de per saldo uit het buitenland ontvangen primaire inkomens. De reële verandering ervan is exclusief de invloed van de ruilvoetverandering, dit in tegenstelling tot de reële verandering van het nationaal inkomen.

Netto: exclusief afschrijvingen.

Ruilvoetverandering: een indexcijfer dat de verhouding weergeeft tussen de gemiddelde ontwikkeling van de uitvoerprijzen en van de invoerprijzen. Als het prijspeil van de uitvoer sneller stijgt dan dat van de invoer, is sprake van een ruilvoetverbetering.

Saldo lopende transacties met het buitenland: het geld dat een land per saldo aan goederen-, diensten- en inkomstentransacties uit het buitenland ontvangt of daaraan moet betalen.

Toegerekende bankdiensten (rentemarge): de impliciete beloning voor banken die ontstaat uit het verschil tussen de rente, dividenden en dergelijke die banken ontvangen op uitgezette middelen en de rente die ze betalen voor het gebruik van aangehouden middelen. Deze toegerekende bankdiensten moeten worden afgetrokken van de toegevoegde waarde van de andere bedrijfstakken, teneinde een dubbelrekening in het BBP te voorkomen (de 'correctie verbruik toegerekende bankdiensten').

Vaste activa: productiemiddelen die langer dan één jaar meegaan en die een behoorlijke waarde vertegenwoordigen. Omvat materiële activa en immateriële activa. De aankopen en het zelf bouwen ervan behoren tot de investeringen. De waardevermindering komt tot uitdrukking in de afschrijvingen.

Wederuitvoer: de goederenstroom die, op weg van het ene land naar het andere, door Nederland heen vervoerd wordt en daarbij (tijdelijk) eigendom wordt van een ingezetene, zonder dat hier een industriële bewerking plaatsvindt. Dit betreft onder andere goederen die door Nederlandse distributiecentra worden ingeklaard en uitgeleverd aan andere landen. Maakt deel uit van de invoer en de uitvoer.

National product: the value added generated in the Netherlands, plus the primary income received on balance from the rest of the world. The changes in real terms are exclusive of changes in the terms of trade, in contrary to the changes in real terms of national income.

Net: excluding consumption of fixed capital.

Changes in the terms of trade: an index that expresses the ratio between the average change in exports prices and the average change in imports prices. If the level of exports prices rises faster than that of imports prices, the terms of trade improve.

Surplus of the nation on current transactions: the money from goods, services and income transactions that a nation on balance receives from or has to pay to the rest of the world.

Imputed bank services: the implicit compensation for banks that stems from the difference between the interest, dividends, etcetera that banks receive on money put out and the interest they pay for the use of deposited means. The imputed bank services have to be subtracted from the value added of the other economic activities, in order to prevent double counting in calculating GDP (the correction item 'consumption of imputed bank services').

Fixed assets: means of production in use for more than one year with a substantial value. Comprise tangible as well as intangible assets. The purchase and own-account construction of them are part of investment. The depreciation is expressed in the consumption of fixed capital.

Re-exports: the goods that, on their way from one country to another, are transported through the Netherlands and (temporarily) become property of a Dutch resident, but do not undergo industrial processing. This includes goods that Dutch distribution centres clear through customs and expedite to other countries. Re-exports are part of exports and of imports.

Verwante publicaties

De gegevens uit de Kwartaalrekeningen zijn beschikbaar in de gratis toegankelijke database StatLine van het CBS op Internet: www.cbs.nl. Hierin staan uiteraard ook cijfers uit tal van andere CBS-statistieken. Verder zijn op de website onder andere de conjunctuurpersberichten van het CBS te vinden en het wekelijkse webmagazine. Actuele gegevens over de conjunctuur zijn daarnaast beschikbaar op Teletekst, Conjunctuurpagina 506, Nieuwspagina 507.

Nationale rekeningen 2001	€ 41,50
De Nederlandse economie 2001	€ 13,90
Conjunctuurbericht, maandelijks bijlage bij het Statistisch bulletin	
Abonnement Statistisch bulletin	€ 72,25